

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BEYRUT SU ŞİRKETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERT ATAŞ

TEZ DANIŐMANI
PROF. DR. İLHAMİ YURDAKUL

BİLECİK, 2021

10213622

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BEYRUT SU ŞİRKETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERT ATAŞ

TEZ DANIŐMANI
PROF. DR. İLHAMİ YURDAKUL

BİLECİK, 2021

10213622

BEYAN

“Beyrut Su Şirketi“ adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bu çalışmada, Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlar tarafından,			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	✓
Destek alındı ise;			
Destekleyen Kurum:			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2-TUBİTAK			
Diğer;.....			

Öğrenci Adı ve Soyadı

.....

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi boyunca birçok medeniyet, suyu kontrol etmek için çaba gösterdi. İlk yerleşik tarım medeniyetleri, suya hâkim olmak için nehir ve göl kenarlarında kuruldu. Su kaynaklarının daha verimli kullanımı ve içme suyu temin amacıyla bent, su kemeri ve kanal gibi çeşitli yapılar inşa edildi. Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği dönemde ise suyu uzak mesafelerden getirmek daha kolay hale geldi. Bununla birlikte üretim ve sağlıkta gelişmelere bağlı olarak yükselen nüfusun su ihtiyacı giderek arttı.

Osmanlı Devleti, Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesiyle birlikte 19. yüzyılda kapitalist ekonominin etkisinde kaldı. Bu dönemde, fabrika ürünleri için ham madde ve pazar arayışı içerisinde olan Avrupalı sermayedarlar, Osmanlı Devleti üzerinde yatırımlarını arttırdı. Akdeniz liman kentlerine öncelik veren Avrupalı sermayedarlar; su, elektrik, havagazı, liman ve yol gibi altyapı yatırımlarını gerçekleştirdi. Farklı etnik ve dini yapısıyla bir Osmanlı şehri olan Beyrut da bu yatırımların olduğu şehirlerden biri idi.

Yabancı yatırımcılar arasında nüfuz mücadelesinin yoğun yaşandığı Beyrut şehri, önemli bir Doğu Akdeniz limanıydı. Ayrıca yabancı sermaye faaliyetlerinin izlenmesi için Beyrut, önemli bir yer idi.

Bu sebeple Beyrut şehrinin içme suyu ihtiyacının karşılanması için kurulan Beyrut Su Şirketi'ni tez konusu olarak belirledik. Bu şirket, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ilk defa Beyrut'ta kurulan yabancı su şirketi olması bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. Dolayısıyla, 19. yüzyılda Beyrut şehrinin su temini ve dağıtım hizmeti konusunda yerel yönetimin neden yetersiz kaldığı, su şirketinin kurulmasını gerektiren etkenlerin neler olduğu, yabancı sermaye ile kurulan su şirketinin Beyrut kenti özelindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğu, çalışmada cevapları aranan temel sorular oldu.

Bu çalışma, giriş ve sonuç kısımları hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Beyrut şehrinde su şirketinin kurulmasını gerektiren etkenler, imtiyaz sözleşmesi, nizamname ve şirketin kuruluşu üzerinde duruldu. İkinci bölümde ise kurulan şirketin faaliyetleri ele alındı. Üçüncü bölümde şirketin imtiyaz uzatma talepleri incelendi. Ayrıca Selim Faris'e Beyrut suyu imtiyazı verilmesindeki süreçten bahsedildi. Dördüncü bölümde II. Meşrutiyet Dönemi'nde şirketin yeniden yapılanması ve I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri değerlendirildi.

Tez çalışmasında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan belgeler, bu araştırmanın ana bilgi kaynaklarını teşkil etmektedir. Ayrıca çalışmada, Beyrut'un yerel

gazetesi olan Beyrut Vilayet Gazetesi'nden de istifade edildi. Tez konusunu kapsayan ikincil kaynaklar incelenerek çalışmaya dâhil edildi.

Tezin danışmanlığını yürüten, rehberliği ve akademik katkılarıyla değerli fikirlerini esirgemeyen Prof. Dr. İlhami Yurdakul'a müteşekkirim. Tez çalışmamın her aşamasında desteğini gösteren Ali Okumuş'a minnettarım. Savunma sınavı/proje sunumu sırasında değerli jüri üyesi Ömerül Faruk Bölükbaşı'ya çalışmamın son haline gelmesindeki değerli katkıları adına teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Deniz Ataş ve babam Yüksel Ataş'a bu çalışmayı armağan ediyorum.

Mert Ataş

2021

ÖZET

BEYRUT SU ŞİRKETİ

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan Doğu Akdeniz liman kentleri, kapitalizmin altın çağını yaşadığı 19. yüzyılda, Batılı girişimcilerin ilgisini çekmekteydi. Ancak Doğu Akdeniz liman kentleri, dönemin şartlarına uygun altyapıya sahip değildi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde geleneksel kent hizmetleri, 19. yüzyılda Avrupa'nın etkisiyle değişecekti. Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz liman kentlerinden biri olan Beyrut'un bu dönemdeki kamu hizmetleri yerine getirilememekteydi. Beyrut'un nitelik ve nicelik olarak hızla büyümesi halk sağlığını tehdit etmekteydi. Salgın tehlikesinin yaşandığı Beyrut'ta su ihtiyacının acilen karşılanması gerekiyordu. Osmanlı yönetimi, yeterli sermaye ve teknik bilgiye sahip olmaması sebebiyle yabancı yatırımcılara ihtiyaç duydu. Şirket aracılığıyla su sorununun hızla çözülmesi için 3 Ağustos 1870 tarihinde imtiyaz verildi. Bu imtiyaz ile Beyrut Su Şirketi'nin temelleri atılmış oldu. Bu çalışmada, Beyrut Su Şirketi'nin kuruluşundan Osmanlı Devleti'nin resmen sona erdiği tarihe kadar geçen süreç, yabancı sermaye bağlamında ele alınmaktadır. Şirket tarafından su ihtiyacının nasıl temin edildiği, hangi uygulamaların yapıldığı ve sonuçları ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Beyrut'ta nüfus yarışına giren İngiltere ve Fransa'nın su şirketi üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Yabancı yatırım aracılığıyla kurulan Beyrut Su Şirketi'nin gelişimini ele almak bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyrut, Selim Faris, Su, Şirket, Yabancı Sermaye.

ABSTRACT

BEIRUT WATER COMPANY

Eastern Mediterranean port cities located within the borders of the Ottoman Empire, the golden age of capitalism in the 19. It attracted the attention of Western entrepreneurs in the century. However, the Eastern Mediterranean port cities did not have the infrastructure suitable for the conditions of the period. Therefore, traditional city services in the Ottoman Empire, 19. It would change under the influence of Europe in the 21st century. Public services of Beirut, one of the Eastern Mediterranean port cities of the Ottoman Empire, could not be fulfilled during this period. Beirut's rapid growth in quality and quantity was threatening public health. In Beirut, where there was an epidemic danger, the water need had to be met urgently. The Ottoman administration needed foreign investors due to the lack of sufficient capital and technical knowledge. A concession was granted on 3 August 1870 to quickly resolve the water problem through the company. With this concession, the foundations of the Beirut Water Company were laid. In this study, the process from the establishment of the Beirut Water Company to the official end of the Ottoman Empire is discussed in the context of foreign capital. The company tries to find out how its water needs are met, what applications are made and the results. The effects of Britain and France, which are in the race for influence in Beirut, on the water company are evaluated. Addressing the development of the Beirut Water Company established through foreign investment constitutes the main motivation of this study.

Keywords: Beirut, Selim Faris, Water, Company, Foreign Capital.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Yabancı Sermaye ve Şirketleşme	1
1.2. Beyrut Şehri ve Su	4
2. BEYRUT SU ŞİRKETİ’NİN SÖZLEŞMESİ, NİZAMNAMESİ VE KURULUŞU	6
2.1. Şirketin Kurulmasını Gerektiren Etkenler	6
2.2. Mösyö Thévenin’e Su Temin İmtiyazı Verilmesi ve Sözleşmesi.....	8
2.2.1. Su İmtiyaz Sözleşmesi’nde Yapılan Değişiklikler	12
2.3. Beyrut Su Şirketi’nin Nizamnamesi	13
2.3.1. Şirketin İsmi, Maksudı ve Sermayesi	14
2.3.2. Şirket Sermayenin Arttırılması ve Borç Senetleri	14
2.3.3. Şirketin Hisse Senetleri.....	15
2.3.4. Şirketin İdare Meclisi ve Hissedarların Oyları	16
2.3.5. Şirket Yöneticilerinin Seçimi	17
2.3.6. Şirketin Hesapları ve Hissedarlarına Kâr Dağıtımı	19
2.4. Beyrut Su Şirketi’nin Kurulması	20
3. BEYRUT SU ŞİRKETİ’NİN FAALİYETLERİ VE KELP NEHRİ İLE BEYRUT ARASINDAKİ SUYOLU İNŞAATI.....	24
3.1. Beyrut Su Şirketi’nin İnşaat Faaliyetlerine Başlaması	24
3.2. Beyrut Su Şirketi’nin İnşaat Faaliyetleri ve Usulsüzlükler	24

3.3. Suyolu Tesislerinin Tamamlanması, Yeni Ruhsatname ve Şehre İçme Suyu Verilmesi.....	28
3.4. II. Abdülhamid Döneminde Beyrut Su Şirketi'nin Faaliyetleri.....	35
4. BEYRUT SU ŞİRKETİ'NİN İMTİYAZ UZATMA TALEBİ VE SELİM FARİS'E BEYRUT SUYU İMTİYAZI VERİLMESİ.....	43
4.1. Edvarşin ve Mösyö Lakler Keylferst'in Dilekçesi	43
4.2. Şirket Yetkilileri Tarafından Londra Sefaretine Mektuplar Gönderilmesi	46
4.3. Beyrut Vilayeti Tarafından Sadarete Gönderilen Dilekçeler.....	47
4.4. William Western ve John Moris Tarafından Sadarete Gönderilen Arzuhal.....	50
4.5. Selim Faris'e Beyrut Suyu İmtiyazı Verilmesi.....	52
4.5.1. Selim Faris ile Yapılan Mukavelename	55
4.5.2. Selim Faris'in Taahhütlerini Yerine Getirmesi	56
5. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE BEYRUT SU ŞİRKETİ	60
5.1. Beyrut Su Şirketi'nin Yeni Nizamnamesi	60
5.2. Beyrut Su Şirketi'nin Yeni Yönetim Kurulu	62
5.2.1. Osmanlı Anonim Şirketi ile Beyrut Belediyesi Arasındaki İhtilaf.....	65
5.2.2. Osmanlı Anonim Şirketi'nin 1910-1911 Tarihli Bilançosu.....	67
5.3. Birinci Dünya Savaşı'nda Beyrut Su Şirketi.....	69
6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	72
6.1. Sonuç	72
6.2. Tartışma	73
6.3. Öneriler	73
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	82

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 3.1. Kelp Nehri ile Beyrut Arasındaki Su Hattı	29
Harita 3.2. Beyrut Boru Hattı ve Su Tesisi	31
Harita 3.3. Kelp Nehri Vadisi'nde Yapılacak Su Bendi ve Su Kemerini	34

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 3.1 : Beyrut Su Şirketi'nin Artıma Tesisi.....	30
Resim 3.2 : Beyrut Su Şirketi'nin Şehre Su Getirmesi.....	37
Resim 3.3: Beyrut Su Şirketi'nin Su Kaynaklarından Biri.....	40

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

agt. : Adı geçen tez

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

& : Ve

A.}DVN.MKL. : Sadaret Muvevelanemeler

A.}MKT.MHM. : Sadaret Mektubî Mühimme Kalemî

A.MKT.UM. : Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilâyet

BEO. : Bâb-1 Âlî Evrak Odası

BOA : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Türkiye Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

DH. : Dâhiliye Nezâreti

DH.MKT. : Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemî Belgeleri

DH. SAİDd. : Dâhiliye Defterleri

DH.ŞFR. : Dâhiliye Şifre Kalemî

H : Hicri

HR.İD. Hariciye Nezâreti İdaresi

HR MKT. : Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemî

HR.SFR.3. : Hariciye Nezâreti Londra Sefareti

HR.TO : Hâriciye Nezâreti, Tercüme Odası Evrâkı

İ. TAL. : İrâde, Taltifât

İ..TNF. : İrâde Ticaret ve Nâfia

M. : Miladi

MF.MKT. : Maarif Nezâreti Mektubi Kalemî

MV. : Meclis-i Vükelâ Mazbataları

ODTÜ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi

PLK.p. : Plan-Projeler

S. : Sayı

ŞD. : Şûrâ-yı Devlet

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Y..EE. : Yıldız Esas Evrakı

Y..PRK.TNF. : Yıldız Ticaret ve Nâfia Nezâreti Maruzâtı

Y..PRK.EŞA. : Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik

1. GİRİŞ

1.1. Yabancı Sermaye ve Şirketleşme

Su, dünya üzerindeki tüm canlılar için yaşam kaynağıdır. Bu sebeple medeniyetler suyun bulunduğu verimli topraklarda ortaya çıkmıştır. Tarihteki ilk yerleşik tarım uygarlıklarından olan Mezopotamya, Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer almaktaydı.¹ Mezopotamya gibi Mısır, Hindistan ve Çin uygarlıkları suyun bulunduğu ovalarda gelişti.² Bununla birlikte nehirlerin ve göllerin etrafında gelişen topluluklar ihtiyaçları doğrultusunda suyu yönetmeye çalıştı. Sümerler, Güney Mezopotamya topraklarının verimini arttırmak amacıyla kanallar ve bentler kurdu.³ Asurlular, 280 metre uzunluğundaki su kemerini iki milyon kireç taşıyla inşa etti.⁴ Bu yapılar, suyun sevk ve idaresinin geliştirilmesi için temel altyapıyı oluşturmaktaydı.

Osmanlı Devleti de hâkim olduğu topraklarda şehirlere su ulaştırılması, çeşmelerin akıtılması ve adaletli paylaşılması konusunda titiz davranılmaktaydı.⁵ Bu amaçla Osmanlı Devleti'nde 25 Mart 1566 tarihinde Suyolu Nazırlığı faaliyete geçti. Bu nazırlık su işlerinden sorumlu en üst makam olma özelliğini 1836'da Evkaf Nezareti'ne bağlanıncaya kadar sürdürdü.⁶ Evkaf Nezareti yönetiminde vakıflar özerk kurumlar olarak bedava su dağıtımına devam etti. Fakat Doğu Akdeniz liman kentleri başta olmak üzere birçok merkezi şehrin nitelik ve nicelik bakımından genişlemesi sebebiyle yapılan hizmetler yeterli olmadı.

Osmanlı Devleti'nde geleneksel kent hizmetleri, 19. yüzyılda Avrupa'nın etkisiyle değişmekteydi. Bu değişimin gerçekleşmesinde, Avrupa'da kapitalizmin en parlak dönemi yaşanması etkili oldu. Avrupa'da üretimin hızla yükselmesiyle birlikte ürün fazlası ve sermaye birikimi ortaya çıktı. Sermaye sahipleri, kârlı yatırımlar için üretim fazlasını sürecekle yeni pazarlar aramaya başladı.⁷ Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan liman kentleri, Avrupalı yatırımcılara cazip gelmekteydi. Avrupalı tüccarlar, buharlı gemi taşımacılığı sayesinde, sanayi ürünlerini Doğu Akdeniz limanlarına daha masrafsız ulaştırmakla birlikte endüstri için gereken

¹ E. Memiş (2012). *Eskiçağda Mezopotamya*. Ekin Yayınevi, s. 5.

² B. Sezer (1979). *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, Kitapevi Yayınları, 11. s.

³ E. Memiş, age, s.183.

⁴ E. Mandacı (2020). Yeni Asur Krallarının Bayındırlık Faaliyetleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.22, S.2, s. 442.

⁵ Z. Karademir (2014). Osmanlı Sosyo-Ekonomik Yaşamında Su: 18.Yüzyıl Eyalet-i Rum Örneği, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.29, S.1, s. 189.

⁶ A. Martal (2010). "Suyolcu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.38 s. 1.

⁷ T. Tan (1968). Osmanlı İmparatorluğunda Yabancılara Verilmiş Kamu Hizmeti İmtiyazları, *SBF Dergisi*, c.22, S.2, s. 285.

hammadde ihtiyacını buradan temin edeceklerdi.⁸ Fakat Doğu Akdeniz liman kentleri, 19. yüzyılın ticari faaliyetlerine uygun, yeterli düzeyde ulaşım ve altyapı hizmetlerine sahip değildi.⁹ Osmanlı Devleti'nin liman kentlerindeki ulaşım ve depolama gibi altyapısal yatırımlar Avrupalı tüccarların kontrolünde gelişmekteydi.¹⁰

Avrupalı tüccarların liman kentlerinde ticari faaliyetlerini arttırmasında, ithalat mallarından düşük vergi alınmasının etkisi vardı. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan 1838 Serbest Ticaret Anlaşması'na göre; ihracattan %12, ithalattan %5 oranında gümrük vergisi alınacaktı.¹¹ Anlaşma yapılmadan önce yerli ve yabancı tüccarlar, mallarını Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bir bölgeden diğerine ulaştırırken %8 vergi ödemekle yükümlüydü. Fakat anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle yerli tüccar iç gümrük ödemelerine devam ederken, yabancı tüccarlar %8'lik vergi yükünden kurtulmaktaydı. Bu durum yabancı tüccarların, yerli tüccarlar karşısında avantaj elde etmesine sebep oluyordu.¹² Benzer anlaşmalar diğer Avrupa ülkeleriyle yapılmaya devam edildi.¹³ Osmanlı ekonomisi, Avrupa'da üretilen endüstri mallarının kolayca satılabileceği açık bir pazar haline gelmekteydi.¹⁴

Osmanlı bürokratları, 1840-1860 yılları arasında Batı'nın üretim tekniğini ve yöntemlerini takip ederek fabrikalaşma ve mevcut üretim alanlarını yenilemeye çalıştı.¹⁵ Aynı senelerde özel teşebbüslerle fabrika kurulması için teşvik ve kolaylıklar sağlandı. Gümrük muafiyetleri ve 7 ile 15 yıllık imtiyaz süreleri tanındı.¹⁶ Ancak alınan bu tedbirler, Avrupalı tüccarların piyasaya hâkim olmasını engelleyecek neticeyi vermedi. Bu sebeple yerli sanayii korumak ve büyötmek için şirketleşme yolunda hukukî düzenlemeler yapıldı.¹⁷

⁸ İ. Ortaylı (1984). 19.Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.4, s. 89.

⁹ İ. Ortaylı (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat Yayınevi, s. 291.

¹⁰ İ. Ortaylı, agm, s. 90.

¹¹ M. S. Kütükoğlu (1976). *Osmanlı-İngiliz Münasebetleri II (1580-1838)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 5-6.

¹² N. Öztürk, (1990). 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Sanayileşme ve 1827'de Kurulan Vakıf İplik Fabrikası, *Vakıflar Dergisi*, c.21, S. 21, s. 26.

¹³ N. Koyuncu & Y. Yılmaz, (2019). 19. Yüzyılda İktisadi Libaralizm Akımının Osmanlı Ticaret Kanunamesi'nin Kabulüne Etkisi, *Adalet Dergisi*, S.62-63 Özel Sayı, s. 391.

¹⁴ C. Alpar (1995). "Yabancı Sermaye", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.2, s. 507.

¹⁵ R. Özsoy (1984). Tanzimat Döneminde Sanayileşme Çabası (1839-1876), *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, S.2, s. 6.

¹⁶ M. Genç (2015). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat Yayınevi, s. 90.

¹⁷ E. Erdem, (2016). Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zaafiyetleri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.48, s. 25-26.

Mustafa Reşit Paşa öncülüğünde, Şirket-i Hayriye adıyla ilk yerli kuruluş 1849 yılında meydana getirildi. Ticaret Kanunnâmesi hazırlanarak şirket kavramı yasalaştırıldı.¹⁸ Fakat Osmanlı Devleti'nde şirketleşme teşebbüsleri, yerli girişimcilerin yeterli sermayesi ve tecrübesi olmaması sebebiyle yabancı tüccarların kontrolünde gerçekleştirildi.¹⁹ Yabancı sermaye yatırımları arasında demiryolları, liman işletmeleri, bankalar, madenler, ticaret evleri, su, gaz ve elektrik şirketleri gibi işletmeler yer aldı.²⁰

Ticaretin geliştirilmesi amacıyla yapılan yatırımlar kıyaslandığında Fransa, İngiltere ve Almanya ilk üç sıradaydı. Osmanlı Devleti'nde işletme yatırımlarının en etkili olduğu dönem olan 1888 senesinde Fransız sermayesi ilk sıradaydı. İngiliz yatırımcılar, beledî hizmetlerde en çok faaliyet gösteren ikinci büyük sermayeyi meydana getirmekteydi. Alman yatırımcılar ise sadece demiryolu işletmesinde faaliyet göstermekteydi. I. Dünya Savaşı'nın başlangıç senesi olan 1914'ün başında, Fransızların işletme yatırımları %50,4'üne tekabül ederken, Almanların payı %27,5 ile ikinci, İngilizler ise %15,3 ile üçüncü sıradaydı. Beledî faaliyetlerini arttıran Fransız sermayedarlar, %44,6'luk yatırım oranıyla ilk sıradaydı. Ayrıca Fransız sermayedarlar toplam borçlardaki payı tüm sermayenin %53'ünü karşılamaktaydı.²¹ Osmanlı Devleti üzerinde borç ve işletme faaliyetlerini gerçekleştiren Fransız sermayesi, uzun süre ilk sırada yer almaya devam etti.²²

Fransızlar, Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde yatırımlarını gerçekleştirmekte idi. Bununla birlikte önemli gördükleri şehirlerde ticaret odaları kurmaktaydı. Bu şehirler içerisinde Beyrut da yer almaktaydı.²³ Beyrut'ta faaliyetlerini arttıran Fransız sermayedarlar kamu hizmetlerini gerçekleştirmekteydi. Fransız Kont Edmond de Perthuis, Beyrut-Şam Karayolu Şirketi'ni kurmak suretiyle bölge ticaretinin gelişimine katkı sağladı. Ayrıca Beyrut limanının yapım imtiyazını alan Perthuis, demiryolu yapımı için çalışmalar yaptı.²⁴ Ulaşım alanında birçok yatırım gerçekleştiren Fransız sermayedarlar, aydınlatma ve su gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında da faaliyet gösterdi.

¹⁸ İ. Tekeli (1983). Türkiye'deki Şirketlerin Gelişimi ve Kapitalin Yoğunlaşma Süreci, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.9, s. 2388.

¹⁹ E. Erdem, agm, s. 26.

²⁰ Ş. Pamuk (2005). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 61.

²¹ 1888 ve 1914 yıllarında Osmanlı'daki yabancı sermayenin dağılımını gösteren tablolar için Ek 7'ye bakınız.

²² V. Necla Geyikdağı (2008). *Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye 1854-1914*, Hil Yayınları, s. 102.

²³ O. Çapar (2019). *Osmanlı Devleti'nde Fransız Sermayesi (1838 1914)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 75.

²⁴ J.Thobie (1986). "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, s. 726-727.

1.2. Beyrut Şehri ve Su

Beyrut adı ilk olarak M.Ö. 14. yüzyılda yazılmış olan Tel el-Amarna tabletlerinde Beruta ve Beruti, Ugarit tabletlerinde ise Biruta ve Biruti olarak yer almıştır. Beyrut isminin Akadca burtu “kuyu, kaynak” kelimesinden geldiği bilinmektedir. Romalılar şehri ele geçirdikten sonra Julia Augusta Felix Berytus’un emrine verilmesi ile birlikte şehrin adı Berytos veya Berytus olarak uzun süre kullanılmıştır.²⁵

Günümüzde Lübnan Cumhuriyeti’nin başkenti olan Beyrut; Doğu Akdeniz’in önemli liman şehirlerinden birisidir. Konumu itibariyle 33° 54' kuzey enlemi ile 35° 28' doğu boylamı arasında yer almaktadır. Doğu Beyrut ve Batı Beyrut tepeleri arasında kalan bir yarımada üzerinde kurulmuştur.²⁶ Akdeniz’e paralel uzanan Lübnan ve Anti Lübnan dağları ile çevrilidir. Bununla birlikte şehri besleyen iki önemli akarsu kaynağı vardır. Şehir merkezine yakın olan Beyrut Nehri ile daha kuzeyde su ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan Kelp Nehri bulunmaktadır. Nehrin su toplama havzası Lübnan ve Anti Lübnan dağlarıdır. Şehrin kıyı bölümü dar olmakla birlikte kayalıklarla çevrilidir.²⁷

Beyrut’un iklimi, Akdeniz ile Suriye çölleri arasında, uzanan Cebeli Lübnan sıradağlarının etkisindedir. Akdeniz iklimi, etkisini gösterdiği kıyılara nazaran kuzey güney paralelinde uzanan sıradağlar sebebiyle iç kesimlere ilerleyememektedir. Bu sebeple şehir merkezinde yağışla birlikte ılıman bir hava etkili olmaktadır. Yaz aylarında 30-35 °C ‘ye çıkan sıcaklık kış aylarında 0 °C’ye kadar inmektedir.²⁸ Beyrut, yağışı bol ve su kaynağı zengin bir bölgedir. Ancak nemli havanın etkili olması su ihtiyacını arttırmaktadır.

Beyrut, 19. yüzyılda nüfus olarak büyüdü. Avrupalı yatırımcıların faaliyetleri neticesinde kırsal kesimde yaşayan üreticiler ve zanaatkarlar kent merkezine göç etti. Bununla birlikte Lübnan’da yaşanan Maruni ve Dürzi çatışması Beyrut’un göç almasına sebep oldu.²⁹ Beyrut’un 1871-72 yıllarında nüfusu yaklaşık 35.000-40.000 civarında idi. Bu sayı 1881-82 yıllarında 52.328 oldu.³⁰ Ayrıca birçok etnik yapıyı içerisinde barındırmaktaydı. Bu milletler;

²⁵ K. Çelik (2010). *Osmanlı Hâkimiyetinde Beyrut 1839-1918*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, s. 1.

²⁶ D. Dursun (1992). ‘Beyrut’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.6 s. 81.

²⁷ K. Çelik, agt, s. 1.

²⁸ İ. H. Babanzade (2002). *Beyrut’tan Kuveyt’e Irak Mektupları*, Bûke Yayınevi, s. 26.

²⁹ P.K. Öztürk (2006). *Urban Transformation of Ottoman Port Cities in The Nineteenth Century: Change From Ottoman Beirut To French Mandatory Beirut*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 64.

³⁰ K. Çelik, agt, s. 177.

İslam, Dürzi, Rum Ortodoks, Maruni, Katolik, Yahudi, Protestan, Latin, Süryani, Ermeni ve Kıbtî'dir.³¹

Bu dönem boyunca inişli ve çıkışlı bir grafik gösteren Beyrut'un nüfusu, yükselme eğiliminde idi. Beyrut'un nüfusu 1871-72'ye göre 1881-82 yıllarında %53,32 artarken, 1884-85'de 1881-82'ye göre %13,74 geriledi. Bu miktar, 1893-94'de 1884-5'e göre %18,15 artarken, 1901-2'de 1893-94'e göre % -15,16 azaldı. Ayrıca 1904-5'de 1901-2'ye göre %4,93, 1908-9'da 1904-5'e göre %31,46 ve 1911-2'de 1908-9'a göre %42,84 oranında nüfus artışı oldu.³²

Beyrut, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılaşma olarak gelişim göstermeye başladı. Konumu itibarıyla yüksek kesimlere doğru genişleme gösteren kentte, yaşam koşulları gittikçe zor hale geldi. Kentin nitelik ve nicelik olarak gelişmesi su ihtiyacını arttırdı. Suya ulaşım için yüksek miktarda yatırım ve teknik bilgiye ihtiyaç vardı. Dolayısıyla Londra, Paris ve Lyon'da kurulan su şirketlerine benzer bir girişimle Beyrut'un içme suyu ihtiyacı karşılanacaktı.³³ Bu kısa girişten sonra şimdi asıl konumuza geçebiliriz.

³¹ F. Küskü (2019). Müslüman Seyyahların Gözüyle Beyrut Şehri (1890-1914), Sinop Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, c.3, S.1, s. 156.

³² K.Çelik, agt, s.179.

³³ İ. Yurdakul (2010). *Aziz Şehre Leziz Su*, Kitabevi Yayınları, s. 24.

2. BEYRUT SU ŞİRKETİ'NİN SÖZLEŞMESİ, NİZAMNAMESİ VE KURULUŞU

2.1. Şirketin Kurulmasını Gerektiren Etkenler

Sanayi Devrimi'nin etkisiyle kapitalist ekonomik düzenin gelişmesi ve Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanması, Doğu Akdeniz liman kentleri için sosyo-ekonomik alanda değişimi beraberinde getirmekteydi.³⁴ Bu değişimden etkilenen, Doğu Akdeniz'in liman kentlerinden birisi olan Beyrut'a ilgi giderek artmaktaydı. Bölgede Fransız ve İngiliz ticaretinin gelişmesiyle birlikte seyahat amacıyla gelenlerin sayısı da 1840 ve 1850'li yıllardan itibaren devamlı yükselmekteydi.³⁵ Ticaretin gelişmesine paralel olarak nüfusun çoğalması karşısında mevcut altyapı, ihtiyaçlara cevap verecek yeterliliğe sahip değildi.

Beyrut şehrinin coğrafi olarak genişlemesinden kaynaklanan aydınlatma, su, telgraf, pansiyon, tramvay hattı, yol gibi ihtiyaçların yerine getirilmesi gerekiyordu. Ayrıca 19. yüzyılın ortalarında halk sağlığını tehdit eden salgın hastalıklara karşı önlemleri alması şarttı.³⁶ Özellikle Hindistan'da ortaya çıkan kolera salgını, ani ve hızlı olma özelliği nedeniyle ciddi boyutlara ulaşabilen, ilk belirtilerin ortaya çıkışından sonraki saatler içerisinde insanı öldürebilen, kısa zaman içinde de binlerce vefata yol açabilen ciddi bir hastalıktı.³⁷ Bu sebeple kolera salgını olduğu dönemde Beyrut'ta yapılacak en önemli icraat bir kamusal su sisteminin kurulmasıydı.

Öte yandan Beyrut şehrinin su ihtiyacını mevcut altyapı karşılayamamaktaydı. Genellikle kentin su ihtiyacı açılan kuyulardan sağlanmaktaydı. Ancak kuyu suları yeterince temiz olmadığından toplum sağlığını tehdit etmekteydi.³⁸ Beyrut Nehri'nden şehre su getirmek amacıyla Roma döneminden kalma kemerler kullanılmaktaydı. Bununla birlikte dağdan eşeklerle su taşınmaktaydı. Fakat mevcut yöntemlerle yeterli su miktarı elde edilememekteydi. Beyrut nüfusunun artması sebebiyle yeterli miktardaki suyun ulaştırılması için maliyetli bir imalat faaliyetinin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Belediye meclisi, Kelp Nehri'nden su getirmeyi tasarlasa da ekonomik sebeplerden dolayı gerekli imalatı gerçekleştirilemedi.³⁹

³⁴ Ş. Pamuk, age, s. 5-13.

³⁵ Ş. Dereci (2019). *Dünya-Ekonomi Sistemi Bağlamında 19. Yüzyılda Beyrut Limanı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya, s. 198.

³⁶ S. Kassir (2010). *Beirut*, California University, s. 157.

³⁷ M. Ayar (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgını İstanbul Örneği (1892-1895)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 5.

³⁸ R. Shwayri (2015). *Beirut on the Bayou: Alfred Nicola, Louisiana, and the Making of Modern Lebanon*, State University of New York Press Albany, s. 72.

³⁹ S. Kassir, age, s. 157.

Yerel yönetim, su probleminin çözülmesi amacıyla birçok kişinin teşvik edilmesi suretiyle şirket kurulmasının uygun olacağını belirtmekteydi. Böylece şirket aracılığıyla toplanan sermaye su imalatında kullanılacaktı. Ayrıca uygun fiyatla suyun şehre ulaştırılmasının halk için daha faydalı olacağı belirtilmekteydi. Böylece yapılması gereken, önemli bir bayındırlık hizmeti olan içme suyu temin ve kâr elde edilecekti. Bu sebeple bireysel olarak Mösyö Rozini tarafından yapılan su ulaştırma teklifi kabul edilmedi.⁴⁰

Su imalatı konusunda Osmanlı Devleti'nin klasik döneminden beri uyguladığı yöntemler bulunmaktaydı. İmalat faaliyetlerine başlamadan önce kaynak suların miktarının ölçülmesi ve arazi araştırmasının yapılması şarttı.⁴¹ Osmanlı Devleti, 19.yüzyılda benzer uygulamaları sürdürmekteydi. Vakıfların yapacağı su faaliyetleri için mahkeme, naîb veya başka bir görevlinin yanı sıra hassa mimarları, emin, su nazırı, kalfa, mimar ağa, şehremini ve suyolcular gibi işlerinde yetenekli kimseler ile bina işlerinden anlayan uzman bir heyet tayin edilirdi. Heyet, ayrıntılı bir keşif raporu hazırlardı. Bununla birlikte mühendisler, 19. yüzyılda keşif komisyonlarında yer almaya başlamıştı.⁴²

Yerel yönetim, keşif çalışmalarının gerçekleştirilmesi amacıyla İngiliz vatandaşı olan Havan isimli bir mühendisi getirmişti. Mühendisin raporuna göre; Beyrut'a ulaştırılacak suyun yedi ya da sekiz mevkiden getirilmesi uygun görülmekteydi. Kelp Nehri'nin Akdeniz'e yakın olan bölümünden demir borular vasıtasıyla suyun ulaştırılacağı ve maliyetinin 1.500.000 kuruş (üç bin kese) olacağı tespit edilmişti. Yapılması planlanan su imalatının masrafı yüksek olması sebebiyle memleketçe veya şirket vasıtasıyla gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu belirtildi.⁴³

Yerel yönetimin, temiz su ihtiyacını hızla çözüme kavuşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bununla birlikte yurtiçinde teknik bilgi ve sermaye eksikliğinden dolayı yabancı şirketlerin yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yabancı şirketin kurulmasıyla birlikte Beyrut halkının ihtiyacı olan suyu kısa sürede temin etmek daha kolay olacaktır. Bununla birlikte devlet bütçesinden yüksek miktarda harcama yapılmayacaktır.

⁴⁰ BOA, A.MKT.UM., 241/3

⁴¹ A. Martal (1988). XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk, *Belleten Dergisi*, c.53, S.205, s. 1587.

⁴² S. Öztürk (2019). Osmanlı Su Yapılarında Vakıfların Rolü: Tesis, Onarım ve Hizmet Giderlerinin Finansmanı, *Vakıflar Dergisi*, S.80.yıl Özel Sayısı, s. 152.

⁴³ BOA, DH., 597/41628

2.2. Mösyö Thévenin'e Su Temin İmtiyazı Verilmesi ve Sözleşmesi

Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'in önemli liman şehirlerinden biri olan Beyrut'a su getirme imtiyazını, 3 Ağustos 1870 tarihinde Fransız uyruklu Mösyö Thévenin'e verdi.⁴⁴ İmtiyaz süresi sözleşme gününden itibaren kırk sene olarak belirlendi. Beyrut şehrine su getirmek için yapılan imtiyaz sözleşmesi on sekiz maddeden oluşmaktaydı. Şirketin yönetim kurulunda ise genel müdür görevi verilen, mühendis Mösyö Mertendel ile yardımcısı Mösyö Dö Kıbzaniş bulunmaktaydı.

Mösyö Thévenin, Beyrut şehrinde mevcut bulunan tatlı su miktarını arttırmak için almış olduğu imtiyazın şartlarına uymak zorundaydı. Bu işten doğacak kâr ve zarar kendisine ait olacaktı. Bu sebeple Mösyö Thévenin, su getirmek için çalışmalara başlamış ve keşif haritalarını yetkili mercilere takdim etmişti. Bu haritalara göre; Kelp Nehri'nden alınacak su, nehrin Akdeniz'e döküldüğü noktaya yakın bir mahalden temin edilecekti. Alınan sular süzdürülecek ve nehrin civarında bulunan arazilerin zarar görmesi engellenecekti. Ayrıca civarda bulunan değirmenlerin çalışması engellenmeyecek şekilde kurulacak olan su terfi merkezi (fabrikası) çalışmalarını yürütecekti.

Osmanlı Devleti bu iş için Mösyö Thévenin'e senelik 2.400 lira (60.000 frank) verecek ve buna karşılık imtiyaz sahibi de şehre, 24 saatte 350.000 litre ücretsiz su verecekti. Buna ilaveten Beyrut Belediyesi'nin belirleyeceği mahallerde imtiyaz sahibi tarafından 5 adet çeşme yapılacak ve 250.000 litre su ücretsiz olarak bu çeşmelere verilecekti. Beyrut şehrinde bulunan 17 cami, 20 kilise ile dini binalara, askeri kışlaya, nizamiye hastahanesine ve hükümet konağına ayrı ayrı 100.000 litre su ücretsiz verilecekti. Ayrıca verilen suların satışına izin verilmeyecekti. Boru ve musluklar ile çeşmelerin, altlarındaki teknelerin ve başka yerlere su getirilmesi için yapılan imalatın masrafı imtiyaz sahibine ait olacaktı.⁴⁵ Osmanlı Devleti böylece Beyrut'a su getirilmesi sırasında yaşanabilecek ekonomik riski yabancı bir şirkete devretmiş ve kamu dairelerine, ibadethanelere, Beyrut şehrinin bazı mahallerine bedava su dağıtılmasını sağlamıştı.

Mösyö Thévenin yapmış olduğu bütün imalatın imtiyaz süresince tamiri, muhafazası ve işletilmesi masrafı kendisine aitti. Beyrut'a su getirme işinin başladığı günden itibaren imtiyaz süresinin sonuna kadar her altı ayda bir imtiyaz sahibine ödenmek üzere senelik 2.400 lira

⁴⁴ G. Yarcı (2015), "19.Yüzyılda Kudüs-ü Şerif ve Beyrut'un Su Kaynakları: Yüzyıl Boyunca Yerli ve Yabancı Şahıs ve Şirketlere Verilen Su İmtiyazlarından Bazı Kesitler", Şakir Batmaz & Özen Tok (Ed.). *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller II: Uluslararası Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller Sempozyumu Bildirileri*, s. 711.

⁴⁵ *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s. 263.

(60.000 frank) meblağ belirlenmişti. Osmanlı Devleti'nin izniyle bu para, kasaphane, debbağhane, tahmishane, tellaliye ve kireç rüsumatı bedelleri ile karşılanacaktı.

İmtiyaz süresince evlerine özel olarak su bağlatmak isteyenler olursa bu kişilere su satılabilecekti. Bu şekilde abone olacak kişiler için suyun fiyatı ise 100 litre için 8 para olarak belirlendi. İmtiyaz sahibi, suyun Beyrut'a getirilmesi tarihinden itibaren dört ay süreyle, günlük 2.000 metreküp ve daha fazla su harcayacak kadar abone elde ederse, bu 2.000 metreküp suyu yarı fiyatı ile satmayı, abonelerin alacakları suyun miktarı 2.000 metreküpe ulaşmaz ise %20 indirimli su satmayı taahhüt etti. Bahsi geçen 2.000 metreküp su ile Beyrut şehrine verilecek 350.000 litre sudan başka suları imtiyaz sahibi istediği gibi satabilecek, fakat hiçbir sebeple Osmanlı Devleti'nin koymuş olduğu üst fiyat sınırını geçmeyecekti.⁴⁶ Böylece insan hayatının temel ihtiyacı olan suyun yüksek fiyatlarla satılmasının önüne geçilmiş olunacaktı.

İmtiyaz sahibi, açılmış ve açılacak olan sokaklara, ana su borularını kendi masrafıyla döşemek zorundaydı. Ayrıca bu sokaklarda su talep eden on hane olursa 300 metre uzunluğunda ana su borularının yapılması şartı vardı. Hanelere yapılacak su borularının masrafı ise abonelere ait olacak ve şirket yapım hatası olan boruların bakımını yapacaktı. Suların dağıtımını ve abone olacakların işlemlerinden önce Beyrut Belediye Meclisi'nin onayı alınacaktı. Buradan anlaşıldığına göre, Beyrut şehrindeki temiz su altyapı çalışması şirketin sorumluluğunda olacak ve abonelerle yapılan sözleşmelerin denetimini Beyrut Belediye Meclisi yapacaktı.

Öte yandan, Beyrut'a ulaştırılacak olan suyun temiz olması önemli bir konu olarak görülmekteydi. Eğer halka ulaştırılan su yeterince temiz olmazsa hastalıkların ve ölümlerin artması kaçınılmazdı. Bu sebeple suyun temizliğini ölçen bir alet vasıtasıyla ölçümlerin yapılması ve ölçülen su değerinin 20 dereceyi aşmaması şartı sözleşmede yer aldı. Beyrut'a ulaştırılacak suyun miktarı 24 saatte 4.000 metreküp olarak belirlendi. Suların birikeceği taksim merkezleri (mukassimler) Beyrut halkı ile etrafta bulunan evlere suyun ulaşması için yeteri kadar yüksekte olan mevkilerde yapılacaktı. Suyun yetersizliği veya makinelerin çalışmamasından dolayı suyun şehre getirilmesinde sorun yaşanmaması için mukassimler daha büyük yapılacak ve iki makine daha eklenecekti.

Şirket tarafından Beyrut şehrine ulaştırılan su miktarı eğer ihtiyaçtan fazla ise bu durumda, hükümet tarafından karar verilecek olan bölgeye ihtiyaç fazlası su ulaştırılacaktı. Şirket bu işten kaçınırsa Beyrut Belediyesi şehre gerekli olan suyu doğrudan doğruya veya

⁴⁶Beyrut Vilayet Salnamesi, 1311 H. (1893-1894 M.), s. 263-264.

başka bir şirket vasıtasıyla ulaştıracaktı. Hiçbir şekilde vakıfların, su sahiplerinin ve sakaların haklarına zarar gelmeyecekti. Abonelerin aldıkları suyu istediği kişiye bedava vermesine engel olunmayacaktı.⁴⁷ Görüldüğü gibi sözleşmedeki bu madde ile Osmanlı Devleti, Beyrut şehri civarında bulunan su kaynaklarından en üst seviyede fayda sağlamaya çalışmaktadır. Beyrut şehrinde, evlere su taşıyarak para kazanan sakaların hakları korunmakla birlikte su sahiplerinin ve vakıfların hakları da Osmanlı Devleti'nin güvencesine alınmaya çalışılmıştır. Böylece şirket kurulmadan önce mevcut bulunan su hizmetlerinden Beyrut halkı faydalanmaya devam etmiştir.

Osmanlı Devleti tarafından verilen imtiyaz süresinin sona ermesi durumunda şirket tarafından yapılan fabrika, suyolları, alet ve edevat Beyrut Belediyesi'ne geçecekti. Yeni idare ise önceki günden itibaren su imtiyazının getirmiş olduğu hak ve menfaatlardan faydalanmaya başlayacaktı. İmtiyaz süresince abone olanlar aboneliklerini sürekli hale getirmek isterler ise Beyrut Belediye Meclisi tarafından düzenlenecek ve Bâb-ı Âlîye'den onaylanacak olan fiyat miktarını ödemekle yükümlü olacaklardı. Sözleşmedeki bu madde ile şirketin imtiyaz süresi sona ermesine rağmen suyun Beyrut'a getirilmesinde aksama olmayacak ve devlet idaresinde devam edeceği teminat altına alınmıştı. Diğer bir ifade ile Beyrut'a yapılan su hizmetinin yap-işlet-devret modeliyle gerçekleştiği görülmektedir.

Su boruları dökme, petrolü tahta, demir ve kurşundan kullanılarak yapılacaktı. Boruların iç kısmı, suyun yabancı maddelere temas etmeyecek şekilde yapılacaktı. Şirket, imtiyazın sona ermesinin ardından inşa edilen borular düzgün çalışır vaziyette Beyrut Belediye İdaresi'ne teslim edecekti.

Su alınacak bölgede şirket tarafından inşa edilecek set, fabrika, mukassim ve imalat için gerekli arazi devlete ait ise ödeme yapılmayacak fakat kullanılacak arazi bir şahsa ait ise ödeme yapacaktı. Alış ve satış veya kısa süren işgal olunacak arazi sebebiyle anlaşmazlıklar olursa emlak kanunlarına göre çözümlenecekti.⁴⁸

Beyrut'a su getirmek için yapılan inşaatların veya idarenin sebep olduğu bir kusurdan dolayı 24 saat içinde su akıtılmazsa şirket günlük alınan paranın iki katını abonelere ve Beyrut Belediye Meclisi'ne ödemek zorundaydı. Bu ceza suların durduğu müddetçe akıtılmayan lümlerin sayısı ile orantılı olacaktı.⁴⁹ Bugün dahi uygulanamayan bu sistem ile Beyrut şehrine su

⁴⁷ *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s. 264.

⁴⁸ *Düstur* (Tertib: 1, Matbaa-i Âmire, c.2, İstanbul: 1873), s. 338-339.

⁴⁹ *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s.265.

sağlanmasının sürekliliği hedeflenmiş, ayrıca kesinti olması halinde kısa sürede çözümlenmesi için şirkete sorumluluk yüklenmiştir.

Mösyö Thévenin, sözleşmeyi imzalayarak imtiyazı aldığı günden itibaren sekiz ay içerisinde su imalatına başlayacağı ve iki sene içerisinde tamamlayacağı kararlaştırılmıştı. Buna göre 24 saatte 4.000 metreküp su meydana çıktığı günden itibaren imalat bitmiş olarak kabul edilecekti. Eğer yapılan inşaat zamanında bitirilemezse imtiyaz sahibi her geçen ay için senelik alınacak ücretten iki bin frank kaybedecekti. Fakat inşaatın uzun sürmesi geçerli bir sebepten kaynaklanıyorsa ücret alınmayacaktı. Dolayısıyla yapılan imalat bir sene ertelenirse Mösyö Thévenin imtiyazını kaybedecekti. Hükümet ise bu sürede meydana getirilen imalatın şirketten alınıp alınmaması kararını verecekti. Şayet alınması konusunda karar verirse bilirkişi komisyonu tarafından tayin edilecek kıymetten %20 daha az fiyatına satın alabilecekti. Hükümet almadığı takdirde, bilgisi dâhilinde şirket, haklarını başkasına satmaya izni olacaktı.

İmalatın inşası sırasında Beyrut sokaklarının vesaire yerlerin işgal ve zarara uğratmayacak şekilde hareket edilecek, borular konulacak ve hendeklerin kazılması sırasında çıkarılacak tarihi eserler kişinin özel mülkündeysen kendisine yoksa Osmanlı Devleti'ne iade edilecekti.⁵⁰

İmtiyaz sahibi tarafından temiz su altyapısı için getirilecek olan; makine, boru, dökme, sade demir, bakır, kurşun, kireç, çimento, alet ve edevatın Beyrut'a ve Kelp Nehri'ne ulaştığında gümrük vergisinden muaf tutulacak ve bu eşyalar başka bölgelere götürülmeyip sadece bu işte kullanılacaktı. Gümrük muafiyeti ilk üç sene geçerli olacaktı. Mahalli hükümet ise tahkikat yapıp işlerin eksiksiz yürütülmesini sağlayacaktı. Şirket tarafından getirilecek olan makine, alet ve edevattan ilk üç sene vergi alınmaması Osmanlı Devleti'nin şirkete olan desteğini gösterdiği gibi insan için temel ihtiyaç olan suyun Beyrut şehrine kısa sürede ulaştırma çabasını da ortaya koymaktadır.

İmtiyaz sahibi gerekli sermayeyi elde etmek için sekiz ay içinde anonim veya başka bir şekilde teşkil edeceği şirketin nizamname yazısını devlete sunmaya mecbur olacak ve iki ay içerisinde onaylanacaktı. Nizamname, Osmanlı Devleti tarafından onaylanmadıkça imtiyaz sahibinin hisse senedi çıkarmaya hakkı olmayacaktı.

Beyrut suları idaresinin merkezi Beyrut'ta bulunacak, idaresi ve kurulacak olan şirket heyeti Osmanlı Devleti'nin kanunlarına bağlı kalacak ve şirket ile aboneler arasındaki davalar

⁵⁰ Şirket nizamnamesinde belirtilen husus, Âsâr-ı Atıka'nın 1869 tarihli tüzüğü gözetilerek hazırlamıştır: “3. Madde: Bir adamın mülkî dâhilinde zuhûr iden âsar-ı atıka kendüsünün malı olacaktır.” Bkz: H. Çal (1997). “Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atıka Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, S.26, s. 395.

Osmanlı mahkemelerinde görülecekti. Yapılacak olan sözleşme kanunlarıyla ilgili imtiyaz sahibi ile Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmazlıklar ise Şûra-yı Devlet (Danıştay) tarafından çözülecekti.

İmtiyaz sahibi Osmanlı Devleti'ne teminat olarak 1.000 lira (25.000 frank) avans verecek, verilen paranın yarısı imalat ve işe başlanması için kullanılacak, diğer yarısı ise iş bitince imtiyaz sahibine iade edilecekti. Şirket ile aboneler arasındaki kontratlar yerel yönetim marifetiyle yapılacak ve kayıt olunacaktı.

Yapılan sözleşme Şûra-yı Devlet tarafından tetkik edilerek padişahın onayı alınmak suretiyle iki kopya yazılacak, Nâfia Nezareti (Bayındırlık Bakanlığı) ile imtiyaz sahibi tarafından imzalanacak ve mühürlenecekti.⁵¹

2.2.1. Su İmtiyaz Sözleşmesi'nde Yapılan Değişiklikler

Yapılan sözleşmeye 9 Eylül 1870 tarihinde Osmanlı Devleti adına hareket eden Nâfia nazırı vekili ile Mösyö Thévenin arasında ilave maddeler eklendi. Buna göre; kırk sene olan imtiyaz süresine otuz sene daha ilave edildi. İmtiyaz süresinin bitmesiyle birlikte eklenen otuz sene için sözleşmenin sekizinci maddesi geçerliliğini sürdürecekti.⁵² Daha önce kararlaştırılan beş çeşmeye ilaveten Beyrut Belediye Dairesi'nin belirleyeceği bölgelere şirket tarafından üç çeşme daha yapılacak ve bu çeşmelere 24 saatte 150.000 litre su verilecekti. Ayrıca imtiyaz sahibi Beyrut Limanı'na gelen gemiler için gerekli olan suyu ulaştıracak ve bir çeşme inşa edecekti. Sözleşmenin dördüncü maddesi hükmünce Beyrut Belediye Dairesi tarafından imtiyaz sahibine verilen yıllık ücretin karşılığı olarak kasaphane, debbağhane, tahmishane dellaliye ve kireç rûsumatına dair haklarından vazgeçecekti. Su fiyatı 1 metreküp ve daha fazla su alanlara suyun 1.000 litresi 60 paraya, 1 metreküpten az su alanlara 100 litresi 7 para olacaktı. Sözleşmeye yeni ilaveler yapılarak değiştirilen ve değiştirilmeyen hükümler kalıcı olacaktı.⁵³

Beyrut suyunun ulaştırılmasına dair kararname 20 Ocak 1872 tarihinde Beyrut Belediye Meclisi'nce onaylandı ve Mösyö Thévenin tarafından da imzalandı. Bu kararnameye göre;

⁵¹ *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s. 267.

⁵² *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s. 265. "Sekizinci madde: Müddet imtiyaziye kırk sene olup imtiyaz Ferman-ı Aliyesi tarihinden itibaren olunacaktır. Müddet mezkurenin hitamında imtiyaz müteallik ne kadar fabrika ve alet ve edevat ve suyuolları vesaire var ise cümlesi meccanen İdare-i Belediye'nin tasarrufuna geçecek ve evvel günden itibaren idare-i mezkure imtiyazın hukuk ve fevaidinden müstefit olmaya başlayacaktır. Bütün müddet imtiyaziye için abone bulunanların daimi suretle bu sıfatlarını muhafaza etmek istedikleri halde bunun için hitam müddet imtiyaziyede Beyrut Meclis Belediyesi tarafından tanzim ve cenap Bâb-ı Âlfiye'den tasdik olunacak olan tarife mucibince bir miktar bedel vereceklerdir."

⁵³ BOA, Y..PRK.TNF., 1/2

aboneler imtiyaz sözleşmesinin kanunlarına bağlı kalacak, kontrat süresi bir seneden az olmayacaktı. Su şirketi ile fikir birliğine varmış kişiler hariç olmak üzere bir günde yirmi yük veya bir metreküp içilebilecek su için abone kabul olunmayacaktı. Su şirketi vereceği suyun miktarını belirleyecek, musluklar vasıtasıyla abonelere ulaştıracak ve aboneler daha fazla su almak isterse şirket ile anlaşmaya varması gerekecekti. Aboneler ödemelerini ayda bir ya da üç ayda bir peşin olarak ödeyebilecekler, fakat ödemelerini geciktirmeleri halinde şirketin anlaşmayı iptal etme hakkı olacaktı.⁵⁴

2.3. Beyrut Su Şirketi'nin Nizamnamesi⁵⁵

Daha önce söz edildiği gibi Beyrut'ta suyun yetersizliğinden dolayı üç saat mesafede bulunan Kelp Nehri'nden su getirilmeden önce planlama yapılması şartıyla Mösyö Thévenin'e imtiyaz verilmişti. İmtiyaz sözleşmesinde, sermaye için şirket kurulması ve sekiz ay içinde anonim veya başka bir şekilde teşkil edilecek olan şirketin nizamname yazısının devlete sunulması şarttı.

Yapılacak olan şirket nizamnamesinin incelenmesinde başlıca aranılacak iki konu yer almaktaydı. Birincisi nizamnamenin içerisinde yer alan maddelerin imtiyaz sözleşmesini ihlal edecek nitelikte olmaması ve devlet hakkının korunması, ikincisi ise düzenlenecek olan nizamnamenin devlet, hissedarlar, üyeler ve halkın yararına olmasının mümkün olduğu kadar garanti altına alınmasıydı.⁵⁶ Bu sebeple, nizamnamede yer alacak olan hisse konusunun incelenmesine özen gösterilmesi, gereken düzenlemeler yapılarak verilen maddelerin net ve tereddüt bırakmayacak şekilde belirtilmesi önemli bir konu olacaktı.

Mösyö Thévenin'e verilen imtiyaz şartları gereğince 9 Eylül 1872 tarihinde Beyrut Su Şirketi'nin iç tüzüğü tamamlandı. Toplam 108 madde olan iç tüzükte; şirketin ismi, maksadı, sermayesi, tahvilat, borçlar, hisse senetleri, hissedarlar, yöneticiler, muhasebe ve ilanlara dair konular yer almaktaydı⁵⁷.

⁵⁴ *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s. 268.

⁵⁵ Beyrut su şirketine ait nizamname, *İmtiyazat ve Mukavelat Mecmuası*'nın birinci sayısında tam metni bulunmaktadır. Bu kısımda adı geçen mecmuadaki nizamname değerlendirilmiştir. Nizamnamenin tam metni için bu çalışmanın ekler kısmına bakınız.

⁵⁶ BOA, ŞD., 2269/60

⁵⁷ Beyrut su şirketine ait nizamname, *İmtiyazat ve Mukavelat Mecmuası*'nın birinci sayısında tam metni bulunmaktadır. Bu kısımda adı geçen mecmuadaki nizamname değerlendirilmiştir. Nizamnamenin tam metni için bu çalışmanın ekler kısmına bakınız.

Şirket nizamnamesi bu çalışmanın ekler kısmında aynen verilmiştir. Ancak şirketin kimliği ile hangi şartlar ve esaslar üzerine kurularak faaliyete girdiğini görebilmek açısından burada nizamname maddelerinin kısaca ele alınmasını faydalı buluyoruz.

2.3.1. Şirketin İsmi, Maksadı ve Sermayesi

Şirketin ismi, “Beyrut Su Ameliyatı Şirketi” olarak belirlendi. Şirketin merkezi Londra’da başlıca ikametgâhı Beyrut’ta olacaktı.⁵⁸ Şirketin amacı, Beyrut’a su getirilmesi ve dağıtılması için inşaatın yapılması, inşaatın yapımında kullanılacak aletler için depoların temin edilmesi, inşaat ve imalatta çalışacak memur ve işçiler için odaların temin edilmesi, takdim olunan haritada suyun güzergâhında bulunan ve inşaat için gerekli olan arsa ve binaların satın alınması ve kiralanmasıydı. Şirketin sermayesi, 550.000 lira (500.000 sterlin) her biri 22 lira değerinde 25.000 hisseye bölünmüş olacaktı.

Şirketin yapacağı teşebbüsler için Osmanlı Devleti’nin kanunlarına ve imtiyaz sözleşmesinin hükümlerine bağlı olarak merkezinin yabancı bir memlekette bulunması uygun görülmemesine rağmen Londra’da olmasına karar verildiği gözlenmektedir. Bununla ilgili Şûrâ-yı Devlet’e ait 16 Temmuz 1872 tarihli evrak örnek teşkil etmektedir. Söz konusu evrakta şirket sermayesinin Londra’dan tedarik olunacağı sebeple merkezinin orada bulunması kabul edilmekteydi. Bununla birlikte Beyrut şehrine su ulaştırılması için yapılan imalat masrafının 2 milyon frank olduğu ifade edildi. Bu durumun imtiyaz sahibi tarafından yapılan müracaatla anlaşıldığı belirtilerek 2 milyon frangın karşılığı 80.000 lira olduğu halde halktan on katı fazla akçe toplanmasına izin verilmesinin sakıncalı olduğu ifade edildi. Bu sebeple 550.000 lira (500.000 sterlin) olarak belirlenen şirket sermayesinin 880.000 liraya (800.000 sterlin) yükseltilmesi talebinin karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁹

2.3.2. Şirket Sermayenin Arttırılması ve Borç Senetleri

Şirket sermayesini arttırmak için yöneticiler hisse senetlerini satabilecekler, fakat idare meclisinin ve Osmanlı Devleti’nin onayını almak zorunda olacaklardı. Satılacak olan yeni hisse, şirketin asıl sermayesinden eksik olacak ve eski hisseler hakkında geçerli olan yöntemlerle hareket edilecekti.

İmtiyaz süresince şirket parası için sandık bulundurulması ve paranın hissedar beyanında hisselerin sayısı kadar bölünüp dağıtılmak üzere her sene şirketin sermayesinden, yüzdesi tam olarak ifade edilemeyen bir miktar önceki senenin kârından bölünecekti. İdare

⁵⁸ A. Akyıldız (2001). *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, Tarih Vakfı Yayınları, s.108.

⁵⁹ BOA, ŞD., 2269/60

meclisi tarafından bölünecek miktar belirlenecek ve Osmanlı Devleti tarafından onaylanacaktı. Yöneticiler gerektiği zaman şirketin binaları, alet ve edevatın tamiri, yenilenmesi ve eksiklikleri için şirketin parasını kullanabileceklerdi.

Şirket üyelerince gerek görüldüğünde yöneticiler belirlenecek meblağ kadar borç senetlerini satabilecekti. Borç senetleri bedellerinin miktarı, hamalların şirkete hız ve süre kazandırması, şirketin yerine getireceği görev ve miktarın faizi gibi konular yöneticiler ile borç senetlerini alacak olanların beyanında belirlenecekti. Borç senetleri şirketin kuruluşu üzerinde birinci derecede etkili olacaktı. Bazı borç senetlerinin anaparası veya geçmiş olan paranın şirket tarafından ödenmemesi durumunda borç senedi sahiplerinden biri dava açtığı zaman diğeri bu davadan faydalanabilecek ve faiziyle birlikte talep edebileceklerdi. Şirket tarafından yapılan ödemelerde bir sorun olmadığı müddetçe verilen ayrıcalık sadece bir garanti olacaktı.

2.3.3. Şirketin Hisse Senetleri

Yöneticiler, hisselerden kazanılacak paranın bir miktarını, şirkete alınan eşyalar ve yapılan hizmetler için harcayabilecekti. Hisse senetleri Beyrut şehrinde bulunan müşterilere satılacak ve hisse senetlerinin elden çıkarılmasından üç ay önce ilan olunacaktı. Şirket defterinde kayıtlı olan isimlerin birkaç hisseyi bir sene boyunca ortaklaşa yönetmesi durumunda kazançları için makbuz verilecek ve şirketçe kabul olunacaktı. Hissedar idare meclisi tarafından belirlenecek ve beş katını geçmeyecek miktar paranın verilmesiyle hisse veya hisseleri hesaba geçirilerek verilmiş olan paranın miktarı şirket tarafından mühürlenip onaylanacaktı. Kişi konu hakkında bilgi alabilecek, bu senet yırtılır ya da kaybolur ise beş katına veya idare meclisi tarafından belirlenecek para karşılığında yeniden senet verebilecekti. Şirketin toplu hisseleri yöneticiler uygun bulmaları halinde satışı gerçekleşebilecekti.

Yöneticiler uygun gördükleri zaman hisselerden kalan taksitlerin ödenmesi için talepte bulunabilecekler, fakat taksitlerin ödenmesi talebini yirmi bir gün önce ilan edeceklerdi. Hissedarlar şirket idaresine veya görevli olan kişilere ödemelerini zamanında gerçekleştirecekler fakat ödemelerini zamanında gerçekleştirmezlerse geciktirme bedeli olarak senelik %10 faiz vermeye mecbur olacaklardı. Yöneticiler ödemesi talep olunmayan taksitlerin hepsini veya bir bölümünü hissedarından peşin kabul edebilecek, önceden alınan para şirkete borç verilmiş kabul edilip şartlara göre ortaklaşa karar verilecek veya şirketin kazancından peşin verilen paraya uygun bir hisse almaya hissedarına hak verecekti.

Hissedar eğer şirket hisselerini başkasına bırakmak veya hisseleri elinden çıkarmak isterse Osmanlı Devleti'ne bildirecek, yeni hisse sahibinin ismi deftere kayıt oluncaya kadar

hissenin bırakılmasını içeren liste düzenlenecek ve şirkete bırakılacaktı. Feragat etmek isteyen hisse sahibi varlıklısıyla ve şirkete borçluysa yöneticinin talebi kabul etmeme hakkı olacaktı. Senelik yapılan şirket toplantısından on dört gün önce feragat defteri kapanacaktı.

Şirket hissedarından biri vefat ederse hisse senetleri varisine geçecekti. Bir hissedarın hastalık, vefat, iflas ve evlenme sebebiyle hisselerine sahip olacak olanlar yöneticilerin talebi üzerine haklarının ispatıyla hissedar defterine kayıt olabileceklerdi. Yeni hissedar, feragat etmiş sıfatıyla yerlerine başkalarını kayıt ettirebilecek ve yapılacak işlem için feragatname düzenlemeye mecbur olacaktı.

Hissedarlardan biri taksitini ödemez ve geciktirirse yöneticiler uyarı yazısı gönderebilecekti. Bu yazının içeriğinde, taksit ödemesinin gününde yerine ulaştırılmadığı takdirde hissedarın hisseler üzerindeki hakkı kesintiye uğrayacağı açıkça belirtilecekti. İhtarnamede belirtilen gün ve yere gecikme faiziyle ödenmediği halde bir ay sonra yöneticilerin kararıyla hissedarın hakları kesintiye uğrayacaktı. Hakları kesintiye uğrayan hissedarların hisseleri şirketin malı sayılarak ve yöneticilerin uygun görecekları surette satılacaktı. Bu sebeple satılan hisselerin değeri, harcanan para ve fiyatının aşağı indirilmesi konusu bahsi geçen hisse sahibi borçlarının hesaba geçirilmesiyle hissedarların sorumluluğunda olacaktı.

Hisseleri satın alacak kişilere, eski sahiplerin iddialarına karşı bir senet olmak üzere kesintiye uğrama sebeplerini içeren bir yazı, verilen bedellere karşı yöneticilerin ikisi tarafından imzalanan makbuz senedi ve satılan hisselerle sahip olma sözleşmesi verilecekti. Hakkı kesintiye uğrayan hissedarın şirkete dava açma yetisi bulunabilecekti. Hisselerin kesintiye uğradığı tarihten itibaren bir seneye kadar sahibinin şirkete olan borçları ve hâkimiyetin düşmesinden dolayı ortaya çıkan masrafları ödedikleri halde bunun kabulü veya feshi yöneticilerin tercihindeydi.

2.3.4. Şirketin İdare Meclisi ve Hissedarların Oyları

İlk toplantı şirketin kurulduğu günden itibaren dört ay süresince yöneticilerin belirleyeceği yerlerde düzenlenecek ve her sene yöneticilerin belirleyeceği yer ve zamanda toplantı yapılacaktı. Şirket toplantısının yeri ve zamanı otuz gün önceden ilan edilecekti. İdare meclisinden başka yöneticiler uygun gördükleri zaman idare meclisine çağırabilecek ve toplam 50.000 liralık hisseye sahip olan hissedarın yazılı talebi üzerine olağanüstü toplantıya çağırılmaya mecbur olacaktı. Hissedarın talebiyle idare meclisi olağanüstü bir maddeyi kontrol etmek için gerekecek bir bölüm ihbarnamesini merkez idaresine elden veya posta yolu ile ulaştırılacaktı. Yöneticiler ihbarnamesini aldıklarında idare meclisine davet edecek, eğer

ihbarname tarihinden itibaren otuz gün içerisinde davet etmezlerse hissedar sahibinin davet etmeye hakkı olacaktır. İdare meclisi olağanüstü toplantı için yirmi gün önce ilan olunacak, gün, saat, yer ve konu belirlenecek gazetelerde ilan olunacaktır. Her hissedarın adı, iş ve konusuyla alakalı olup idare meclisinin her teklifi konuşmasına hakkı olacaktır.

Toplantıda 50.000 liralık hisse sahibi veya vekilleri hazır olmadıkça hisse kazancının belirlenmesi dışında hiçbir madde konusu hakkında konuşulmayacaktır. Toplantı için belirlenen saatten bir saat sonra hissedar veya vekilleri müzakere için yeterli sayıda olmaması halinde hissedarın talebi üzerine toplanıldıysa iptal olunacak, fakat hissedarın talebiyle davet olunmadığı takdirde sekiz gün sonra aynı yer ve aynı saat olmak üzere ertelenecektir. Toplantıda hazır bulunacak hissedarın veya vekillerin sayısı ne olursa olsun toplantı olacaktır. Yöneticilerin başkanı toplantılara başkanlık edecektir. Başkan toplantı için belirlenen saati bir çeyrek geçtikten sonra gelmediği takdirde yöneticilerden biri başkanlık için seçilecektir. Başkan seçilen kişi uygun gördüğü zaman toplantıyı başka bir yerde yapmak üzere iptal edebilecek, fakat toplulukla yapılacak toplantı konuları kaldığı yerden devam edecektir. Beş hissedar oy hakkı istemezse el kaldırılarak oy verilecek, kabul veya ret olunacak konu başkan tarafından zabıt defterine kaydedilecektir. Beş kişi veya daha fazla hissedar tarafından oy hakkı verilmesi istenilirse bu oylar başkanın uygun bulması ve sonuçlanacak kararıyla bakılacaktır. İdare meclisinin kayıtları defterde tutulacak başkanlık eden kişi veya yöneticilerin başkanı tarafından uygun bulunması halinde yeterli olacaktır.

Her hissedar oy verme hakkına sahiptir. Bir veya birden fazla hisse senedine iki veya daha fazla kişi ortak olup isimleri defterde bulunduğu halde hangisinin ismi önce kaydolduysa herhangi bir konuyu resmi makamlara bildirmeye hakkı olacaktır. Taksitini zamanında ödemeyen hisse sahibi hiçbir toplantıya katılamayacak ve oy veremeyecektir. Hissedar vekil tayin ettiği kişi aracılığıyla oy kullanabilme hakkına sahiptir. Bir vekilin görevlendirilebilmesi için gereken vekâletname yazılarak sıraya konulacak, düzenlenecek ve müvekkilin imzası olacaktır. Müvekkil heyetten ise heyette bulunan tecrübeli veya birkaç kişinin şahitliği gerekecektir. Vekâletnameler toplantıdan 48 saat önce teslim edilecek, toplantı Beyrut'ta olamazsa şirket binasına, başka bir yerde olamazsa idarenin belirleyeceği yere teslim edilecektir. Bir senelik düzenlenmiş vekâletnameler geçerli sayılacaktır.

2.3.5. Şirket Yöneticilerinin Seçimi

Yirmi beş hisseye sahip olan her hissedar yönetici seçilecek, yöneticilerin sayısı dörtten az ondan fazla olmayacaktır. Tayin olunacak ilk beş yönetici nizamnameyi imzalayan kişiler tarafından seçilecek ve şirketin yapacağı ikinci toplantıdan önce seçilen yöneticiler ne zaman

isterlerse üç yönetici daha seçmeye hakkı olacaktı. Geçmiş konular gereğince belirlenecek yöneticiler şirketin kesin olarak kurulmasından sonra dördüncü defa yapılacak toplantıya kadar işlerini yürütmeye devam edeceklerdi.

İdare meclisi yönetici sayısını çoğaltabilir, azaltabilir ve vazifelerini düzenleyebilirdi. Yöneticiler içlerinden birisinin yeri açık olursa bir başkasını tayin edebileceklerdi. Bu suretle tayin olan yönetici önceki yöneticinin görev süresi kadar memurluğunu sürdürebilecekti. İdare meclisi görev süresi bitmeyen yöneticiyi değiştirebilecek, yerine gelen kişinin görev süresi önceki yöneticinin görev süresini geçmeyecekti. Yöneticiler şirket menfaatine yapmış oldukları masrafi idare meclisine açıklama zorunluluğu vardı.

Şirket işleri yöneticilerin becerisiyle idare edilecek şirketin kurulması için yapılacak olan masrafin ödenmesiyle görevli olacaklardı. Yöneticiler nizamname hükümlerince idare meclisine ait olan konulardan başka işleri haber verip düzenleyecek, nizamnamede belirlenen ve idare meclisi tarafından tayin edilecek olan kurallara uyacaklardı. Ancak idare meclisinin vazgeçeceği bir kuralda yöneticilerin önceden meydana gelen ve kabul edilmesi gereken işlemler iptal edilmeyecekti.

Yöneticiler, idare meclisinin onaylamasıyla su işleri için gerekli olan parayı alabilecekti. Su işleri için alınan yeterli miktar para henüz tamamı alınmamış olan hisse senetleri taksitlerinin karşılık gösterilmesiyle veya şirketin uygun göreceği şartlar ve güvenceyle alınacaktı. Taksitlerin tamamı alınmamış olanlar, şirket tarafından borç paralara verilen güvenceye dâhil ise yöneticiler, güvencenin kaldırılmasına kadar taksitleri hissedarlardan talep etme hakkını kullanabilmesi için bir veya birkaç memur tayin edebileceklerdi. Memurlara ödenecek olan taksitler için yapılacak başvurular yöneticiler tarafından müracaat edilmiş nazarıyla bakılacaktı.

Yöneticiler şirketin ihtiyaçları için şirket adına poliçe veya makbuz senedi imzası kabulü ve verme yetkisi olacaktı. Yöneticiler şirket davalarının incelenmesi ulaştırma, yetki, ödeme, feragat veya hükümleri devretmek konularında yetkili olacaklardı. Yöneticilerin uygun gördüğü kişileri müdür sıfatıyla tayin ve azledebilme yetkisi olacaktı. Nizamname hükümlerine göre yöneticilere verilen vazifelerin müdürlere ihalesi, maaşlar, tayin, şirketin tarihçileri, avukatlar, sarraflar ve memurları tayin etmeye yetkisi olacaktı. Yöneticiler, şirketin işleri, ödemeleri ve anlaşmaları için memur ve hizmetlilerden bazısına ruhsat ve izin verebilecekti. Yöneticiler şirket işinde kullanılmasına gerek olmayan ancak elde kalan paranın kullanımı uygun göreceklere güvence ile faizle kazanç elde edebileceklerdi.

Yöneticiler şirket sermayesiyle Beyrut'a suyun ulaştırılması ve dağıtılması için müteahhitler kullanabilecek, her türlü mukavele ve kontrat yapmaya yetkisi olacaktı. İdare meclisinin onaylamasıyla yöneticiler tarafından yapılan kontrat ve mukavelenamelerin şartları hiçbir sebeple hissedar tarafından engel olunmayacaktı. Yapılan nizamname Ticaret Nezareti'nde onaylanacak, yöneticiler şirketin işi için mühür kullanmak yetkisiyle yabancı memleketlere birer acente veya komisyon tayin etmeye yetkisi olacaktı.

Yöneticiler birinci toplantılarında içlerinden birini başkan seçeceklerdi. Yöneticiler yapılacak işler için uygun görecekları zamanlarda toplantı yapacaklar ve toplantılar İstanbul, Beyrut, Londra ve Paris'te olacaktı. Yöneticiler toplantılarda her konu oy çokluğuyla kararlaştırılacak, eşitlik olursa başkanın oyu belirleyici olacaktı. Bir yönetici istediği zaman diğer yöneticileri toplantıya çağırabilecekti. Yöneticiler sorumlu oldukları işler için komite kurabilecekti. Komiteler, yöneticilerin vereceği talimatlara uygun hareket etmeye mecbur olacaktı. Yöneticilerin başkanı dâhil bulunduğu her komiteye başkanlık edecek, komitede bulunmadığı takdirde yerine geçici başkan seçilecekti.

Komiteler belirli sürelerde toplantı yapacak, tartışılan konuların karara bağlanması başkanın onaylamasıyla gerçekleşecekti. Yöneticiler, yaptıkları işlerden dolayı idare meclisine karşı sorumlulukları vardı. Yöneticiler suyun ulaştırılması ve bölünmesi imalatının yapılması veya idaresinde gereken araç ve gereçlerin alınması ve her türlü imalatın inşası için her türlü mukavename yapabileceklerdi. Yöneticilerin heyet, komite veya idareci sıfatıyla hareket edip yaptıkları işlerden dolayı kusur işler, iflas eder ve kötülük işlerse memuriyetleri sona erdirilecekti. Yöneticilerin maaşları idare meclisi tarafından belirlenecek ve yöneticilerin bildirimine göre dağıtılacaktı.

2.3.6. Şirketin Hesapları ve Hissedarlarına Kâr Dağıtımı

Yöneticiler idare meclisinin başarısıyla hisse bedellerinin hesaba geçirilmek suretiyle ödenmiş ya da ödenmiş sayılarak, bölünmüş olmak üzere hissedarına hisse kazançlarının verilmesine karar verebilecekti. Dağıtılmış olan hisse kazançları şirketin ticari işlemleriyle meydana gelen kâr ve ödemelerden olması şarttı. Yöneticiler hisse kazançlarının bölünmesini teklif etmeden önce müdür olmak, borç senetlerini satın almak, şirkete ait inşaat ve tamiri çoğaltılıp korumak için hisselerden uygun görecekları miktarı ayırabilecekler ve gereken parayı ihtiyat akçesi olmak üzere uygun bulacakları güvenceyle kazanç elde edebileceklerdi. Hissedar, hisse kazancından borcu olduğu miktarı düşürebilecekti. Belirlenen hisse kazancı her hissedara haber verilecek ve kazancın belirlenmesi tarihinden itibaren beş sene müddetle talep edilmeyen

her hisse kazancı yöneticiler tarafından şirkete ait olmak üzere alınabilecekti. Zamanında talep edilmeyen hisse kazancı için şirketten faiz istenilmeyecekti.

Yöneticiler, şirketin gelir ve giderlerini anlaşılır surette düzenlenmesine dikkat etmeye mecburdu. Her yıl idare meclisi toplantısından bir ay önce hesap ölçüsü düzenlenerek idare meclisine sunulacak ve hesap defterleri şirkete ait bir yerde muhafaza edilecekti.

Şirket hesapları bir veya birkaç müfettiş vasıtasıyla incelenecek ve onaylanacaktı. İlk müfettişler, yöneticiler tarafından ondan sonrakiler idare meclisi tarafından onaylanacaktı. Müfettişler, hissedarından ve başkalarından belirlenmesi uygundu. Kişi hissedar olsun olmasın şirket meselelerine dâhil olursa müfettiş seçemeyecekti. Müfettiş seçimi her sene yapılacak olan şirket toplantısında belirlenecekti. İlk müfettişlerin maaşları yöneticiler tarafından sonrakilerin maaşları ise cemiyet topluluğu tarafından belirlenecekti. Müfettişin görev süresi bitmesi halinde yeniden seçilebilecekti. İdare meclisi tarafından belirlenen müfettişlerden birinin vefat etmesi durumunda yöneticiler yeni müfettişi seçmek için idare meclisini acil toplantıya çağırabilecekti. Müfettişlerin seçimi idare meclisi tarafından gerçekleşmediyse beş hissedarın talebiyle Ticaret Nezareti tarafından bir müfettiş belirlenecek ve yapılacak hizmete karşılık verilecek maaş tayin edilecekti. Her müfettiş özetlenmiş hesap yazılarının kopyasını alacak defter ve çeşitli evraka incelemeler yapmaya mecbur olacaktı. Müfettişlere şirket tarafından tutulacak olan defterler verilecek ve her zaman uygun saatlerde şirket hesaplarının incelenmesi için kendilerine yardım etmek üzere çeşitli kişiler memur tayin edilecekti. Şirket içerisinde bulunan yöneticiler, şirket memurları, hademeler hesapların incelenmesi sırasında müfettişler tarafından sorgulanabilecekti.

Yönetici, hissedar veya başka bir kişiyle ortaklaşa yapılan imalatın hepsini veya bir bölümünü anlaşmanın feshedilmesi durumunda imtiyaz sözleşmesine uygun olarak satabilecekti.

Hisse senetlerini elinde bulunduran hissedarlara gönderilecek ihbarnameler şirket defterine ilk ismi yazılmış olan hissedara verilecekti. İhbarnameler postayla gönderilirse Fransa ve İngiltere için postaya verildiği vaktin ertesi günü, İstanbul için sekiz gün sonra yerine teslim edilmiş olarak kabul edilecekti. İhbarnamelerin postaya teslim edilmesi ve talep edilen yazının ihbarnameye yazılması yeterli olacaktı.

2.4. Beyrut Su Şirketi'nin Kurulması

Yukarıda izah edildiği gibi Beyrut şehrine üç saat mesafede bulunan Kelp Nehri'nden su getirilmesi amacıyla anonim veya başka bir şekilde kurulacak şirket için Mösyö Thévenin'e

3 Ağustos 1870 tarihinde imtiyaz verilmişti. Fakat Mösyö Thévenin, imtiyaz şartlarına uygun olarak faaliyetlerini sürdürmek zorundaydı. Aksi takdirde verilen imtiyazın iptal edilmesiyle tüm haklarını kaybedebilirdi. Bu sebeple imtiyazın ilanından itibaren Mösyö Thévenin'in önünde iki önemli mesele bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi şirketin oluşturulması maksadıyla hazırlanması gereken nizamname evrakı, ikincisi ise Beyrut şehrine ulaştırılacak su için imalata başlanmasıydı. Çünkü imtiyaz sözleşmesine uygun olarak ilk sekiz ay içerisinde nizamnamenin hazırlanması ve imalat faaliyetlerine başlanması gerekiyordu.

İmtiyaz gereğince kurulacak olan şirketin nizamname yazısını bildirilmesi şarttı. Ancak belirlenen süre içerisinde nizamname yazısı hazırlanamamıştı. Bunun sebebi olarak şirketin kurulma sürecindeyken imalata başlaması gösterilebilir. Çünkü imalat süresince hastalık ve savaş gibi olağandışı etkenler masrafların arttırmaktaydı. Bu durum sürecin daha yavaş ilerlemesine ve imtiyaz maddelerinde geçen bazı hususların ihlal edilmesine sebep olmaktaydı. Dolayısıyla imtiyaz sahibinin gerekli hazırlıkları tamamlayabilmesi için hükümetten ek süre talebinde bulunması sürecini beraberinde getirmekteydi. Hükümet ise halkın faydasına olacak meselelerde imtiyaz sahibinin makul isteklerini kabul etmekteydi. Ayrıca Osmanlı hükümetleri, belirli bir süre içerisinde taahhütlerini yerine getiremeyen şirketlere karşı ek süreler vererek ılımlı tutumunu sürdürmüştür.⁶⁰

Mösyö Thévenin'in vekili Mösyö Karanep tarafından hükümete yapılan talepler örnek teşkil etmektedir. Bu taleplerden birisi nizamname yazısının hükümete sekiz ay içerisinde ulaştırılmamasından dolayı ek süre istenmesiydi. Bu konuda Ticaret ve Nâfia Nezareti tarafından 29 Şubat 1872 tarihi itibarıyla yapılan değişikliğin kabul edilmesiyle talep onaylanmıştı.⁶¹ Böylece Mösyö Thévenin, almış olduğu imtiyazdan doğan haklarını kaybetmemiş oldu.

Yapılan sözleşme ve değişiklikler üzerine, Beyrut Su Şirketi, Londra'da bulunan Throgmorton Caddesi'nde 28 Nisan 1873 tarihinde Mösyö Thévenin tarafından kuruldu.⁶² Böylece Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bir şehre suyun getirilmesi ve dağıtılması amacıyla kurulan ilk yabancı şirket unvanını elde etti. Bu ilk uygulamadan sonra İstanbul'un Avrupa kıtasında Dersaadet Su Şirketi kuruldu. Kısa zaman içerisinde Kadıköy, Üsküdar, Selanik, Bağdat ve Kudüs gibi önemli semt ve şehirlerde yabancı su şirketleri yer aldı.⁶³ Buna göre;

⁶⁰ M. B. C. Collas (1861). *La Turquie*, A. Frangk Kitabevi, s.295.

⁶¹ BOA, ŞD., 2269/60

⁶² E. Pech (1906). *Manuel Des Societes Anonymes Fonctionnat En Turquie*, Imprimerie Gérard Frères, c.3, s.179.

⁶³ İ. Yurdakul, age, s. 24.

Beyrut Su Şirketi tarafından yapılan olumlu faaliyetlerin sonucu olarak yabancı su şirketlerinin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yayıldığı söylenebilir. Bununla birlikte uzak mesafelerden şehre su getirilmesi konusunda yerel yönetimlerin yeterli olmadığı görülmektedir.

Beyrut Su Şirketi, resmi olarak kurulmasıyla birlikte faaliyetlerini hızlandırmıştır. Suriye Vilayet Telgrafnamesi'ne ait olan 6 Temmuz 1875 tarihli yazı incelendiğinde, yapılan faaliyetler sonucunda temiz suyun şehre ulaştırıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıda, Beyrut'ta kurulan su şirketinin şartname gereğince şehirde bulunan çeşme, cami, kilise hastahanelere ve başka yerlere ulaşan suyun belediye aracılığıyla dağıtıldığı ifadesi yer almaktaydı.⁶⁴ Böylece şirketin, Beyrut şehrine temiz suyu ulaştırarak en önemli hedeflerinden bir tanesini tamamladığı görülmektedir. Fakat işleyen su imalatının eksiksiz olarak devlete intikalinin gerçekleşmesi de önemliydi. Bu sebeple şirket, su ihtiyacının karşılanması konusunda çalışmalarını başarılı olarak sürdürmek zorundaydı.

Beyrut Su Şirketi'nin zaman içerisinde faaliyetlerini daha sağlıklı yürütebilmesi adına Mösyö Thévenin, 1882 tarihinde elinde bulundurduğu su imtiyazını İngiliz şirketine devretti.⁶⁵ İngiliz şirketine imtiyazın geçmesiyle birlikte şirket, faaliyetlerini başarılı olarak yürüttüğü görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Beyrut şehrine su getirilmesi ve dağıtılması konusunda başarılı olan şirket yetkililerinin hükümet tarafından taltif edilmeleri gösterilebilir.

Osmanlı hükümeti tarafından şirket ortaklarına ve çalışanlarına yaptıkları başarı işlerden dolayı farklı tarihlerde nişanlar verildi. Beyrut Su Şirketi müdürü Mösyö Mertendel'e yapılan hizmetlerden dolayı dördüncü rütbeden mecidi nişanı verilerek taltif edildi.⁶⁶ Su dağıtımında katkı sağlamak üzere Beyrut Belediyesi'nde görev alan kişilere de nişanlar verildi. Yıldız Sarayı tarafından alınan 6 Eylül 1900 tarihli kararla Mösyö Mertendel'e ikinci rütbeden mecidi nişanı verilirken, Beyrut Belediyesi başmühendisine dördüncü rütbeden mecidi nişanı verildi. Ayrıca Beyrut Belediyesi çavuşuna ve Mehmet Vehbi Efendiye iftihar madalyası verildi.⁶⁷ Bununla birlikte Beyrut Vilayeti tarafından sadarete gönderilen 20 Nisan 1906 tarihli yazıda Beyrut Su Şirketi müfettişlerinden Ömer Hasan Şimali Efendi'ye gayret ve hizmetlerinden dolayı beşinci rütbeden mecidi nişanı verilmesi hakkında ifadeler yer almaktaydı.⁶⁸

⁶⁴ BOA, HR MKT., 883/4

⁶⁵ T. Tan, agm, s.321.

⁶⁶ BOA, İ. TAL., 65/54

⁶⁷ BOA, İ..TAL., 225/77

⁶⁸ BOA, İ..TAL., 396/28

Beyrut Su Şirketi'nin kurulma süreci incelendiğinde imtiyaz sahibi tarafından çözülmesi gereken birçok problemin olduğu görülmektedir. İmtiyaz şartlarına uygun olarak imalata başlanması ve nizamnamenin hazırlanması başlıca iki önemli mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Fransa-Prusya arasında gerçekleşen Sedan Savaşı (1870) süreci olumsuz etkilemiştir. Çünkü savaşın getirmiş olduğu ekonomik zarar sebebiyle imalat faaliyetlerinin sürdürülmesi ve şirketin kurulması için sermayedar tedarik edilmesi zor olmuştur. Osmanlı hükümeti ise şirket kumpanyasına destek vererek Beyrut şehrinin kısa zamanda temiz suya ulaşmasını sağlamak istemiştir. Bu amaçla imtiyaz şartlarında değişikliğe gidilerek nizamnamenin oluşturulması ve imalatın başlaması için verilen süreler uzatılmıştır. İmalat faaliyetlerinin yürütülebilmesi için gerekli olan malzemelerin yurtdışından Beyrut'a getirilmesi konusunda kolaylıklar sağlanmıştır. İmtiyaz mukavelenamesinde imtiyaz sahibinin imalat faaliyetleri için getireceği malzemelerden üç yıl gümrük vergisi alınmaması güzel bir örnektir. Böylece şirket kumpanyası faaliyetlerini sürdürerek imtiyaz şartlarına uygun olarak Beyrut şehrine temiz suyu ulaştırmayı başarmıştır.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin desteği ile birlikte Beyrut Su Şirketi, kurulma sürecini başarıyla gerçekleştirmiştir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde su ulaşımı konusuyla ilgili ilk kez yabancı bir şirketin kurulması ve başarılı olması yapılacak yeni teşebbüsler için örnek teşkil etmiştir. Beyrut Belediyesi ise su ihtiyacının karşılanması konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Ancak şirket faaliyetlerinin yürütülmesi konusunda Beyrut Belediyesi desteği vardır. Şirket tarafından getirilen suyun dağıtılması konusunda Beyrut Belediyesi'nin etkin olduğu görülmektedir. Örnek olarak şirket yetkilileriyle birlikte belediye çalışanlarının su dağıtımını konusunda sadaret tarafından taltif edilmeleri gösterilebilir.

3. BEYRUT SU ŞİRKETİ'NİN FAALİYETLERİ VE KELP NEHRİ İLE BEYRUT ARASINDAKİ SUYOLU İNŞAATI

3.1. Beyrut Su Şirketi'nin İnşaat Faaliyetlerine Başlaması

Kelp Nehri'nden Beyrut şehrine içme suyu temini için Mösyö Thévenin'e 3 Ağustos 1870 tarihinde imtiyaz verilmiş, sözleşme yapılmış ve bir nizamname hazırlanmıştı. Yapılan imtiyaz sözleşmesi gereğince su yolu çalışmalarına başlanması için imtiyaz sahibi tarafından 1.000 lira devlete teminat verilecekti. Mösyö Thévenin tarafından verilen teminatın yarısıyla, imtiyazın verildiği tarihten itibaren ilk sekiz ay içerisinde imalata başlanacaktı. Fakat 1 Eylül 1870 tarihinde Fransa ve Prusya arasında gerçekleşen Sedan Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik bunalımdan dolayı istenilen sürede imalata başlanamadı. İmtiyaz sözleşmesinin iptal edilmemesi için Mösyö Thévenin, savaşın getirmiş olduğu ekonomik zararı gerekçe göstererek sürenin on altı ay uzatılmasını talep etti. Mösyö Thévenin'in yapmış olduğu talep, kabul edildi.⁶⁹ Böylece 3 Ağustos 1870 tarihiyle yürürlüğe konulan imtiyaz gereğince imalatın başlama süresi 18 Kasım 1871 tarihine kadar uzatılmış oldu.

Mösyö Thévenin'in vekili Mösyö Pertev, imalata başlamak üzere mahalli hükümete 12 Kasım 1871 tarihinde müracaat etti. Beyrut Mutasarrıflığı'nın İdare-i Vilayet Meclisi'ne bildirilmesiyle imalatın sürdürülebilmesi için kurulacak şirketin iç tüzüğü yazısı da takdim olunmuştu. Bundan dolayı imalatın yapılması için Mösyö Thévenin'e ruhsatın verilmesi şarttı. İmtiyaz sözleşmenin dördüncü maddesi gereğince devletten imtiyaz sahibine senelik 2.400 lira yardım verilmesi şartı olduğuna göre; Mösyö Thévenin imalata başlamak, işin yerinde uygulanmasına götüren sebepleri ve eksiklikleri tamamlamak zorundaydı.⁷⁰ Böylece Beyrut'a su getirmek için yapılacak olan imalat gecikmeli olarak resmen başlamış oldu.

3.2. Beyrut Su Şirketi'nin İnşaat Faaliyetleri ve Usulsüzlükler

Beyrut Su Şirketi'nin yapmış olduğu ilk çalışmalar, henüz şirket daha teşekkül etmeden Şam'dan İstanbul'a gönderilen 11 Aralık 1872 tarihli 6777 numaralı telgrafta görülmektedir. Ön çalışmalar hakkında haber veren bu telgrafa göre; Beyrut'a ulaştırılacak suyun imalatına nasıl başlanacağı, muhafaza edilen 1.025 metre uzunluğunda su hattından bahsedilmektedir. Ayrıca imalat için İngiltere'den yola çıkan kumpanya başmühendisinin Beyrut'a ulaştığı haberini vermekteydi.⁷¹

⁶⁹ BOA, ŞD., 2269/60

⁷⁰ BOA, ŞD., 2269/57

⁷¹ BOA, ŞD., 2270/27

Su imalatının başlamasından bir sene sonra Mösyö Thévenin'in vekili Mösyö Karanep tarafından verilen Fransızca dilekçe, Tanzimat Dairesi'nde incelendi. Dilekçede, şirketin iç tüzüğü onayının erteleneceğinden bahsedildi. Bu durumda faaliyetlerin yapılamaması ve sermayedarlarının getirilememesi söz konusu olacaktı. Bu nedenle de imalatın tamamlanması için ilave süre verilmesinin şart olduğu ifade edildi. Ayrıca imtiyaz sözleşmesinde belirlenen müddetin iç tüzüğünün onay tarihinden itibaren iki buçuk sene olmasının istendi.⁷²

Mösyö Thévenin ile taraflarca kabul edilmiş olan imtiyaz sözleşmesi kararınca imalatın başladığı tarihten itibaren iki senede tamamlanması şartı konulmuş ve şirket iç tüzüğünün onayında meydana gelen ertelemelerden dolayı müddet uzatılmıştı. Tanzimat Dairesi'nin tutanağına göre; uzatılan sürenin, sermayedarın gelmesi ve elde edilmesi yeterliydi. Şirket nizamnamesinin onaylanmasından itibaren iki buçuk sene verilmesinin şirket için önemli bir iş olduğunun anlaşıldığı ve imalatın meydana getirilmesi amacıyla devletçe değişiklik yapılmasının gerekli olduğu ifade edilmişti. Bu sebeple inşaat faaliyetlerinin tamamlanması için son süre olmak üzere şirketin nizamnamesinin onay tarihinden itibaren iki buçuk sene süre verilmesi uygun görüldü.⁷³ Böylece merkezi hükümet tarafından verilen ek süreyle gerekli imalatın tamamlanması için kumpanyanın eli güçlenmiş oldu.

Osmanlı Devleti tarafından verilen destek, nizamname evrakının hazırlanması ya da imalat faaliyetlerinin tamamlanması için verilen ek sürelerden ibaret değildi. Kumpanya tarafından imalat faaliyetleri için yurtdışından getirilen malzemelerden gümrük vergisi alınmaması ve diğer konularda da ekonomik destek sağlandı.⁷⁴ Nitekim su kumpanyasına barut alımı konusunda destek olunduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili su kumpanyası tarafından Beyrut Mutasarrıflığı aracılığıyla Bâb-ı Seraskerî'ye gönderilen telgraf örnek teşkil etmektedir. Bu telgrafa göre; kayaların yıkılması maksadıyla Beyrut Su Kumpanyası tarafından barut satın almasının şart olduğu ifade edilerek gerekli onayların verilmesi talep edilmekteydi. Ayrıca verilecek barut sebebiyle zorlukların yaşanmaması için uygun fiyatta ve yeterli miktarda barutun verilmesi istenmekteydi. Söz konusu telgrafta geçen hususlar Bâb-ı Seraskerî 'ye tarafından 2 Ekim 1873 tarihinde onaylandı.⁷⁵ Böylece imalat faaliyetlerinin sürdürülmesine engel olan kayaların yıkımıyla birlikte süreç devam etmiş oldu.

⁷² BOA, ŞD., 2270/27

⁷³ BOA, ŞD., 2270/27

⁷⁴ *Beyrut Vilayet Salnamesi*, 1311 H. (1893-1894 M.), s.266.

⁷⁵ BOA, HR.MKT., 804/38

Kumpanya, Kelp Nehri'nden su alınması amacıyla yapılan inşaat faaliyetlerinde imtiyaz şartlarına uymayan işler yaptı. Kumpanyanın, imtiyaz şartlarına aykırı olarak suyun alınacağı güzergâhın değiştirilmesi sebebiyle inşaat faaliyetleri durduruldu. Kumpanya, güzergâh üzerinde bulunan değirmenleri satın aldığını bildirerek suyu istediği gibi kullanabileceğini savundu. Bu durum inşaat faaliyetlerinin durdurulma kararını değiştirmedir.⁷⁶ Bunun üzerine Mösyö Thévenin, 1 Aralık 1873 tarihli talebiyle birlikte imtiyaz anlaşmasında belirlenen inşaat faaliyetleri ve su yoluyla ilgili planların değiştirilmesi konusu gündeme geldi. Mösyö Thévenin tarafından takdim edilen haritalarda işaret edilen değişiklikler; suların işaret edilen setin önceki yazıda gösterilen mahalden daha yukarı bir yere nakli, inşası tasarlanan su makinesiyle depoların değiştirilmesi ve Lübnan mutasarrıfı tarafından imalat yerinin sınırları belirlenmiş suların önceki haritada gösterilen yere nispetle Akdeniz'den daha uzak olan yere alınmasıydı.⁷⁷

Mösyö Thévenin'in talebi Meclis-i Nâfia tarafından incelendi ve karara bağlandı. Bu karara göre; işaret edilen setin önceki yazıda gösterilen mahalden daha yukarı bir yere nakli ve inşası tasarlanan su makinesiyle depoların değiştirilmesine onay verildi. Beyrut'a ulaştırılacak suyun Kelp Nehri'nin Akdeniz'e döküldüğü noktadan almak yerine yukarı bir mahalden alınacak suyun daha temiz olacağı belirtilerek onaylandı. Fakat Beyrut şehri civarında bulunan mülk sahiplerinin şimdiye kadar faydalandıkları suyu önceki gibi kullanmasına imtiyaz sahibi engel olmayacak ve suyun akması için gereken düzenlemeleri yapacak ve arazi sahibine tazminat verilecekti. İmtiyaz sahibi tarafından verilecek olan tazminat miktarı, Osmanlı Devleti'nin tayin edeceği mühendislerin marifetiyle belirlenmesi konusunun imtiyaz sahibi tarafından kabul edilmesi şartı olduğu da belirtildi. Yapılacak imalat hakkında iki nüsha olarak ayrıntılı bir harita düzenlenerek mutasarrıf tarafından tasdik olunması, imtiyaz sahibinin talep ettiği ruhsatın verilmesi ve haritalardan birinin düzenlenecek ruhsatnameye iliştilmesi uygun görüldü.⁷⁸

Mösyö Thévenin, Meclis-i Nâfia'nın onayını aldıktan sonra Kelp Nehri'nden Beyrut'a ulaştırılacak su hakkında verilen imtiyaz fermanı hükmünce yeni inşaat faaliyetlerinin yapılması için 17 Kasım 1873 tarihinde, deniz yoluyla Lübnan'dan İstanbul'a hareket etti⁷⁹

Lübnan Mutasarrıflığından Hariciye Nezaretine ulaşan 17 Kasım 1873 tarihli yazıya göre; hükümet tarafından kumpanyanın kabulüne hazır olduğu önceden belirlenen şartlara ve

⁷⁶ BOA, ŞD., 2270/27

⁷⁷ BOA, ŞD., 2270/27

⁷⁸ BOA, ŞD., 2270/27

⁷⁹ BOA, ŞD., 2270/27

hükümlere uyulmak koşuluyla suyun istenilen yerden alınmasına onay verilmesinde hiçbir sakınca olmadığı ifade edildi. Mösyö Thévenin'in su kanalı inşa etmek veyahut nehrin denize yakın olan yerden daha yukarı kısmından su almak gibi bazı tekliflerde bulunacağı bildirildi. Birinci teklifte karar verilmeden önce bu işten iyi anlayan vakfın yerinde inceleme yapması, ikinci teklifte suyun nehrin daha yukarisından alındığı halde denizin yakınındaki araziler zarar göreceğinden kabul edilmemesi gerektiğini bildirildi.⁸⁰

Şirketin yaptığı imalattan istenilen suyun getirilmesi maddesinin doğru ve desteklemekte olduğu ispat edildi. İmalatın ödemeleri birçok defa kesilip suyun Beyrut'a ulaşması ertelenmemek üzere bu maddenin diğerlerinden ayrı olarak incelenmesinin uygun olacağı ifadesiyle Beyrut halkına suyun bir an önce ulaştırılması istenmektedir. İmalat çalışmasına ara verilmesine sebep olarak, bayındırlık işi olan bir teşebbüs için imtiyaz almış bir şirketin imtiyaz Fermanı hükümlerinin hiçbir suretle dışına çıkılmaması, kaideyi korumak ve hem hükümetin hakkını ödeyecek olan hem de örnek olarak ileride bu yolda meydana gelecek bir hareketin önüne geçebilmek maksadıyla yapılmıştı.

Lübnan Mutasarrıfı Rüstem Paşa⁸¹, yapılan inşaat faaliyetlerinin ve imalat planlarının değiştirilmesi konusunda yaptığı incelemeleri 17 Kasım 1873 tarihli raporla Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa'ya bildirdi. Bu rapora göre şirketin, Beyrut'a ulaştırılması amacıyla alınacak suyu, deniz kıyısına bir buçuk saatlik mesafedeki yüksek bir mahalden alınması talebi uygun görüldü.

Rüstem Paşa'ya göre; şirketin, değirmenlerin üstünden su almasına iki şart üzerine izin verilebilirdi. Birincisi suyu alacakları yerin alt tarafında olan mülk sahiplerine su verilmesi, ikincisi şirketin yapacağı faaliyetlerden dolayı mülk sahiplerinin zararını devlet tarafından tayin olunacak mühendislerin tahmini üzerine şirket tarafından ödenmesinden ibaretti. Bu iki şart üzerine suyun yukarı taraftan alınmasına engel olunmayacağı, etraflıca düşünülmesi ve önceki halde suyun Beyrut'a ulaştırılmasının deniz kenarından alınmasından daha uygun olacağı görüşünü savundu. Ayrıca mülk sahiplerinin bahçelerini sulamak için bir suyolunun daha açılmasına ve izin verilmesi için özellikle incelemeler yapılmasının gerekli olduğunu ifade etti.⁸²

⁸⁰ BOA, ŞD., 2270/27

⁸¹ Babası Françesko isminde bir İtalyan'dır. Annesi Almanya'da seyahatte iken Hamburg şehrinde Rüstem'i doğurdu. Avrupa'nın çeşitli mekteplerinde tahsil gören Rüstem; Türkçe, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca bilmekteydi. Trablus'ta Mustafa Necip Paşa'nın kâtip ve tercümanlığını yaptı. İstanbul'da kâtip ve tercümanlık görevlerini sürdüren Rüstem Bey, Tahrirat-ı Hariciye Müdürlüğüne tayin edildi. Diplomaside Floransa Maslahatgüzarı ve Petersburg Büyükelçisi olarak görev yaptı. II. Abdülhamid döneminde ise Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığına tayin edildi. BOA DH. SAİDd., 2/100

⁸² BOA, ŞD., 2270/27

Şûra-yı Devlet'e gönderilen yazı Nâfia Dairesi'nde okundu ve harita incelendi. Şirketin su aldığı yeri değiştirmek istemesi sebebiyle bazı kayıt ve şartların düzenlenmesinin sakıncalı olduğu ifade edildi. Yeni ruhsat verilmek üzere belirlenen mevkiler ve suyollarının güzergâhını gösteren iki ölçü haritanın şirketin düzenlemesi gerektiği de ifade edildi. Haritalarından birinin Divan-ı Hümayun'da saklanması diğerinin şirkete iade edilmesi için yerel meclis idaresi tarafından onaylanması ve Bâb-ı Âlîye'ye ulaştırılması konusunun bildirilmesi hakkında 26 Şubat 1874 tarihinde belgenin ulaştırıldığı bilgisi verildi. Haritanın uygun bulunmasıyla mutasarrıflığa yazılacak emirnamenin içerisine iliştilererek iade edilmesinin şart olduğu belirtildi.⁸³

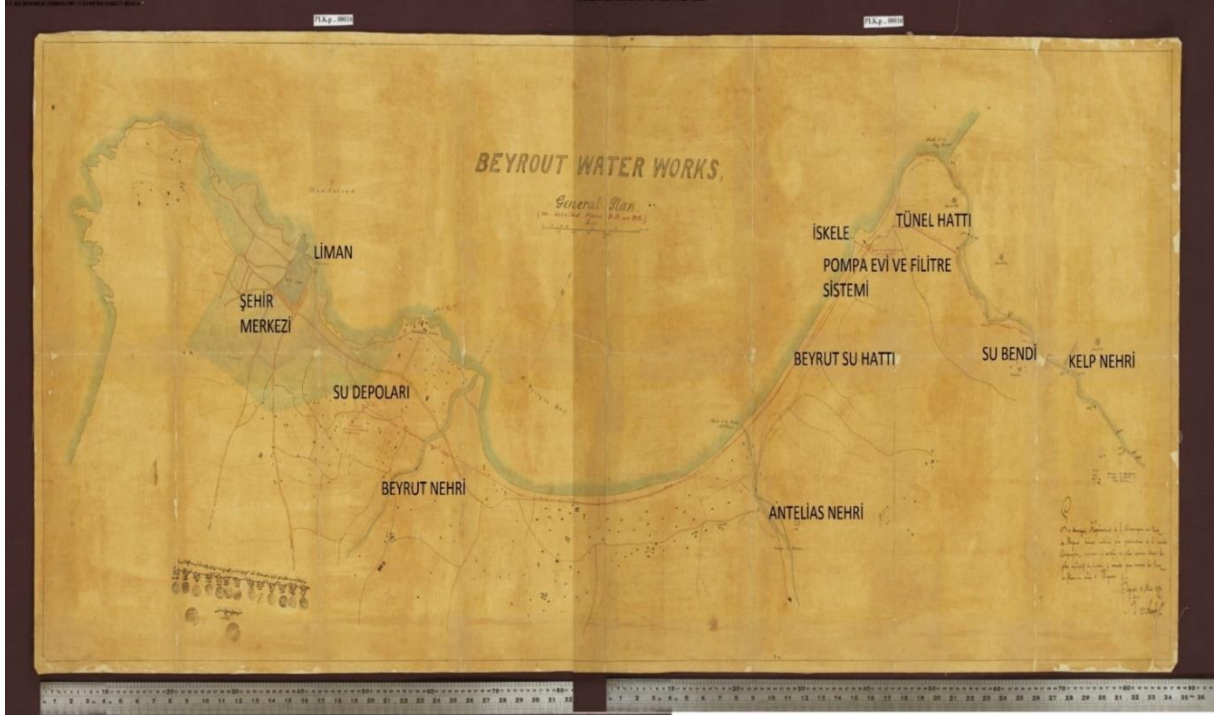
Şirket, imtiyaz anlaşmasına aykırı olarak su aldığı güzergâhın üzerinde bulunan değirmenleri satın alarak durumu meşru hale getirmeye çalışmıştır. Bu sebeple Kelp Nehri civarında yaşayan ve Akdeniz'e yakın olan mülk sahipleri zarar görmüştür. Ayrıca imtiyaz sözleşmesinde Kelp Nehri'nin Akdeniz'e dökülen mahalden suyun alınması maddesi yer alması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin koymuş olduğu nizam ve kaidelere aykırı hareket edilmiştir. Bu sebeple; Osmanlı Devleti tarafından su şirketinin yaptığı inşaat faaliyetleri durdurulmuş ve incelemeler yapılmıştır. Bu incelemelerde üç önemli konuya dikkat edilmiştir. Bunlar; Beyrut halkına suyun en kısa sürede ulaşması, Kelp Nehri civarındaki mülk sahiplerinin zarar görmemesi ve imtiyaz Fermanı hükümlerinin hiçbir suretle dışına çıkılmamasıdır. Sonuç olarak şirket yaptığı ve yapacağı inşaat faaliyetleri için bundan böyle imtiyaz şartlara uygun hareket etmek zorunda kalmıştır.

3.3. Suyolu Tesislerinin Tamamlanması, Yeni Ruhsatname ve Şehre İçme Suyu Verilmesi

Şirket, Osmanlı Devleti'nin koymuş olduğu şartlar gereğince yeni suyolu güzergâhı ve inşaat faaliyetleriyle ilgili haritaları düzenledi. Şirket tarafından hazırlanan üç çeşit harita bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Beyrut su çalışmalarıyla ilgili genel planı gösteren harita, ikincisi Beyrut'a uzanan boru hattı ve su tünelinin planını gösteren harita, üçüncüsü ise Kelp Nehri üzerinde bulunan boru hattı, kanal, kemerli suyolu ve su bendi inşasının planlarını gösteren haritadır. Şirketin yapacağı yeni inşaat faaliyetleri için düzenlenen haritalarda A.B. ve B.C. olmak üzere iki plan detaylı gösterilmiştir.

⁸³ BOA, ŞD., 2211/07

Şirket tarafından hazırlanan haritaların geçerli olabilmesi için fen işlerinde görevli memurların onayı gerekiyordu. Bu sebeple fen işlerinde görevli imza yetkisi olan 13 kişilik bir ekip görevlendirildi. Yapılacak inşaat faaliyetlerinin coğrafi şartlara uygunluğu ve Kelp Nehri'nden faydalanan mülk sahiplerinin, manastırların ve değirmenlerin zarar görmemesi için incelemeler yapıldı. Hazırlanan haritalar incelemelerin tamamlanmasıyla beraber 21 Nisan 1874 tarihinde onaylandı. Harita planlarının bir bölümü Rüstem Paşa'ya gönderildi.⁸⁴

Harita 3.1 : Kelp Nehri ile Beyrut Arasındaki Su Hattı

Kaynak: BOA, PLK.p, 16

Genel haritada yapılacak olan su hattının hangi istikameti takip ederek şehre ulaşacağı görülmektedir. Beyrut şehrinin kuzeyinde yer alan Kelp Nehri, Akdeniz'e doğru batı istikametinde akmaktadır. Kelp Nehri boyunca 11 değirmen, 4 manastır ve konutlar yer almaktadır. Nehir üzerinde bulunan 3 değirmen, 3 manastır ve bazı mülk sahiplerinin yeni su hattı planı içerisinde yer aldığı görülmektedir. Akdeniz'e bir buçuk saat mesafede bulunan yere bir su bendi yapılacağı gösterilmiştir. Su bendinin ardından kemerli suyoluyla birlikte yapılan su hattı, tünel vasıtasıyla süzgeç ve pompalama merkezine ulaştırılacaktı.

Akdeniz sahiline yakın olan süzgeç ve pompalama merkezinden iki ayrı su hattı yapıldığı görülmektedir. Birincisi yeni yapılacak iskele için batı istikametindeki kısa bir atık su hattı, ikincisi Beyrut şehrine ulaştırılmak üzere Akdeniz sahili boyunca güneye doğru ilerleyen

⁸⁴ BOA, PLK.p, 16

ana su hattıdır. Beyrut'a uzanan hat istikametinde Antalias Nehri ve Beyrut Nehri yer almaktaydı. Bu iki nehrin ardından Beyrut şehrine ulaşan ana su hattı iki su deposuyla tamamlanmaktaydı. Bu depolardan bir tanesi şehrin yüksek bir kesimine diğeri ise daha aşağıya yapılmıştı. Buradaki amaç; şehirde yaşayan tüm halkın getirilen sudan faydalanabilmesidir.

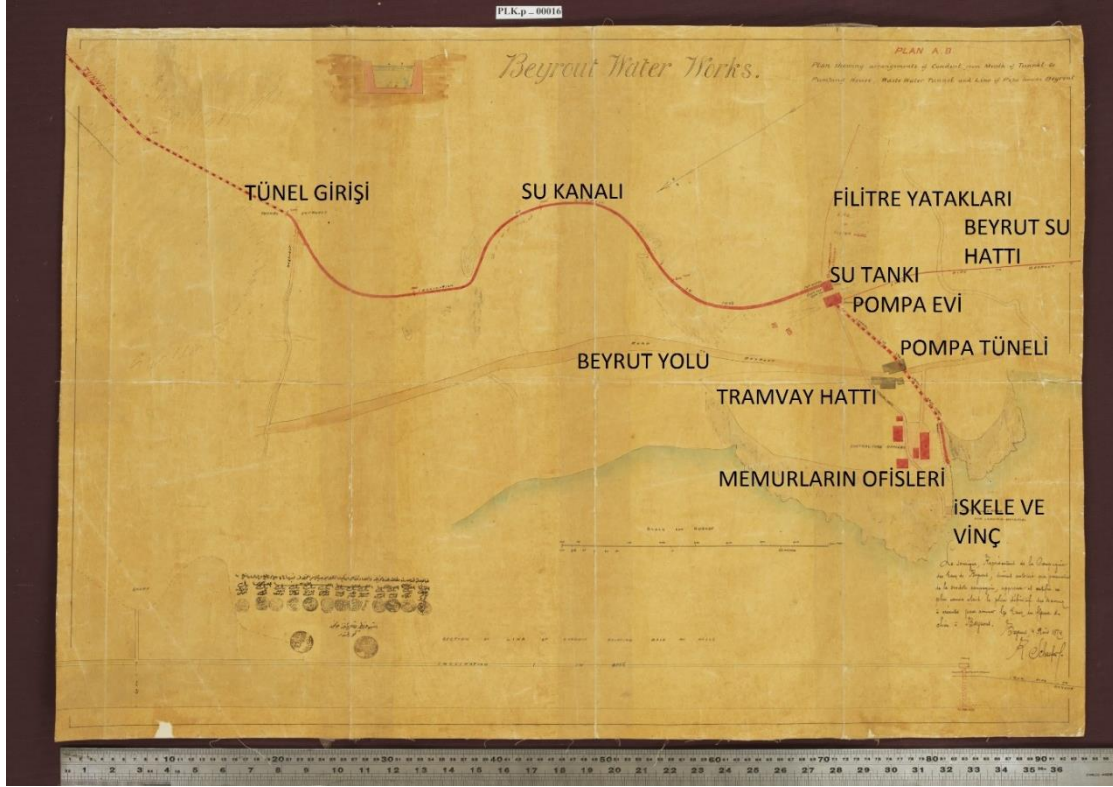

Resim 3.1 : Beyrut Su Şirketi'nin Artıma Tesisi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi, *II. Abdülhamid Albümleri*, Numara: 90771

Genel haritada, Beyrut şehri üç bölümde gösterilmiştir. Limana en yakın olan bölüm eski şehir, limandan biraz daha uzak ve yüksekte yer alan bölüme yeni şehir, limana en uzak ve en yüksekte yer alan bölüme kenar mahalle denmiştir. Kenar mahalleye suyun ulaşması limana yakın olan bölgeye göre daha zor olmuştur. Su depolarından biri yüksek bir kesime yapılmış olsa bile şehrin üçüncü bölümü olan kenar mahallelerde yükseklik daha fazladır. Bu sebeple suyun yüksek bir bölgeye ulaştırılması için pompa sisteminin yapılması gereklidir. Haritada böyle bir sistemin gösterilmemiş olması sebebiyle şehrin her kesimine suyun ulaştığı söylenemez. Fakat sakalar aracılığıyla bu durumun telafi edilmeye çalışılmış olması muhtemeldir.

Beyrut'a uzanan boru hattı ve su tüneli planlarının gösterildiği haritada; süzgeç, su pompası sistemi ve tramvayın kullanılacağı güzergâh ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Kelp Nehri'nden getirilen su hattının Beyrut şehrine ulaşmadan önceki son durak olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Beyrut Yolu'nun istikametinde yer alan bölgede su işlerinin sürdürülmesi amacıyla memurların ve müteahhitlerin ofisleri yer almaktaydı.

Harita 3.2.: Beyrut Boru Hattı ve Su Tesisi

Kaynak: BOA, PLK.p, 16

Haritada, imalat faaliyetleri için iskele yapılacağı görülmektedir. Boru hattı, su tüneli, süzgeç, su pompası sistemi, su türbini ve su depoların yapılması için alet, edevat ve çeşitli makineler yurtdışından gemiyle getirilecek ve vinç yoluyla iskeleye indirilecekti. İskeleden taşınması amacıyla demiryolu yapılarak tramvay vasıtasıyla malzemelerin gereken yerlere ulaştırılması amaçlanmıştır. Beyrut kara yolu, Akdeniz'e paralel olarak kuzey-güney istikametinde ilerlemekteydi. Yapılacak olan demiryolu doğu-batı istikametinde ilerlediği için Beyrut yoluyla kesiştiği görülmektedir. Tramvay yolu, yapılacak iskele ile su pompası arasında yer almaktaydı. Memurların ve müteahhitlerin ofisleri demiryolunun yakınında olacaktı.

Kelp Nehri'nden getirilen su hattı, tünel vasıtasıyla su tankı, süzgeç ve pompa sistemine ulaştırılmaktadır. Su pompasının bulunduğu yerde su hattı iki bölüme ayrılmaktadır. Birincisi Beyrut şehrine ilerleyen ana su hattı, ikincisi Akdeniz'e dökülmek üzere yapılan atık su hattıdır.

Ana su hattı vasıtasıyla Kelp Nehri'nden getirilecek olan su, filtre merkezinde temizlenecek ve pompa vasıtasıyla Beyrut'a ulaştırılacaktı. Atık su hattı ise pompa sisteminin bulunduğu yerden tünel vasıtasıyla Akdeniz'e ulaştırılacaktı.

Beyrut'a uzanan boru hattı ve su tüneli planlarının gösterildiği haritaya bakıldığında Kelp Nehri'nden alınan sudan Beyrut halkının su ihtiyacı karşılanacaktı. Su pompası, filtre yatakları, su tankı, iskele, tramvay hattı ve su işleriyle ilgilenecek memurların ofis binaları bir arada bulunmaktaydı. Bu organize yapı bir su fabrikasını meydana getirmekteydi.⁸⁵

Kelp Nehri Vadisi'nin yer aldığı haritada; boru hattı, su kanalı, kemerli suyolu ve su bendi inşaat planları gösterilmektedir. Beyrut'a uzanan boru hattı ve su tüneli planlarının gösterildiği haritayı tamamlamaktadır. Haritada, inşaat faaliyetleri dışında yerin yapısı ve bitki örtüsü gösterilmiştir.

Haritada, Akdeniz'e bir buçuk saatlik mesafede bulunan su bendi gösterilmektedir. Beyrut şehrine ulaştırılması için yapılacak su hattının başlangıç noktasıdır. Haritada gösterilen su bendiyle, diğer haritada gösterilen su tankı arasında 3,81 km⁸⁶ uzunluğunda su hattının planlandığı görülmektedir. Su hattı ile su kanalı, kemerli suyolunun bulunduğu yere kadar birbirine paralel olarak ilerlemektedir. Kemerli suyolu vasıtasıyla su hattı, Kelp Nehri'nin üzerinden geçirilerek tünele ulaştırılmıştır. Su bendiyle tünel arasındaki su hattı mesafesi 2.24 km'dir.⁸⁷ İmalat faaliyetlerinin yapılacağı nehir çevresinin genellikle dutluk arazi olduğu görülmektedir. Ayrıca haritada, boru hattının inşaat şekilleri gösterilmiştir. Yapılacak olan su hattı, yerin yapısına göre altı farklı şekilde gösterilmiştir.

Bir vadi üzerine inşa edilen duvar vasıtasıyla nehir suyunun toplanılmasını ve yönlendirilmesini sağlayan yapılara su bendi denir.⁸⁸ Haritada, su bendi planı ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu plana göre; yapılacak olan su bendinin uzunluğu 4,2 metredir.⁸⁹ Su bendinin yapımıyla birlikte suyun seviyesi 2,5 metreye⁹⁰ yükseltildiği görülmektedir. Su bendinde biriken suyun Beyrut şehrine uzanan boru hattına ulaşabilmesi için dört giriş açılmıştır. Boru hattına ulaşan fazla suyu gidermek amacıyla bir çıkış yapılarak, yüksek basınca karşı tedbir alınmıştır. Su bendinin arka zemini büyük taşlarla ve toprak dolgusuyla desteklenmiştir. Bunun

⁸⁵ BOA, PLK.p, 16

⁸⁶ BOA, PLK.p, 16

⁸⁷ BOA, PLK.p, 16

⁸⁸ H. Kazancıoğlu (2016). Mihrişah Valide Sultan Su Bendi, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.18, S.34, s.93-94.

⁸⁹ BOA, PLK.p, 16

⁹⁰ BOA, PLK.p, 16

sebebi; yağmur miktarının artmasıyla taşan suyun, bariyer üzerinden geçerek, bendin arkasındaki zemini bozması ve temele zarar vermesidir. Su bendi temelinin zarar görmesi, yapının yıkılmasına sebep olacağından büyük taşlar ve toprak dolgusuyla desteklenmiştir.

Kelp Nehri'nden Beyrut'a demir borular vasıtasıyla temiz su ulaştırılacaktı. Fakat su boruları basınca dayanıklı olmadığı için aynı yükseklikte yapılması ve eğiminde düşük olması gerekirdi. Bu sebeple vadi geçitlerinin aşılması için kemerli suyolları inşa edilecekti. Su kemeri, iki yüksek arazi arasında alçak seviyedeki vadi, akarsu gibi engellerden suyu ulaştırmak için eşit yükseklikteki iki nokta arasını bağlayan, pâyeler ve kemerler üzerinde yükseltilmiş köprülere verilen isimdir.⁹¹ Haritada, Kelp Nehri üzerinde iki tane su yolu kemerinin yapılacağı gösterilmiştir. Su bendinin ardından ilk yapılacak olan su kemerinin mesafesi 304,8 metre idi.⁹²

Yapılacak olan su kemerleri ayrıntı olarak haritada verilmiştir. İlk su kemerinde, beş sütun yapılması planlandı. Sütunlar arasındaki mesafe 6 metre olacaktı. Tek katlı olması planlanan su kemeri, yatay yapılacak ve dört kemerden meydana gelecekti. İkinci su kemerinde, on beş sütun olacaktı. U planlı yapı 10 derecelik açıyla birbirine kenetlenecek ve on beş kemer yapılacaktı. Birinci su kemerinde olduğu gibi tek katlı ve yatay olacaktı.⁹³

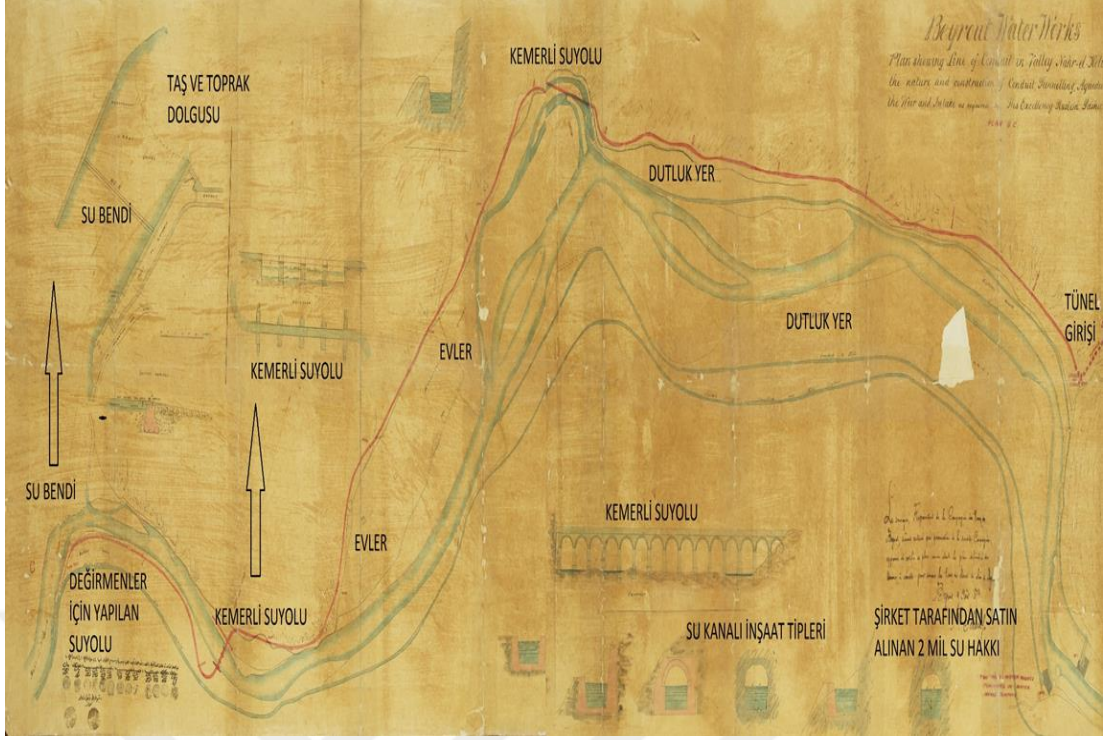
Haritada, üç farklı yerde su kanalının açılacağı görülmektedir. Su bendinin yakınında yapılacak ilk su kanalı, Kelp Nehri üzerinde bulunan değirmen ve Akdeniz'e yakın olan sulama alanları için açılması planlandı. Yapılacak olan ilk su kanalı, vadi yamacının karşı tarafında yer almaktaydı. Haritada gösterilen ikinci su kanalı, iki su kemeri arasında açılacaktı. Şirket tarafından açılması planlanan ikinci su kanalı, evlerin bulunduğu vadi yamacının karşı tarafında olacaktı. Bu kanal, numara 2 olarak gösterilen değirmenin çalıştırılması amacıyla açılacaktı. Değirmenin suyu alması için iki giriş bulunmaktaydı. Üçüncü su kanalı, ikinci su kemerinin yakınında yer alacaktı. Bu su kanalı vadi yamacının olduğu dutluk araziden geçmesi planlandı. Haritada, numara 1 olarak gösterilen değirmenin çalıştırılması amacıyla açılması planlanmıştır. Değirmenin suyu alması için üç giriş yapıldığı görülmektedir.⁹⁴

⁹¹ E. Karakaya (2009). "Su Kemeri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.37, s.444.

⁹² BOA, PLK.p, 16

⁹³ BOA, PLK.p, 16

⁹⁴ BOA, PLK.p, 16

Harita 3.3.: Kelp Nehri Vadisi'nde Yapılacak Su Bendi ve Su Kemerli

Kaynak: BOA, PLK.p, 16

Hatırlanacağı üzere, Beyrut Su Şirketi'nin Kelp Nehri'nden alacağı su güzergâhını, imtiyaz sözleşmesine aykırı olarak değiştirmesi sebebiyle imalat faaliyetleri durdurulmuştu. Mösyö Thévenin, su alacağı yeni güzergâhı hükümete kabul ettirmek için İstanbul'a gitmişti. Mösyö Thévenin, imalat faaliyetlerini yeniden sürdürebilmek için hükümetin koyduğu şartları kabul ederek, yukarıda gösterilen haritaları takdim etti. Devlet memurları tarafından haritada bulunan güzergâh ve planlar incelenerek onaylandı. Böylece suyun alınacağı yeni güzergâh için şirketin ruhsatname alması yeterli olacaktı.

Ruhsatnamede Kelp Nehri'nden Beyrut'a su ulaştırılması amacıyla haritalarda gösterilen yeni güzergâhtan su alınması ve konulacak şartlara uyulması koşuluyla ruhsatın verileceği belirtildi. Ruhsatname şartları, iki maddeden meydana gelmekteydi. Birinci maddeye göre; imtiyaz fermanında yer almasından dolayı Beyrut'a su ulaştırılması için Kelp Nehri Vadisi'nde yapılacak imalat faaliyetleri sebebiyle mülk sahiplerine verilecek zarar ve ziyan, mahalli hükümet tarafından tayin olunacak mühendislerin incelemeleri sonucunda belirlenecekti. İkinci maddeye göre; şirket, su almak için belirlediği mahallerde bulunan mülk sahiplerine su verecekti. Şirket, imalat faaliyetlerinden dolayı zarar gören arazi ve mülk sahiplerine vereceği tazminat sadece Kelp Nehri Vadisi civarında geçerli olmayacaktı. İmtiyaz fermanında olması sebebiyle Beyrut'a kadar uzanan imalat faaliyetlerinden dolayı zarar gören

mülk sahiplerinin zararı da karşılanacaktı. Bu şartlar doğrultusunda 15 Ekim 1874 tarihinde ruhsatname onaylanmıştır.⁹⁵

Ruhsatnamenin onaylanmasıyla birlikte imalat faaliyetleri tamamlanarak Beyrut şehri ve civarına temiz su ulaştırıldı. Ancak suyun Beyrut şehrine ulaştırılması tek başına yeterli değildi. İmtiyaz sözleşmesinin üçüncü maddesi gereğince 100.000 litre suyun gerekli yerlere dağıtılması gerekiyordu. Şirket, camilere, kiliselere, senevilere, kışla-ı hümayuna, nizamiye hastahanesine ve hükümet konağına gerekli suyu ulaştırması şarttı. Aksi takdirde şirketin faaliyetlerini sürdürmesi mümkün değildi. Bununla birlikte suyun gerekli yerlere dağıtılmasında Beyrut Belediyesi etkin bulunmaktaydı. Böylece şirket, su dağıtımını konusunda belediye tarafından denetlenmiş oluyordu.

3.4. II. Abdülhamid Döneminde Beyrut Su Şirketi'nin Faaliyetleri

Beyrut Su Şirketi, imtiyaz şartlarına uygun olarak su dağıtımını konusunda genelde başarılıydı. Fakat şirketin su dağıtımını konusunda eksik kaldığı ya da gözden kaçırdığı zamanlar da oldu. Bu konuyla ilgili Alman konsolosluğu tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 5 Temmuz 1875 tarihli taktirde yer alan şikâyetler örnek teşkil etmektedir. Söz konusu yazıda, Beyrut'a su götürmek üzere kurulan şirketin, imtiyaz şartnamesi gereğince senelik 2.400 lira ilan akçesi karşılığında şehirde bulunan çeşme ve cami ve kilise ve hastahanelere su vermeye mecbur olduğu hatırlatıldı. Beyrut Belediyesi'nin su dağıtımında mamur olduğu ve gerekli yerlere su ulaştırıldığı halde Almanya ebniye-i hayriyesinden Diyakones Eytamhanesi, San Jan Hastahanesi ve Protestan Kilisesi'ne verilmediği belirtildi. Bununla birlikte Alman konsolosluğu belirtilen binalar için sudan faydalanmaya hakları olduğu mahalli hükümet tarafından onaylandığı ifade edildi.⁹⁶

Alman konsolosluğu tarafından gönderilen taktir dikkate alındı. Bunun üzerine 14 Temmuz 1875 tarihinde sadrazamlığa evrak gönderildi. Bu evrakta, Alman konsolosluğu tarafından yapılan şikâyet ve talepleri üzerine mahalli hükümetin tasdik ettiği bilgisi yer almaktaydı. Şirketin kabulüyle birlikte Diyakones Eytamhanesi, San Jan Hastahanesi ve Protestan Kilisesi'ne üç metre küp su verilmesi hakkında ifadeler bulunmaktaydı.⁹⁷

Beyrut Su Şirketi'nin imtiyaz şartları gereği birçok yapıya su ulaştırdığı görülmektedir. Şirket tarafından 20 adet kiliseye su ulaştırdığı fakat Protestan kiliselerinin dâhil edilmemesi

⁹⁵ BOA, A.}DVN.MKL., 12/16; *İmtiyaz ve Mukavelat Mecmuası*, İstanbul 1302, s.746-747.

⁹⁶ BOA, HR.MKT., 883/4

⁹⁷ BOA, HR.MKT., 883/4

sebebiyle gereğinin yapılması talep edilmekteydi. Buna göre, Alman konsolosluğunun haklı talebi doğrultusunda şirket tarafından üç yapıya su vermesi çok zor olmayacaktır. Bu sebeple gerekli yerlere suyun verilmiş olması muhtemeldir. Ayrıca ruhsatname meselesinde mahalli hükümetin faaliyetleri ve su dağıtımındaki etkinliği sayesinde mağduriyetlerin giderildiği görülmektedir.

Beyrut Su Şirketi, II. Abdülhamid dönemi boyunca şehrin temiz su ihtiyacını karşılamada başarılıydı. Savaş ve salgının sebep olduğu ekonomik bunalım, şirketi olumsuz etkilemesine rağmen suların, devlet kurumlarının, umumi çeşmelerin ve dini binaların su ihtiyacı karşılanmıştır. Bu dönem içerisinde ekonomik problemlerden dolayı şirket yetkililerinin devlet kurumlarına imtiyaz uzatma talebinde bulunması ve su imtiyazının Selim Faris Efendi'ye geçmesi süreci, yapılmakta olan faaliyetleri olumsuz etkilemedi. Fakat Beyrut Su Şirketi'ni zorlayan iki önemli konu bulunmaktaydı. Bunlar, rıhtım resmî adı verilen, yurt dışından getirilen eşyalar için alınan vergi ile kâr elde etmek için yapılan faaliyetler sonucunda yaşanan ihtilaflar olmuştu.

Beyrut Su Şirketi tarafından gönderilen 21 Mart 1891 tarihli tahriratta kolera salgını sebebiyle tarife fiyatlarının 80 paradan 53 paraya düşürüldüğü, 1887 yılının başında finansal zorluklar sebebiyle, tarifelerini 62 paraya yükseltildiği ifade edildi. Ayrıca 8 ile 15 para arasında değişen oldukça düşük bir oranda bölge sakinlerine su temini gerçekleştirildiği ifade edildi. Bahçelerin ucuz su kaynağından faydalanması neticesinde sebze fiyatlarının düştüğü ve bölge nüfusunun besinlerden daha çok faydalandığı bilgisine yer verildi. Tarife fiyatlarının indirilmesi sebebiyle imtiyaz süresinin uzatılmasının gerekli olduğu belirtildi.⁹⁸

Kolera salgını sebebiyle zorlu bir dönemden geçen Beyrut halkına su şirketi tarafından destek olduğu görülmektedir. Tarife fiyatlarının düşürülmesi temiz su kullanımını arttırmakla birlikte kolera salgının getireceği maddî ve manevî zararın boyutu azaltıldı. Şirket, kurulma amacını gerçekleştirerek halk sağlığının korunmasında fayda gösterdi.

Beyrut Su Şirketi imtiyaz şartları gereği bölge halkı için faydalı işler yaptığı görülmektedir. Bu faydalı işlere, Beyrut İdadi Mektebi'ne ücretsiz su verilmesi örnek gösterilebilir. Beyrut Maarif müdürü Celaleddin Mahmut Efendi tarafından Maarif Nazırı Mehmet Tahir Münif Paşa'ya gönderilen 9 Ekim 1887 tarihli yazıda, Beyrut Mektep İdadisi için gerekli olan suyun bir kısmını Beyrut Belediye Dairesi ve Beyrut Su Şirketi tarafından üstlenildiği belirtilmekteydi. Ayrıca Beyrut Su Şirketi'nin ücretsiz vermeyi taahhüt ettiği su

⁹⁸ BOA, HR.SFR.3., 382/30

miktarının günlük beş metre olduğu 23 Eylül 1887 tarihli Beyrut Vilayet Gazetesi'nde yayınladığı ifade edilmekteydi.⁹⁹

Resim 3.2 : Beyrut Su Şirketi'nin Şehre Su Getirmesi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi, *II. Abdülhamid Albümleri*, Numara: 90771.

Beyrut Su Şirketi, Beyrut Mektep İdadisi için su ulaşımı konusunda sürekliliği sağlamıştır. Bu konuyla ilgili Maarif Nezareti'ne gönderilen 16 Eylül 1890 tarihli yazı örnek gösterilebilir. Bu evrak incelendiğinde Beyrut Mektep İdadisi için şirket tarafından bedava su ulaştırılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Beyrut Mektep İdadisi bahçesi için su ihtiyacının daha fazla olduğu, elli adet okalıptüs ağacının dikildiği ve düzenleme için maarif müdürü tarafından su şirketi direktörünün teşvik edildiği ifadesi bulunmaktaydı. Bahçe düzenlemesi için ihtiyaç olan suyun şirket tarafından ulaştırılmaya başlandığı ifade edilmekteydi.¹⁰⁰

⁹⁹ BOA, MF.MKT., 112/57

¹⁰⁰ BOA, MF.MKT., 120/77

Beyrut Mektep İdadisi için Beyrut Su Şirketi'nin yaptığı hizmetler olumlu bir faaliyet olsa da su dağıtımı konusunda eksik kaldığı zamanlarda oldu. Bu duruma örnek olarak Beyrut Tahaffuzhanesi'nin su ihtiyacının karşılanma konusu gösterilebilir. Beyrut Tahaffuzhanesi'nin su ihtiyacı meselesi ilk olarak Sıhhiye Nezareti tarafından sadarete gönderilen 30 Haziran 1894 tarihli evrakta ifade edildi. Bu evraka göre; Beyrut karantinası tabiiyetinden alınan yazıda tahaffuzhaneye şirket tarafından su verilmediği belirtildi. Ayrıca kanalın kapanması sebebiyle susuz kalan tahaffuzhanenin faaliyetlerini sürdürmesinin kabul olunamayacağı ifade edildi. Bu sebeple Beyrut Tahaffuzhanesi'ne su ulaştırılmak üzere Beyrut Vilayeti'ne telgrafla emir buyrulmasının gerekli olduğu vurgulandı.¹⁰¹

Sıhhiye Nezareti tarafından gönderilen evraktaki hususlar sadaret tarafından olumlu karşılandı. Beyrut Tahaffuzhanesi'nin ihtiyacı olan suyun ulaştırılması için gerekli çalışmalar başlatıldı. İlk iş olarak faaliyetlerin yapılacağı bölgede incelemeler yapılması ve masrafların hesaplanması için mahalli hükümet tarafından memurlar görevlendirildi. Yapılan incelemeler sonucunda 1.000 lira (10.000 kuruş) masrafla gerekli tamiratın yapılacağı tespit edildi. Maliye Nezareti tarafından Beyrut Vilayeti'ne gönderilen telgrafta 1.000 liralık masrafın teyit olunduğu da ifade edildi.¹⁰²

İmtiyaz şartlarına uygun olarak çeşmelere, camilere, suculara ve dini mabetlere ihtiyaç duyulan suyun ulaştırılması gerekiyordu. Bu konuyla ilgili Beyrut valisinin yazmış olduğu 2 Nisan 1896 tarihli yazı örnek teşkil etmektedir. Yazılan evrakta 13 Ekim 1893 tarihinden 13 Nisan 1896 senesi için Beyrut Belediyesi tarafından Beyrut Su Şirketi'ne 6.766,24 lira (169.156 frank) ödemesi olduğu belirtilmiştir. Bu ödemenin sebebi olarak Beyrut Su Şirketi tarafından çeşmelere, dini mabetlere camilere ve umumi suculara ulaştırılan suyun karşılığı olarak gösterilmiştir.¹⁰³

Beyrut şehrine gerekli olan su şirket tarafından ulaştırılmıştı. Fakat suyun ulaştırılması yeterli değildi. Şirket tarafından şehre ulaştırılacak suyun sürekli ve kesintisiz olması gerekiyordu. Bu sebeple temiz suyun ulaştırılması için gerekli olan enerji ve makine şirket tarafından Avrupa'dan ithal edilmekteydi. Deniz yoluyla getirilen malzemeler Beyrut şehrine beş mil uzaklıktaki şirkete ait olan iskeleye ulaştırılmaktaydı. Şirket enerji ihtiyacını karşılamak için maden kömürü getirmekteydi.¹⁰⁴

¹⁰¹ BOA, A.} MKT.MHM., 571/6

¹⁰² BOA, A.} MKT.MHM., 572/8

¹⁰³ BOA, ŞD., 2285/21

¹⁰⁴ BOA, BEO., 859/64407

Şirket tarafından eksikliklerin giderilerek su ulaşımı konusunda sürekliliği sağlamak için gereken ödemeleri yaptığı görülmektedir. Fakat şirket yetkilileri, ihtiyacı olan malzemeleri Beyrut şehrine ulaştırırken birtakım sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi rıhtım resmî meselesiydi. Rıhtım resmî, dış ülkeden denizyoluyla eşyaların ithal edilmesi karşılığında alınan vergiye verilen isimdir. Bu konuyla ilgili liman ve rıhtım şirketiyle problemler çıkmasına karşı sorunun çözülmesi için su şirketi yetkilileri girişimlerde bulunmuştur.

Vergi dairesi tarafından yazılan evrakta, Beyrut Su Şirketi'nin kendisine ait iskeleye Avrupa'dan ihraç ettiği makine ve maden kömürü için rıhtım resmî alınmadığı sürece müsaade edilmeyeceği mahalli rüsumat nezareti tarafından bildirildiği ifadesi yer almaktaydı. Buna karşılık şirketin kendisine ait iskelesi varken getirilen eşyaya rıhtım resmîni ödeme mecburiyetinde olmadığı belirtildi. Ayrıca kumpanya inşaatından faydalanmayanlardan rıhtım resmî alınmaması, vergi ödemek istemeyen gemilerin eskiden olduğu gibi liman ve rıhtım dışında eşyaları ulaştırmada izinli olacakları daha önceden resmi evrakla sefarete bildirildi.¹⁰⁵ Bu sebeple Beyrut Su Şirketi'nin kendisine ait iskeleye getireceği eşya için bir rıhtım resmî talep olunmaması konusunda İngiltere sefaretinin 4 Haziran 1896 tarihli takriri bulunmaktaydı.¹⁰⁶ Dolayısıyla rıhtım rüsumatı bedeli Beyrut Su Şirketi'nin faaliyetlerini tamamıyla durdurmadığı fakat sekteye uğrattığı söylenebilir.

Beyrut Su Şirketi, yaptığı tüm faaliyetlerinde sadece verilen taahhütleri yerine getirmeyi amaç edinmedi. Osmanlı Devleti üzerinde yer alan gaz, elektrik, tramvay ve liman şirketleri gibi yapılan hizmetler karşılığında kâr elde etme amacı da vardı. Fakat şirket, kâr amacıyla yaptığı bazı faaliyetlerden dolayı Beyrut ahalisinin önde gelen isimleriyle itilafa düştüğü görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Beyrut Limanı'na gelip giden tüccar gemilerine şirket tarafından su satılması konusu gösterilebilir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ BOA, BEO., 859/64407

¹⁰⁶ BOA, BEO., 859/64407

¹⁰⁷ BOA, ŞD., 2287/10

Resim 3.3: Beyrut Su Şirketi'nin Su Kaynaklarından Biri

Kaynak: İstanbul Üniversitesi, *II. Abdülhamid Albümleri*, Numara: 90771.

Beyrut Valisi Hüseyin Nazım Paşa tarafından 1 Haziran 1897 tarihinde Şûrâ-yı Devlet'e yazılan evrakta, Beyrut Su Şirketi tarafından limana gelen tüccar vapurlarına su satılması konusunda İngiliz tebaasından Culi adlı kişiye tahsis edilmesinden dolayı Beyrut ahalisinden Habib Abdurrahman, Selim ve Baha Ağalar tarafından yapılan şikâyet belirtildi.¹⁰⁸ Bu şikâyetin sebebi olarak hor görülmeleri ve kendilerine tarife dâhilinde su satmaya mecbur edilmeleri

¹⁰⁸ BOA, ŞD., 2287/10

oldu.¹⁰⁹ Ayrıca Beyrut'ta yalnız bir İngiliz şirketi aracılığıyla tüccar vapurlarına istediği fiyatla su satarak gücü yettiği mahalliye ye baskı unsuru olacağı ve masrafların artacağı ifade edildi.¹¹⁰

Bu konuyla ilgili su şirketi müdürünün 24 Mart 1897 tarihli yazısı gösterildi. Bu yazıya göre, Beyrut Limanı'na gelen vapurlara su verilmesi için liman dışında iki adet havza bulunduğu ve ihtiyaca temine yeterli olduğu ifade edildi. Liman içerisinde bulunan havza sahibi ile şirket beyanında yapılmış olan mukavelenamede vapurlara su satma hakkını İngiltere tebaasından Culi adında bir kişiye tahsis edildiği belirtildi. İmtiyaz ferman-ı Aliye hususları hatırlatılarak, başka bir şirkete su satılamayacağı, şehirde bulunan abonelere iki bin, emlak-ı umumiye için 350 metreküp su verdikten sonra kalacak miktar tarife dairesinde istediğine satmaya hakkı bulunacağı belirtildi.¹¹¹

Beyrut Limanı'na gelen gemilere su satılmasıyla ilgili Ticaret ve Nâfia Nezareti tarafından yazılan 8 Ağustos 1897 tarihli evrakta, Beyrut Su Şirketi ile yapılan mukavelenamenin beşinci maddesi hatırlatıldı. Şirketin abonelere ve memlekete ait miktarın haricinde ki suları istediğine satmaya hakkı olduğu ifade edildi. Bununla birlikte belirlenen fiyatın aşılması gerektiği ve karşılıksız mukavelenin şirket yetkisi dahilinde olduğu vurgulandı. Satılacak sular ihtiyaç fazlası olacağı için verilecek yetkinin Beyrut şehrine gerekli olan miktarın karşılanmasına zarar vermeyeceği ve kabul edilmesinin mahsuru olmayacağı belirtildi. Bu durumun İstanbul'daki su kumpanyalarınca da geçerli olduğu ve bütün tarifelerden daha üst fiyat alınmamak üzere mukavelenamede belirlenen miktardan fazla suların şirketçe herkese istenilen şartlarla satılması konusunun mahalline bildirmesi gerektiği ifade edildi.¹¹²

Beyrut limanına gelen tüccar gemilerine su satılması konusunda Beyrut Su Şirketi'nin Culi adlı kişiyle anlaşmasının sebepleri bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Culi adlı kişinin liman içerisinde havzaya sahip olmasıydı. İkinci sebep ise Beyrut valisi Reşid Mümtaz Bey tarafından Şûrâ-yı Devlet'e yazılan 8 Kasım 1897 tarihli evrakta yer alan Beyrut Su Şirketi müdürünün parayla talep edilen masura suyunu ulaştırmaktan kaçınmak istediğine dair Habib Abdurrahman, Selim ve Baha adlı kişilerin ifadeleriydi.¹¹³

Yapılan şikâyetler dikkate alınarak sadaret tarafından bir karar verildi. Bunun üzerine Sadaret Mektubi Kalemi tarafından Ticaret ve Nâfia Nezareti'ne gönderilmek suretiyle 27

¹⁰⁹ BOA, BEO., 1241/93018

¹¹⁰ BOA, ŞD., 2287/10

¹¹¹ BOA, ŞD., 2287/10

¹¹² BOA, ŞD., 2287/10

¹¹³ BOA, ŞD., 2287/30

Kasım 1898 tarihli yazı kaleme alındı. Ticaret ve Nâfia Nezaretine gönderilen evrakta su şirketi ile yapılan mukavelenamenin beşinci maddesi hatırlatıldı. Beyrut ve civarının ihtiyacı olan suların artı kalacak miktarı istediği gibi satılmasına izinli olduğu tabirine dayanarak şirketin kendisini savunduğu belirtildi. Fakat şirketin, suyu yalnız bir şahsa terk etmek konusunda izinli olması, sebep olunan zarar ziyanı ödemeyeceği ve Culi adlı kişiyle gelecek kazanç konusunda anlaşma akdederek mukavelenamenin ihlal ettirildiği belirtildi. Böylece şirket yetkililerinin, fazla fiyat ile su satabilmek amacıyla bunu tasarladığı tespit edildi. Bu sebepten dolayı şirket, dışarıdan müdahale edilemeyecek şekilde bir kişi üzerinden limana gelen gemilere su satamayacaktı.

Sadaret, aldığı kararlar birlikte bölge halkının önde gelen isimleri tarafından yapılan şikâyetleri dikkate aldığı görülmektedir. Bununla birlikte şirket yetkililerinin Beyrut Limanı'na gelen gemilere su satılması konusunda tekelleştirme yoluna giderek ek kazanç sağlamak istemiştir. Bu konuda şirket, yaptığı faaliyetleri savunmak amacıyla mukavelename anlaşmasını öne sürmüştür. Fakat yapılan savunma yeterli görülmemiş bölge halkına zararı olacağı sebebiyle kabul görülmemiştir. Ayrıca liman civarında bulunan su havzalarına sahip kişinin İngiliz tebaasına bağlı olması ve Beyrut Su Şirketi ile anlaşması sorgulanması gereken başka bir husustur. Bunun sebebi olarak şirket merkezinin Londra'da bulunması gösterilebilir.

4. BEYRUT SU ŞİRKETİ'NİN İMTİYAZ UZATMA TALEBİ VE SELİM FARİS'E BEYRUT SUYU İMTİYAZI VERİLMESİ

4.1. Edvarşin ve Mösyö Lakler Keylferst'in Dilekçesi

Mösyö Thévenin tarafından imtiyaz sözleşmesi şartlarına uygun olarak kurulan su şirketi, Kelp Nehri'nden Beyrut şehrine temiz su ulaştırılması amacıyla yapılması gereken imalatı tamamlamıştı. Fakat Sedan Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik sorunlar sebebiyle imalatın zamanında tamamlanamaması şirketi olumsuz etkiledi. Mâlî sıkıntıları devam eden şirketin, söz verilen yerlere fazla su vermesi sebebiyle imtiyaz süresinin kırk sene daha uzatılması hakkında meclis idare reisi Edvarşin ile ser kâtibi Mösyö Lakler Keylferst imzalarıyla nezarete bir dilekçe yazıldı.¹¹⁴

Meclis idare reisi Edvarşin ile ser kâtibi Mösyö Lakler Keylferst imzalarıyla verilen dilekçede, şirketin, halka ve devlete ait yerlere söz verdiğiinden fazla su vermesi sebebiyle masrafların iki misli arttığı ifade edildi. Şirketin, yüz de altı faizle çıkardığı hisse senetlerinin kazanç elde edemediği belirtildi. Şirketin ödemek zorunda olduğu borç senetleri ve mahsup akçesi dâhil 56.449 liranın gecikmesi sebebiyle ortaya çıkan faiz için senelik 12.000 lira ve imalatın işletmesi amacıyla 16.000 liraya ihtiyaç olduğu ifade edildi. Fakat şirket hasılatının hiçbir zaman bu miktara ulaşmadığı, 1889 senesinde meydana gelen hasılat miktarının 7.000 lira olduğu yazıldı. Şirketin mali bunalımı atlatabilmesi için imtiyaz süresinin kırk sene uzatılmasının şart olduğu belirtildi. İmtiyaz süresinin uzatılmasına onay verilmesi halinde Beyrut Belediye Dairesi tarafından şirkete ödemesi gereken 2.400 liranın 1.240 liraya indirilmesi ve her bir metreküp su için belirli olan 80 paranın, 62 paraya indirilmesinin onaylanacağı ifade edildi. Şirket, 2.400 liranın ödenmesi için güvence olarak kasaphane, debbağ hane, tahmis hane, dellaliye ve kireç rüsumatı gelirlerinden feragat edecekti. Şirketin gerek hükümete gerek halka karşı "Anonim Osmanlı Şirketi" sıfatıyla Osmanlı Devleti'nin mahkemelerine bağlı olmak ve merkezi Beyrut'ta bulunmak üzere yeni bir düzenleme yapması uygun görüldü.¹¹⁵

Dilekçe, Nâfia Meclisi, müsteşar, muhasebe, demir yolları müdürü, bayındırlık bakanlığı, fen müşaviri, hukuk müşaviri ve mektubî kaleminin oluşturduğu meclis tarafından 30 Eylül 1890 tarihinde onaylandı. Yapılan incelemelere göre, uzatılacak imtiyaz süresi için şirketin iç işlerini düzenlemesi ve sermayedarına karşı olan sözlerin yerine getirmesi gerektiği

¹¹⁴ BOA, ŞD., 1191/5

¹¹⁵ BOA, ŞD., 1191/5

ifade edildi. Beyrut Belediye Dairesi tarafından senelik şirkete ödenmesi gereken 2.400 liranın 1.200 lirya indirilmesinin gerekli olduğu ve tarife fiyatının 62 para olmasının halkın faydasına olacağı belirtildi.¹¹⁶

İmtiyaz süresinin kırk sene uzatılması için meclis tarafından mektup yazıldı. İmtiyaz sözleşmesindeki dördüncü, beşinci, sekizinci ve on altıncı maddeler değiştirilerek dosya halinde İstanbul'a gönderildi. İmtiyaz sözleşmesindeki değiştirilen maddelerin eski ve yeni hükümleri şunlardı;¹¹⁷

Dördüncü madde; İmtiyaz sahibi yapmış olduğu bütün imalatın imtiyaz süresince tamiri, muhafazası ve işletilmesi masrafı kendisine aittir. Beyrut'a su getirme işinin başladığı günden itibaren imtiyaz süresinin sonuna kadar altı aydan altı aya imtiyaz sahibine senelik 2.400 lira ödenecekti. Osmanlı Devleti'nin izniyle bu paranın karşılanabilmesi için ayrılan kasaphane debbağhane ve tahmishane tellaliye ve kireç rüsumatı bedellerini verecekti. İmtiyaz süresince evlerine su isteyenler olursa bu kişilere su satılabilecekti.

Dördüncü madde; İmtiyaz sahibinin yapmış olduğu bütün imalatın imtiyaz süresince tamiri, muhafazası ve işletilmesi masrafı kendisine aittir. Yapılan sözleşme gereğince Beyrut Belediye Dairesi'nin senelik toplam şirkete verilmesi uygun olan 2.400 liranın uzatılan süre için düşünülecek ferman ilanı tarihinden itibaren 1.200 lira indirilecek ve 2.400 lira hakkında duruma uygun altı aydan altı aya ödenmek üzere imtiyaz süresinin sonuna kadar sürdürülecekti.

Beşinci madde; Satılacak suyun fiyatı, 100 litre için 8 paraydı. İmtiyaz sahibi, suyun Beyrut'a getirilmesi tarihinden itibaren dört ay süreyle, günlük 2.000 metreküp ve daha fazla su harcayacak kadar abone elde ederse, bu 2.000 metreküp suyu yarı fiyatı ile satmayı, abonelerin alacakları suyun miktarı 2.000 metreküpe ulaşmaz ise % 20 indirimli su satmayı taahhüt etti. Bahsi geçen 2.000 metreküp su ile Beyrut şehrine verilecek 350.000 litre sudan başka suları imtiyaz sahibi istediği gibi satabilecek, fakat hiçbir sebeple Osmanlı Devleti'nin koymuş olduğu üst fiyat sınırını geçmeyecekti.

Beşinci Madde; Satılacak suyun fiyat karşılaştırılması 1 metreküp için 62 para yani 32 santim olacaktı.

Sekizinci madde; İmtiyaz süresi kırk sene olup imtiyaz fermanın ilanıyla başlayacaktı. Osmanlı Devleti tarafından verilen imtiyaz süresinin sona ermesi durumunda şirket tarafından yapılan fabrika, suyolları, alet ve edevat Beyrut Belediyesi'ne geçecekti. Yeni idare ise önceki

¹¹⁶ BOA, ŞD., 1191/5

¹¹⁷ BOA, ŞD., 1191/5

günden itibaren su imtiyazının getirmiş olduğu hak ve menfaatlerden faydalanmaya başlayacaktı. İmtiyaz süresince abone olanlar aboneliklerini sürekli hale getirmek isterler ise Beyrut Belediye Meclisi tarafından düzenlenecek ve Bâb-ı Âliye'den onaylanacak olan fiyat miktarını ödemekle yükümlü olacaklardı.

Sekizinci madde; 3 Ağustos 1870, tarihinde ihsan buyurulan imtiyaz süresi 19 Ağustos 1910 tarihinden itibaren kırk sene süreyle uzatılmıştır. İmtiyaz süresinin sonunda, şirket tarafından yapılan fabrika, suyuolları, alet ve edevat Beyrut Belediyesi'ne geçecekti. Yeni idare ise önceki günden itibaren su imtiyazının getirmiş olduğu hak ve menfaatlerden faydalanmaya başlayacaktı. İmtiyaz süresince abone olanlar aboneliklerini sürekli hale getirmek isterler ise Beyrut Belediye Meclisi tarafından düzenlenecek ve Bâb-ı Âliye'den onaylanacak olan fiyat miktarını ödemekle yükümlü olacaklardı.

On altıncı madde; Beyrut suları idaresinin merkezi Beyrut'ta bulunacak, idaresi ve kurulacak olan şirket heyeti Osmanlı Devleti'nin kanunlarına bağlı kalacak ve şirket ile aboneler arasındaki davalar Osmanlı mahkemelerinde görülecekti. Yapılacak olan sözleşme kanunlarıyla ilgili imtiyaz sahibi ile Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmazlıklar ise Danıştay (Şûrâ-yı Devlet) tarafından çözülecekti.

On altıncı madde; Şirketin merkezi Beyrut'ta olacak halk ve hükümet ile meydana gelecek her türlü anlaşmazlıkta şirket bir Anonim Osmanlı Şirketi olarak görülmele birlikte Osmanlı mahkemelerine bağlı olacaktı.

Yukarıda yer alan yeni maddeler, Ticaret ve Nâfia Nezareti tarafından incelendi. Bu konu hakkında bir rapor hazırlanarak sadrazamlık makamına sunuldu. Hazırlanan rapora göre; Beyrut Belediyesi'nin şirkete senelik 2.400 lira vermek mecburiyetinde olduğu halde imtiyazın uzatıldığı tarihten itibaren meblağın 1.200 liraya indirileceği ifade edildi. Şirketin alacağı senelik 1.200 liranın %5 faiz hesabıyla yürürlükte olan imtiyaz müddetinin sonuna kadar yirmi sene zarfında 1.040.000 franga veyahut 45.929 Osmanlı lirasına ulaşacağı belirtildi. Beyrut Belediyesi'nin şirkete verdiği senelik 2.400 liradan kurtulması halinde halka yapılacak olan hizmetlerin artacağı fakat imtiyaz süresinin kırk sene daha uzatılması yerine otuz seneye indirilmesinin uygun görüldüğü ifade edildi.¹¹⁸

¹¹⁸ BOA, ŞD., 1191/5

4.2. Şirket Yetkilileri Tarafından Londra Sefaretine Mektuplar Gönderilmesi

Şirket yetkilileri; Ashurst, Morris ve Crisp tarafından Beyrut Su Şirketi'nin sahip olduğu imtiyazın genişletilmesi amacıyla sefarete mektuplar gönderildi. Şirket tarafından gönderilen mektuplarda Beyrut Su Şirketi'nin kurulmasından itibaren Beyrut halkı için yapılan faydalı işler hatırlatılarak, yaşanan ekonomik sıkıntılardan yakınılmıştır. Şirket yetkilileri bu amaçla İstanbul'daki hükümetin dikkatini çekmek istemiştir. Bu konu hakkında John Staniforth'un ifadeleri örnek gösterilebilir.

Beyrut Su Şirketi direktörü John Staniforth tarafından kaleme alınan yazı, 21 Mart 1891 tarihli mektup vasıtasıyla şirket yetkilileri tarafından Londra Büyükelçisi Ahmet Rüstem Bilinski Paşa'ya gönderildi. Bu mektupta, Beyrut Su Şirketi'nin, İstanbul'daki hükümete, imtiyaz uzatma talebinin sunulduğu bildirildi. John Staniforth, şirket kazancından tek kuruş almadığını ve sermayenin battığını ifade etti. Beyrut şehrine en temiz suyun getirildiği ve şirketin yaptığı su imalatının çok faydası olduğu hatırlatıldı.¹¹⁹

Suyun açılmasından kısa bir süre sonra Beyrut'ta büyük yoğunlukta bir kolera salgını olduğu ve geçici olarak bölgenin yoksullaştığı ifade edildi. Bu sebeple şirket tarifesinin kendiliğinden seksen paradan düşürdüğü ve hükümet tarafından belirlenen miktarın elli üç para olduğu bildirildi. Şirketin 1887 senesinin başında mali sıkıntılar sebebiyle fiyatlarını arttırmak zorunda kaldığını ve altmış iki paraya yükseltildiği belirtildi. Şirketin, 1881 yılından itibaren on yıl boyunca sekiz ile on beş para arasında değişen oldukça düşük bir oranda sulama yapmak için halka su temin ettiği hatırlatıldı. Bahçelere ucuz su tedarikinin, nüfus için büyük bir nimet olduğu, eskiden sebzelerin pahalıyken şimdi yoksulların temel besini oluşturduğunu belirtildi.

Şirketin, çeşitli koşullarda Beyrut sakinlerine fırsatlar sunduğu fakat yüksek derecede güvenilir bir girişim gerçekleştirmek için büyük sermaye sağlayanların maddi olarak zarar ettiği ifade edildi. Bu sebeple, yöneticilerin, imtiyazlarını genişletmek istemesi konusunda haklı oldukları belirtildi. Şirketin, faaliyetlerini sürdürebilmesi amacıyla ödemelerini yapabilmesi ve fonları karşılayabilmesi için imtiyaz süresinin uzatılması gerektiği uyarısı yapıldı.

Şirket ayrıca, yetkililere imtiyaz verilmesi durumunda, Beyrut Belediyesi tarafından şirkete ödenecek yıllık para yardımı miktarında büyük bir indirim yapmayı kabul edeceğini bildirdi. Ayrıca şirket yetkilileri, kasabanın yoksul kesimlerinde halka açık çeşmelerin düzeltilmesini sağlamayı da kabul etti.¹²⁰

¹¹⁹ BOA, HR.SFR.3., 382/30

¹²⁰ BOA, HR.SFR.3., 382/30

Şirket yetkililerinin, yapılan faydalı işleri hatırlatarak ve yeni teklifler sunarak imtiyaz süresinin uzatılması için merkezi hükümeti etkilemeye çalıştığı görülmektedir. Ahmet Rüstem Paşa'nın en erken fırsatta Sadrazam Mehmet Kâmil Paşa'ya mektup yazması için öneride bulunulması, imtiyaz süresinin uzatılması konusunda bütün olanakların kullandığını göstermektedir. Ancak şirket imtiyazının uzatılmaması amacıyla Beyrut'un ileri gelenleri tarafından İstanbul'a gönderilen 4 Kasım 1891 tarihli telgraf, süreci olumsuz etkilemiştir¹²¹.

Telgrafta, Beyrut Su Şirketi'nin sahip olduğu imtiyazı uzatmak için Bâb-ı Âlîye'ye yaptığı müracaatın kabul edilmemesi istendi. İmtiyaz sonunda şirket haklarının Beyrut Belediye Dairesi'ne bırakılması gerektiği ifade edildi. Böylece elde edilecek gelirlerin Beyrut Belediye Dairesi'nde toplanmasıyla halkın ödemekte olduğu vergi yükünden kurtulacağı belirtildi. Bu ifadelerin altında Beyrut'ta tüccar olan otuz beş kişinin imzası yer almaktaydı.

Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesi tarafından verilen 12 Kasım 1891 tarihli ve 1769 numaralı cevapta, Beyrut'taki İngiliz Su Şirketi'nin son bulmak üzere olan imtiyaz süresinin uzatılması için teşebbüste bulunduğu haberinin alındığı bilgisi verildi. Belirli sürede yapılması gereken su ulaşımının Beyrut Belediyesi'ne geçeceği şartıyla şirkete imtiyaz verildiği ve süresinin uzatılmaması konusunda telgrafın ulaştığı belirtildi. Son olarak yapılacak incelemelere göre hareket edileceği ifade edildi. Dâhiliye Nezareti tarafından Ticaret ve Nâfia Nezareti'ne gönderilen 3 Aralık 1891 tarihli yazıda, imtiyaz süresinin uzatılmasıyla ilgili incelemelerin tamamlanmasından sonra yürürlüğe girmesinin uygun olacağı belirtildi¹²².

4.3. Beyrut Vilayeti Tarafından Sadarete Gönderilen Dilekçeler

Beyrut Vilayeti tarafından sadarete gönderilen 5 Şubat 1895 tarihli dilekçede, imtiyaz süresinin uzatılması halinde şirketin yapacağı faaliyetlerle ilgili bilgiler verildi. John Moris ve Mister William Thomas'ın imtiyaz süresini kırk yıl uzatabilmek amacıyla Beyrut şehrine geldikleri ve bir rapor takdim ettikleri ifade edildi. Raporla, on beş sene sonra sona erecek olan imtiyaz süresinin kırk sene daha uzatılması halinde, şirketin Beyrut Belediyesi'nden aldığı 2.400 lirayı almayacağı belirtildi. Su fiyatlarında, imtiyaz süresinin uzatılma tarihinden yedi sene sonra bir miktar değişiklik olması, şirketin % 2,5 oranında faiz verebilecek seviyeye gelmesi halinde fiyatın aşağı indirmesi, hisselerden % 4 faiz ve % 1 borç hissesi çıktıktan sonra gelecek zam miktarının belediye tarafından belirlenmesi teklifleri edildi. Şehre verilen günlük 350 metreküp su miktarının 450 metreküpe çıkarılması, su dağıtımının sakalara bırakılması,

¹²¹ BOA, HR.TO., 396/64

¹²²BOA, HR.TO., 1897/7

yeni inşaat faaliyetlerinin yapılması, yoksul halka bedava su ulaştırılması ve Beyrut Belediyesi tarafından Londra'daki şirket meclisinde bir kişi bulundurulmasının kabul edileceği bildirildi.

İmtiyaz süresinin sonunda fabrika, suyuolları, alet ve edevatın bedava Beyrut Belediyesi'ne bırakılacağı için belediyenin faydasına inceleme ve karşılaştırma yapılmadan tekliflerin kabul edilmemesi gerektiği ifade edildi. Beyrut Belediyesi, bilanço sebebiyle şirkete olan borcu ödeyememesi yüzünden yapılan tekliflerin kabul edilmesi durumunda imtiyaz sonuna kadar ödemek zorunda olduğu altmışar bin franktan alınan beş sene de 36.000 lira (900.000 frank) kazanılacağı belirtildi. Bu konuda şirket vekilleri ile toplantıya girilip alınacak kararın bir mazbata ile sadarete bildirildiği ve kararın sadrazama ait olduğu ifade edildi¹²³.

Fen heyeti tarafından düzenlenen rapor tercümesinde, sözleşmenin gönderildiğine dair 25 Mart 1895 tarihli belgenin incelendiği belirtildi. İmtiyaz süresinin kırk sene daha uzatılması için belirlenen koşulların dilekçeyle bildirildiği ifade edildi. Belirlenen koşullar şunlardı;

- İmtiyazdan kalan on beş sene içerisinde Beyrut Belediyesi tarafından şirkete verilen aidatın kesilmesi
- Yedi sene sonra hisse sahiplerine dağıtılacak hisse kazancından harcanan sermayenin % 2,5'e ulaştığı anda su fiyatlarının aşağı indirilmesi
- Borç senetlerinin ödenmesi, faiz için hisselerden % 5 bedel bölünmesi ve hisselerden % 20'sinin Beyrut Belediyesi'ne verilmesi
- Şirket tarafından bedava verilen günlük 350 metreküp yerine 450 metreküp verilmesi
- Beyrut halkı için yapılan beş çeşme yerine yirmi beş çeşme inşası ve hayvanlara mahsus olmak üzere 5 çeşmenin yapılması
- Şirketin Londra'da bulunan meclis iradesine Beyrut Belediyesi tarafından bir üye atanması konularından ibaretti.

Nâfia Nezareti'nin 1893 senesinde aldığı kararda, şirketin İngiltere'ye bağlı olarak Osmanlı'da bulunmasının uygun gördüğü hatırlatıldı. Şirketin, İngiltere'ye bağlılığını koruduğu bilgisinin verildiği ifade edildi. Raporda, on beş sene içerisinde 2.400 lira gelir teklif edilse de % 4 hesabıyla 26.680 lira (667.000 frank) olduğu belirtildi. Hisselerin net miktarı 1889 senesinde 4.080 lira (102.000 frank) olduğu ve imtiyaz süresinin 40 sene uzatılması halinde 80.960 lira (2.024.000 frank) olacağı ifade edildi. Buna göre; 26.680 liranın

¹²³ BOA, ŞD., 1204/4

bırakılmasıyla on beş seneden sonra yeni sürenin başlayacağı sırada 54.820 liralık (1.357.000 frank) bir kazanç ulaşıcağı ve % 4 hesabıyla 21.712 lira (542.800 frank) olacağı belirtildi. Şirket imtiyazının uzatılmasıyla kırk sene içindeki taksit senesine zam yapıldığı takdirde senelik 9.800 lira (245.000 frank) kazanç olacağı ifade edildi.

Fen heyeti, elde edilecek kazancın belediye ile bölüştürülmesiyle şirket, hükümet ve abonelere bazı faydalar sağlayacağı önerisinde bulundu. Bu kazancın yarısının şirkete ait olması, Beyrut Belediyesi'ne senelik 4.800 lira ödenmesi ve yapılan sözleşmede yer alan faydaların eksiksiz devam etmesi şartıyla imtiyaz süresinin kırk sene uzatılabileceği ifade edildi¹²⁴.

Beyrut Vilayeti tarafından sadarete gönderilen 12 Ocak 1896 tarihli yazıda, imtiyaz süresinin kırk sene daha uzatılması hakkındaki dilekçenin Şûrâ-yı Devlet tarafından incelendiği ifade edildi. Yapılan incelemeye göre, su imtiyazının tamamlanmasına on beş sene kaldığı, imtiyaz sonunda şirket haklarının devlete geçmesi sebebiyle sürenin uzatılmaması kararının alındığı belirtildi. İstanbul'da ilgiyle karşılanan haberin İkdam Gazetesi'nde okunduğu bilgisi de verildi.

Beyrut Vilayeti, imtiyaz süresinin uzatılması yönünde karar alınmasının daha uygun olacağını savunuldu. İmtiyaz süresinin uzatılması amacıyla şirket tarafından yapılan tekliflerin belde ve belediye için faydalı olduğu belirtildi. İmtiyaz süresi uzatılmadığı takdirde Beyrut Belediyesi'nin şirkete vermekte olduğu 2.400 liradan dolayı geçen 25 sene içerisinde 75.000 lira ödenmiş olduğu gibi gelecek 15 sene için 45.000 lira ödeneceği ifade edildi. Beyrut şehrinde artan nüfustan dolayı imtiyaz süresinin sonuna doğru mevcut su miktarının yetmeyeceği, su havzalarının arttırılması gerektiği, aksi takdirde şehre gelip gitmekte bulunan yük hayvanlarının dahi su sebebiyle sıkıntı çekeceği ifade edildi. Sözleşmenin üçüncü maddesi kararınca şirket tarafından camilere, mescitlere, kiliselere, manastırlara, kışlaya, nizamiye hastahanesine ve hükümet konağına 100.000 litre su verilmesine rağmen yetmediği ve Beyrut limanına gelip giden gemilerin sözleşme sebebiyle sudan faydalanmadığı ifade edildi.

Şirket yaptığı teklifleri tamamıyla uyguladığı takdirde belde ve belediyeye uygun görünecek şartların onaylanmasında tereddüt olmayacağı ifade edildi. Bu sebeple ayrıntılı sunulan bilgilere göre işin yerine getirilmesi konusunda yeniden karar verilmesi gerektiği belirtildi.¹²⁵

¹²⁴ BOA, ŞD., 1204/4

¹²⁵ BOA, BEO., 752/56351

Şûrâ-yı Devlet'in 14 Mayıs 1896 tarihli kararında, imtiyaz süresinin sonunda şirket hakları ile fabrika, su boruları, alet ve edevatın bedava Beyrut Belediyesi'ne geçeceği hatırlatıldı. Sözleşmede yer alan hükümlerin değiştirilmesiyle imtiyaz süresinin uzatılmasının hükümetin faydasına olmayacağı, Beyrut Belediyesi'nin senelik 2.400 liranın zamanında şirkete ödemesi ve eksiklikleri tamamlaması gerektiği ifade edildi¹²⁶.

Beyrut Belediyesi'nin şirkete ödemekle yükümlü olduğu senelik 2.400 lirayı karşılama zorlandığı görülmektedir. Şirket ise alacaklarına karşılık imtiyaz uzatma teklifini sunarak, Beyrut Belediyesi'nin müşkül durumunu kullanmak istemiştir. Ayrıca şehre verilen günlük su miktarını arttırma, yoksul halka bedava su ulaştırılması, Beyrut Belediyesi tarafından Londra'daki şirket meclisinde bir kişi bulundurması, su fiyatlarında indirim yapılması ve hisselerden gelecek kazancın %20 sinin yerel yönetime verilmesi gibi cazip teklifler yaparak hükümeti etkilemeye çalışmıştır. Fen heyetinin, devlete faydalı olan sözleşme maddelerini dikkate alınarak bu tekliflerin değerlendirilmesi gerektiği ifadelerine rağmen Şûrâ-yı Devlet tarafından kabul edilmemiştir.

4.4. William Western ve John Moris Tarafından Sadarete Gönderilen Arzuhal

Beyrut Su Şirketi idaresinde bulunan William Thomas Western ve John Moris'in imzasının olduğu arzuhal 21 Nisan 1897 tarihinde yazıldı. Sadrazam Halil Rıfat Paşa'ya yazılan arzuhalde, imtiyaz süresinin kırk sene uzatılması için yeni teklifler ve şirketin durumu hakkında bilgiler verildi.¹²⁷

Arzuhalde, imtiyaz süresinin sonuna 14 sene kaldığı hatırlatılarak, imalat için belirlenen fiyattan daha fazla paraya ihtiyaç olduğu belirtildi. Hisse senetlerinin 275.000 lira, borç senetlerinin 148.500 lira, inşaat harcamalarının 423.500 liraya ulaştığı ve imtiyazın ilk senelerinde Beyrut'ta ticaretin bozulmasıyla su satışının önemsiz bir hale geldiği ifade edildi. Bu sebepten dolayı işletme masraflarını kapatmaya yetmediği ve hiçbir akçe ödenmemiş olan 275.000 liralık hisse senetlerine ödemelerin yapılamadığı belirtildi. Bu zorluklara rağmen su dağıtım konusunda genişletme ve gerekli hazırlığı yapmak üzere makineler yerleştirilmesi için 9.000 lira masraftan geri durulmadığı ifade edildi.¹²⁸

Osmanlı Devleti'nde kurulan diğer su şirketleriyle ilgili örnekler verildi. Su şirketlerinin ilk senelerinde sadece işletme masraflarını karşıladığı, harcanan sermaye için uygun bir faizle

¹²⁶ BOA, BEO., 784/58739

¹²⁷ BOA, ŞD., 1209/9

¹²⁸ BOA, ŞD., 1209/9

mahsup akçe ödemek üzere imtiyaz sürelerinin arttırıldığı ifade edildi. Osmanlı Devleti üzerinde kurulan ilk su şirketinin Beyrut Su Şirketi olduğu hatırlatılarak sürenin uzatılması konusunda yapılan taleplerin kabul edileceğini ümit ettikleri belirtildi. Beyrut imtiyazından sonra hükümet tarafından Dersaadet, Üsküdar, Selanik ve İzmir şehirlerinde imtiyazların verildiği ve sürelerinin hükümet tarafından uzatıldığı ifade edildi. Örnek olarak, Dersaadet Su Şirketi'nin imtiyaz süresi elli dört seneden seksen seneye çıkarılması ve kırk beş sene imtiyaz süresi olan İzmir Su Şirketi'nin imalatı sona ermemesine rağmen kırk sene daha uzatılarak toplam seksen beş seneye ulaştırıldığı ifade edildi.¹²⁹

Arzuhalde, imtiyaz süresinin 40 sene uzatılması halinde hükümete ve halka faydalı olacak yeni teklifler sunuldu. Sunulan teklifler şunlardı;

(1) Aboneler yarım metreküpten az su sarf ederse 80 para, günlük yarım metreküpten 1.000 metreye kadar su sarf edenler için 70 para ve 1 metreden fazla su sarf eden herkes için 65 paraya indirilmesi

(2) İmtiyazdan kalan on dört sene boyunca Beyrut Belediyesi'nin senelik ödemesi gereken 2.400 liranın 1.200 liraya indirilmesi ve yeni imtiyaz süresinin başlamasıyla birlikte 600 liraya indirilmesi

(3) İmtiyaz süresi uzatıldığı takdirde irade-i seniyye gününden itibaren geriye kalan on dört sene ve yeniden uzatılacak 40 sene boyunca Beyrut'ta bulunan kara kuvvetlerine, deniz kuvvetlerine, devlet arazisine ve kamu binalarına günlük 250 metreküp su bedava verilmesi

(4) İrade-i seniyye gününden itibaren kalan imtiyaz süresi dâhil olmak üzere uzatılacak kırk sene süre içerisinde borç senetlerini ödemek için hisselerden alınan % 4 faiz ile % 1 mahsup akçesi, hisse senetleri için % 2 faiz ödemesine yettiği takdirde geriye kalan miktar devlet hesabına geçirilmesi maddelerinden ibaretti.

İmtiyaz sözleşmesine bağlı bulunduğu, hükümlerin eskisi gibi sürekli ve güvenilir tutulduğu hükümetçe kabul edildiği belirtildi. Şirketin şimdiye kadar yaptığı hizmetler göz önünde bulundurularak yapılan tekliflerin kabul edilmesinin ümit edildiği ifade edildi.¹³⁰

Ticaret ve Nâfia Nezareti, 26 Mayıs 1897 tarihli yazısında sözleşmede değiştirilmeyecek hükümlere uyulması şartı olmasından dolayı bayındırlık idaresi ve fen heyeti tarafından incelendiği bilgisini verdi. Heyet tarafından düzenlenip sadrazamlığa sunulan raporda, on dört senenin sonunda imtiyazın yenilenmesinden meydana gelecek neticenin şirket

¹²⁹ BOA, ŞD., 1209/9

¹³⁰ BOA, ŞD., 1209/9

faidasına 13.500 liralık bir fark olduğu ifade edildi. Suyun indirimli verilmesi, Beyrut'ta bulunan bağ ve bahçe sahiplerine faydalı olması, halkın faydalanması için hisse gelirlerinden bir bölümünün Beyrut Belediyesi'ne verilmesi ve şirketin yavaş yavaş elde ettiği gelir kaynağını hazır olarak bırakmasının takdir edildiği ifade edildi. Şirketin, geçmiş yirmi altı sene içerisinde sözlerini yerine getirmeye gayret etmesine karşı eksik hisseler sebebiyle hisse sahiplerine hiçbir akçe veremediği belirtildi. Buna benzer problemlerden dolayı faydalı tekliflerle müracaat eden şirketlere gereken izinlerin devlet tarafından eskiden beri verildiği ve ihtiyaca göre âsaf dilekçesi uygun olacağı incelemesinde bulunulduğu ifade edildi¹³¹.

Meclis-i Vükela tarafından alınan 28 Eylül 1897 tarihli karara göre, şirket, imtiyaz süresini uzatma konusunda yeni tekliflerini yerine getirse bile yerel yönetim ile Hazine-i Celile'ye daha faydalı olabilecek hükümler olduğu için imtiyazın uzatılmasına gerek olmadığı ifade edildi. Bu konuda isteklere cevap verilmesinin Ticaret ve Nâfia Nezaretine havalesi hatırlatıldı¹³².

Beyrut Su Şirketi imtiyaz süresinin uzatılması için yapılan işler, yaşanan mağduriyetler ve iyi tekliflerle hükümeti etkilemeye çalışmıştır. İmtiyaz süresi sonunda, yapılan tüm imalat, araç ve gereçlerin hükümete bedelsiz olarak geçmesi maddesi sebebiyle bu teklifler cazip bulunmamıştır. Böylece imtiyaz süresinin uzatılması için şirket tarafından yapılan başvurular sonuçsuz kalmıştır.

4.5. Selim Faris'e Beyrut Suyu İmtiyazı Verilmesi

Lübnanlı Marunî bir aileden gelen Selim Faris, Malta'da doğdu.¹³³ *El-Cevaib* gazetesinin kurucusu Ahmet Faris Sidyak'ın oğludur.¹³⁴ *El-Cevaip* gazetesinde müdürlük görevini yerine getiren Selim Faris, babası yaşlandıktan sonra gazetenin idaresini ele aldı. Fakat gazetenin 1884 yılında kapanmasına engel olamadı.¹³⁵

Sudan'da Şeyh Muhammed Ahmed el-Mehdi'nin Mısır ve İngiliz işgaline karşı ayaklanmasıyla ilgili haberlerin yayınlanması sebebiyle *el-Cevaib* gazetesi kapatılmıştı.¹³⁶ *El Cevaib* gazetesinin Selim Faris yönetimindeki en önemli faaliyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne

¹³¹ BOA, ŞD., 1209/9

¹³² BOA, MV., 93/47

¹³³ E. Şahin (2018). *Arap Gazeteci Selim Faris'in Hayatı (1826-1898) Faaliyetleri ve Sosyal Çevresi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 8.

¹³⁴ İ. Şirin & M. Kılıç (2005). Halil Halid Efendi ve Londra Sefareti Seniyyesi Rezaili, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.18, s. 405.

¹³⁵ A. Çetin (1991). "el-CEVAİB", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.11, s. 435.

¹³⁶ Y. Civelek (1997). *Ahmed Faris Eş-Şidyak Edebi Şahsiyeti ve El Cevaib Gazetesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 380.

bağış toplanması için yapılan çalışmalardı. Hindistan, Tunus, Cidde, Aden ve Komor Adaları'ndan bağış toplanmasında *El Cevaib* gazetesi etkili olmuştu.¹³⁷

El Cevaib gazetesinin kapatılması sebebiyle Selim Faris, Mısır'da *el Kahire* adında gazete çıkarmaya başladı. Selim Faris gazeteyi çıkarabilmek maksadıyla İngiltere'den maddi destek sağladı. Bunun karşılığında Britanya yanlısı siyaset takip edeceğini vaat etti.¹³⁸ Bu dönemde Osmanlı hükümetine karşı muhalif çalışmalar yaptı. Hindiye ailesiyle birtakım anlaşmazlıklar yaşaması sebebiyle gazetenin idaresinden uzaklaştı. Selim Faris, 1887 senesinde Londra'ya geçti.¹³⁹ *Hürriyet* adında yeni bir gazete çıkararak, Arap bağımsızlığı için çalışmalar yaptı. II. Abdülhamid ile iyi ilişkiler kurmasına rağmen *Hürriyet* gazetesinde yayınladığı yazılar sebebiyle karşı karşıya geldi.¹⁴⁰

Abdülhak Hamit Tahran, hatıralarında Selim Faris hakkında olumsuz ifadeler yer vermiştir. Selim Faris'in paraya düşkünlüğü ve *Hürriyet* gazetesiyile şantaj ve tahrik yoluyla amacının padişahı para koparmak olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹ Ayrıca Abdülhak Hamit Tahran tarafından sadrazama gönderilmek üzere yazılan 20 Eylül 1891 tarihli mektupta Selim Faris ile ilgili benzer ifadeler görülmektedir. Söz konusu mektupta, Selim Faris'in çoğunlukla sözünde durmayan bir kişi olduğu ifade edilmektedir.¹⁴²

Hürriyet gazetesinde çalışan Halil Halit Bey'in Selim Faris hakkındaki ifadeleri de olumsuzdur. Selim Faris'in Şehbender Emin ile birlikte Londra sefiri Kostaki Antopulos Paşa'yı kandırarak su imtiyazı aldığını iddia etmektedir. Selim Faris'in *Hürriyet* gazetesi aracılığıyla II. Abdülhamid'e baskı yaparak su imtiyazını aldığını ifade eder.¹⁴³ Yıldız Sarayı'nda bulunan kişiler aracılığıyla 18.000 liralık su imtiyazının Selim Faris'e verildiği ve sarayda bulunan kişilere hisse verildiğini de belirtir. Selim Faris'in ikiyüzlü olduğunu, geçmişte sultanın aleyhine çalıştığını, şimdi ise sefaretin müdavimi olduğunu ifade eder.¹⁴⁴

İngiltere'de ikame eden Selim Faris, Beyrut su imtiyazını alabilmek için Londra sefiri Kostaki Antopulos Paşa'yla görüşmeler yaptı. Bu konuyla ilgili Kostaki Paşa, Yıldız Sarayı'nı

¹³⁷ H. Ada (2011). *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 70.

¹³⁸ E. Şahin (2020). 19. Yüzyıl Sonlarında Avrupa'da Bir Arap Muhalif: Necib Hindiye ve Hilafet Gazetesi, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.21, S.38, s. 5.

¹³⁹ E. Şahin, agm, s. 6-7.

¹⁴⁰ İ. Şirin & M. Kılıç, agm, s.399.

¹⁴¹ A. H. Tarhan, *Abdülhak Hamid'in Hatıraları*, Haz. İnci Enginün, İstanbul, 1994, s. 206.

¹⁴² BOA, Y.. EE., 15/62

¹⁴³ İ. Şirin & M. Kılıç, agm, s. 400.

¹⁴⁴ agm, s. 406.

bilgilendirdi. Yıldız Sarayı'na gönderilen 6 Ağustos 1897 tarihli telgrafta, birçok zorlukla Hamidiye risalesinin yayımlanmasına Selim Faris'i ikna ettiğini ve kendisi vasıtasıyla su imtiyazı için arzuhalin sunulacağını haber verdi. Ayrıca Selim Faris'e Beyrut su imtiyazının kendisine verilebileceği ihtimalinin olduğunu ifade etti.¹⁴⁵

Selim Faris'in II. Abdülhamid'e yazdığı 19 Ağustos 1897 tarihli mektupta, Kostaki Paşa aracılığıyla su imtiyazının kendisine verildiği haberini aldığını ve gereken ticari işlemleri gerçekleştirmek için Paris'e gittiğini belirtti. Su imtiyazının kendisine verilmesinden dolayı sadakatle çalışacağını, elinde bulundurduğu gazete aracılığıyla elde ettiği nüfusunu padişahın uygun gördüğü gibi kullanacağını ifade etti.¹⁴⁶

Selim Faris'in II. Abdülhamid'e yazdığı 16 Eylül 1897 tarihli mektupta, gerekli işlemlerin yapılması için Colonel Grantley Norton'un İstanbul'a gönderildiğini haber vermekteydi. Bununla birlikte su imtiyazının kendisi adına düzenleneceğini, bütün ticari işlemlerin resmi olarak meydana gelecek ise de asıl imtiyazın kendilerine ait olacağını ve anlaşmanın yapıldığını ifade etti. Ayrıca su imtiyazının İngiliz su şirketinde olduğunu, imtiyaz süresinin sonuna 13 sene kaldığını ve imtiyazın uzatılması için şirketin başvuruda bulunduğunu hatırlattı. Nâfia Nezareti ve Meclis-i Vükela tarafından talebin kabul edildiğini ve mağduriyetlerin yaşanmaması için İngiliz şirketinin yaptığı teklifi tamamen kabul edeceğini bildirdi.¹⁴⁷

Halil Halit Bey'in Selim Faris hakkındaki iddialarını destekleyecek sürecin ilerlediği görülmektedir. Bununla ilgili yapılan telgraf yazıları konuyu özetleyecek niteliktedir. Yıldız Sarayı'na gönderilen 13 Kasım 1897 tarihli telgrafta, Beyrut su imtiyazının verilmesinden dolayı Selim Faris'in *Hürriyet* nüshalarını teslim edeceğini vaat etmekteydi.¹⁴⁸ Yıldız Sarayı'ndan Kostaki Paşa'ya cevap olarak gönderilen 16 Kasım 1897 tarihli telgrafta, Selim Faris konusunda yapılan hizmetler dolayı mükâfatlandırılacağı haberi verilmekteydi.¹⁴⁹

Beyrut Su Şirketi'nin yetkilileri William Thomas Western ve John Moris'in su imtiyazının uzatılması için hükümete yaptıkları teklifler kabul edilmemişti. Bununla birlikte Selim Faris'in yapılan teklifleri olduğu gibi kabul ederek su imtiyazının uzatılması konusunda

¹⁴⁵ BOA, Y.. PRK.EŞA., 27/86

¹⁴⁶ BOA, Y.. PRK.EŞA., 27/99

¹⁴⁷ BOA, Y.. PRK.EŞA., 28/8

¹⁴⁸ BOA, HR.SFR.3., 469/4

¹⁴⁹ BOA, HR.SFR.3..., 469/4

hükümetle kısa sürede anlaşığı görülmektedir. Su imtiyazının uzatılması konusunda başarı sağlayan Selim Faris'in elinde bulundurduğu gazete ve nüfusunu kullanması etkili olmuştur.

4.5.1. Selim Faris ile Yapılan Mukavelename

Selim Faris, Beyrut su imtiyazı için yapılacak mukavelenin düzenlenmesi görevini vekili Colonel Grantley Norton'a vermişti. Sadrazam Halil Rıfat Paşa 13 Kasım 1897 tarihli yazısında, su imtiyazı mukavelenamesinin düzenlenmesi, Fransızca örneğinin teslim edilmek üzere Londra sefaretine ulaştırılması, mukavelenamenin imzalanması ve çeşitli hükümlerin yerine getirilmesi için Colonel Grantley Norton'un İstanbul'a geldiğini ifade etti. Nâfia Nezareti tarafından vekile imza ettirilen mukavelenamenin gönderildiği ve izin verilmesi için gereken Ferman-ı Aliyye hakkında Ticaret ve Nâfia Nezareti'nin bildirisini padişaha ilettili.¹⁵⁰

Yapılan mukavelenin tarafları; hükümet adına hareket eden, Ticaret ve Nâfia Nezareti başkanı Mahmut Celalettin Paşa ile Beyrut su imtiyazını talep eden Selim Faris'in vekili Colonel Grantley Norton beyanında, 18 Kasım 1897 tarihinde şartlar karara bağlandı. Bu mukavelenameye göre;

Birinci madde; Mevcut bulunan imtiyaz süresinin sona ermesinden itibaren, kırk sene süreyle uzatılacaktır.

İkinci madde; İmtiyazın uzatılması hakkında irade-i seniyye kararının çıkması tarihinden itibaren, uzatılan kırk senenin sonuna kadar aboneler için suyun her metreküpü sağ para olmak üzere seksen para olacaktır. Günlük bir metreküp su alınırsa sağ para olarak altmış beş paraya indirilecektir. Eğer günlük yarım metreküp su alınırsa sağ para olarak yetmiş para olacak, yarım metreküpten az su alınırsa seksen para olacak ve toplam fiyat belirlenecektir.

Üçüncü madde; Mevcut şirket tarafından amiriye ve müessesat-ı umumiye-i saireye özel olarak günlük verilen 350 metreküp su karşılığında hükümetten imtiyaz süresince senede 2.400 lira (60.000 frank) alınmakta ise de imtiyaz tarihinin uzatılması için verilen irade-i seniyye tarihinden itibaren imtiyaz süresinin sonuna kadar 1.200 lira (30.000 frank) alınacaktır. Mevcut bulunan imtiyaz süresinin sonundan itibaren uzatılan kırk senelik süre içerisinde 600 lira (15.000 frank) indirilecektir.

Dördüncü madde; Su şirketi tarafından amiriye ve müessesat-ı umumiye-i saireye günlük verilmekte olan 350 metreküp sudan başka irade-i seniyye tarihinden itibaren kara kuvvetlerine, deniz kuvvetlerine ve halka günlük 250 metreküp bedava su verilecektir.

¹⁵⁰ BOA, İ. TNF., 6/40

Beşinci madde; İstanbul hükümetinin uygun bulması üzerine Beyrut Meclisi Belediyesi'nin şimdi ki kumpanyanın kârından belirtilen şartlar üzerine hisse hakkı ve salahiyeti olacaktır. Öncelikle hisselerin miktarından kumpanyanın payına gereken faiz verildikten, (bu faiz şimdiye kadar %6 iken bundan sonra %4'e inecektir.) %1'den ibaret olan aşınma payı ödendikten ve irade-i seniyye tarihinden itibaren hisse senetlerine mahsus olan senelik %2 faiz verildikten sonra geri kalan hisse Hükümet-i Seniyye'ye veyahut uygun gelmesi şartıyla Beyrut Belediyesi'ne ait olacaktır. Eğer hisse senetlerinin faiz ödemeleri gecikirse bedel bir şekilde bakaya kalmayıp gelecek sene hisselerinden ödenmeyecektir.

Altıncı madde; Şimdi ki şirkete verilmiş olan imtiyazın işbu şartlarıyla değiştirilmeyen hükümlerin uzatıldığı süre imtiyaz sonuna kadar eskiden olduğu gibi sabit tutulacaktır.

Yedinci madde; İmtiyaz sahibi, maddelerde belirtilen şartları altı ay içerisinde tamamen şirkete kabul ettirmeyi üzerine alır ve kabul yazısını Hükümet-i Seniyye'ye ulaştıracağını taahhüt eder.

Sekizinci madde; İmtiyaz sahibi, taahhütlerini yerine getirmesi için imtiyaz süresi bitecek olan şirketin nizamname-i dâhiliyesi hükümlerine uygun olarak bir anonim şirket kurmaya mecburdur.¹⁵¹

Bu mukavelenin yürürlüğe girmesiyle birlikte 1910 tarihinde bitecek olan imtiyaz süresi 1950 tarihine kadar uzatılmış oldu. Şirketin önceki mukavelenamede belirlediği sabit su satış fiyatı düşürüldü. Abonelerin günlük kullandığı su miktarının artışına göre fiyatlar indirildi.

Beyrut Belediyesi'nin su dağıtımı için şirkete ödemekte olduğu yıllık 2.400 lira ücret mevcut bulunan imtiyaz süresi boyunca 1.200 liraya indirilmiş ve yeni imtiyaz süresinin başlangıcından itibaren 600 liraya sabitlenmiştir. Böylece, Beyrut Belediyesi su şirketine ödemekte olduğu paradan kar ederek halka yapılacak olan yeni hizmetler için kaynak yaratmış oldu. Ayrıca Hükümet-i Seniyye su şirketinin elde etmiş olduğu gelirden pay alabilecekti. Mukavelenamede belirtilmemiş eski hükümler geçerliliğini koruyacaktı.

4.5.2. Selim Faris'in Taahhütlerini Yerine Getirmesi

6/18 Kasım sene 1897 tarihli mukavelenameyle, 12 Kasım 1897 ve 13/25 Kasım sene 1897 tarihli ferman-ı Ali-i hümayun kararıyla Beyrut Su Kumpanyası'nın imtiyaz süresi uzatıldı¹⁵². Bu kararla birlikte Beyrut suyu imtiyazı Selim Faris'e verilecekti. Fakat 18 Kasım

¹⁵¹ BOA, İ. TNF., 6/40

¹⁵² BOA, HR.İD., 2007/30

1897 tarihinde karara bağlanan mukavelename şartlarının Selim Faris tarafından yerine getirmesi gerekiyordu.

Selim Faris, mukavelede yer alan maddeleri altı ay içerisinde tamamen su kumpanyasına kabul ettirmeyi üzerine almıştı. Bununla ilgili kabul yazısını belirtilen süre içerisinde hükümeti seniyye ye ulaştırması gerekiyordu. Bu sebeple Selim Faris taahhütlerini yerine getirmek için Beyrut Su Şirketi'nin temsilcileriyle iletişime geçti. Fakat mukavelenamede yer alan altı aylık süre yeterli olmadı. Selim Faris, taahhütlerini yerine getirilebilmesi için Londra sefaretı aracılıyla hükümetten altı ay ek süre verilmesini talep etti.¹⁵³

Ticaret ve Nâfia Nezareti, 25 Nisan 1898 tarihli bildirisinde, Selim Faris'in şirket ile anlaşığı ve suret kabulünün ulaştırılabilmesi için altı aylık ek sürenin verilmesi hakkında sadrazamlık makamını bilgilendirdi. Selim Faris'e verilecek altı aylık ek sürenin, 1898 Mayıs ayından itibaren başlaması da bildiriye yer almaktaydı.¹⁵⁴

Ticaret ve Nâfia Nezareti'nin 31 Temmuz 1898 tarihli bildirisinde, Selim Faris ile şirket beyanında anlaşmanın tamamlandığı, şirket müdürleri tarafından iki kıta mektubun gönderildiği ve gerekli incelemelerin yapılmasından sonra Divan-ı Hümayun tarafından tescil ettirilmesinin gerekli olduğu ifade edildi.¹⁵⁵

Hariciye Nezareti'nde tercüme ettirilen beş numaralı evrakta, 18 Kasım 1897 tarihinde Selim Faris ile yapılan mukavele şartlarının Beyrut Su Şirketi tarafından kabul edildiği ve şirket imtiyazının kırk sene uzatılmasınının 3 Mayıs 1898 tarihi itibariyle onaylandığı görülmektedir. Ayrıca evrakta şirket müdürleri, John Moris ve William Thomas Western'in imzaları olmakla birlikte kâtip Archibald Charles Benny Douglas'ın imzası da yer almaktaydı.¹⁵⁶

Hariciye Nezareti'nde tercüme edilen tasdiknamede, şirket heyeti tarafından verilen karar üzerine nizamname kurallarına uygun olarak düzenlenen senette, şirket mührünün olduğu, şirket müdürleri John Moris ve William Thomas Western ile kâtip Archibald Charles Benny Douglas'ın kendi imzaları olduğu ifade edilmekteydi. Bu evrak, noter kâtipi tarafından imzalanarak 4 Mayıs 1898 tarihinde tasdiklendi.¹⁵⁷ Böylece Selim Faris, Beyrut su imtiyazı için gerekli şartları yerine getirmiş oldu.

¹⁵³ BOA, HR.SFR.3., 722/26

¹⁵⁴ BOA, İ. TNF., 7/19

¹⁵⁵ BOA, BEO., 1178/88328

¹⁵⁶ BOA, BEO., 1178/88328

¹⁵⁷ BOA, BEO., 1178/88328

Selim Faris, 18 Kasım 1897 tarihli mukavelenameyi şirket yetkililerine onaylatmıştı. Fakat mukavelenamede yer alan maddelerin hepsi uygulamaya geçmedi. Bu konuda mukavelenamede yer alan dördüncü maddenin değiştirilmesi ve yedinci maddeye uyulmaması örnek gösterilebilir.

Selim Faris'e taahhütlerini yerine getirebilmesi için hükümet tarafından verilen ek altı aylık süre sebebiyle yedinci maddenin geçerliliğini koruyamadığı görülmektedir. Bu madde uygulandığı takdirde Selim Faris, su imtiyazı için faaliyetlerini sürdüremeyecek ve hakkını kaybedecekti. Bu sebeple su imtiyazı için Selim Faris'in hükümet tarafından desteklendiği söylenebilir.

Selim Faris, ilerleyen süreçte dördüncü maddenin değiştirilmesi için girişimlerde bulundu. Bu durum, Beyrut Su Şirketi'nden yeni bir taahhütname alınması ve divan-ı hümayun tarafından tescil ettirilmesi sürecini beraberinde getirdi.

Ticaret ve Nâfia Nezareti ile Beyrut Su Kumpanyası arasında yapılan mukavelename 24 Şubat 1899 tarihinde kumpanya müdürleri Mösyö John Moris, William Tom Western ve kâtip Mösyö Archibald Charles Benny Douglas'ın imzalarıyla onaylandı. Noter tarafından 25 Şubat 1899 tarihinde tasdiklendi. Ticaret ve Nâfia Nezareti Nazırı Zihni Paşa yapılan mukavelenameyi kendi şurasına beyan etti. Yapılan anlaşmaya göre; Beyrut Su Kumpanyası'nın imtiyaz süresi sırasında, uzatılması ya da imtiyazın başkasına geçmesi halinde Beyrut'ta kuvve-i berriye veya bahriye bulunduğu müddetçe faydalanabilmesi için gereken suyun ulaştırılacağı belirtildi. Kumpanyanın yöneticileri tarafından imalatın yapılması için alet ve edevatın tedarik edileceği fakat suyun getirilmesi için gereken masraftan muaf olacağı ifade edildi.¹⁵⁸

Selim Faris'e verilen Beyrut suyu imtiyazında yer alan dördüncü madde de su şirketi tarafından amiriye ve müessesat-ı umumiye-i saireye günlük verilmekte olan 350 metreküp suya ek olarak irade-i seniyye tarihinden itibaren kara kuvvetlerine, deniz kuvvetlerine ve halka günlük 250 metreküp bedava su verilecekti. Selim Faris, Ticaret ve Nâfia Nezareti'ne yazdığı 1 Mart 1899 tarihli evrakta, belirtilen miktardaki suyun her zaman yeterli olmayacağı, bu sebeple hazine-i celiliyenin zarar göreceği ve birtakım zorlukların olacağını tekrar hatırlattı. Bu sebeple askeriye ve divanname-i hümayun'a gereken suyun her zaman ulaştırılması için şirkete

¹⁵⁸ BOA, HR.İD., 2007/31

kabul ettirilen 24 Şubat 1899 tarihli taahhütnamenin Devlet-i Aliyye tarafından tasdik edildiğini ifade etmekteydi.¹⁵⁹

İmtiyaz mukavelenamesinde yer alan dördüncü maddenin değiştirilmesi hakkında, Divan-ı Hümayun tarafından yazılan 4 Nisan 1899 tarihli evrakta düzeltilmesi ve yapılması gereken hususlar belirtildi. Taahhütnamenin İngiltere’ce yazıldığı anlaşılacak içeriği uygun olduğu halde huzur-ı sami-i sadaret penahilerine takdim kılındığı beyanıyla divan-ı hümayunca kaydettirilmesi ve cevap yazılmak üzere tercüme ettirilmesi gerektiği ifade edildi. Suyun getirilmesi için yapılacak masrafın miktarı, nelere para harcanacağına belli olmaması ve taahhütnamenin İngilizce olmasından dolayı adı geçen nezaret tarafından incelemelerin yapılması gerektiği belirtildi. Yapılacak incelemelere göre kaydedilmesi ve divanı hümayunda tercümesiyle beraber taahhütnamenin onaylanacağı ifade edildi.¹⁶⁰

Bu konuyla alakalı Ticaret ve Nâfia Nazırı Seyit Mustafa Zihni Efendi tarafından yazılan 16 Mayıs 1899 tarihli takrire göre üç önemli konu yer almaktaydı. Bunlar; kumpanyanın yapacağı imalat masrafından muaf olması, imtiyaz süresinin uzatılması veya başkasına devredilmesi, imalat, su dağıtımı, alet ve edevatla ilgili miktar hakkında gerekli incelemelerin yapılmasıydı.¹⁶¹

Zihni Paşa tarafından belirtilen hususların kısa sürede çözümlenemediği Divan-ı Hümayun kalemî tarafından yazılan 9 Mayıs 1904 tarihli evrakta görülmektedir. Taahhütnameyle ilgili sürecin işleyişi ve tercüme suretinin 12 Nisan 1899’da Ticaret ve Nâfia Nezareti’ne ulaştığı fakat cevabın henüz verilmediği tetkikatla anlaşıldığı ifade edilmekteydi.¹⁶² Dolayısıyla bu konu Selim Faris’in imtiyaz almasına engel teşkil etmediği gibi Beyrut’ta ikamet edecek kara ve deniz kuvvetlerine gereken suyun ulaştırılması için yapılacak olan imalat masrafından muaf olmuştur. İmtiyaz mukavelenamesinde yer alan dördüncü maddenin düzenlenmesi uzun sürmesine rağmen yapılan faaliyetlere engel teşkil etmemiştir.

¹⁵⁹ BOA, BEO., 1295/97066

¹⁶⁰ BOA, BEO., 1295/97066

¹⁶¹ BOA, HR.SFR.3., 481/50

¹⁶² BOA, BEO., 2333/174915

5. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE BEYRUT SU ŞİRKETİ

5.1. Beyrut Su Şirketi'nin Yeni Nizamnamesi¹⁶³

Ticaret ve Nâfia Nazırı Mahmut Celaleddin Paşa ile Selim Faris'in vekili Colonel Grantli Norton beyanında karara bağlanan 18 Kasım 1897 tarihli mukavelenameye göre; imtiyaz sahibinin anonim bir şirket kurması gerekiyordu.¹⁶⁴ Bu sebeple şirket nizamnamesinin hazırlanması şarttı. Bununla birlikte imtiyaz süresi bitecek olan Beyrut Su Şirketi'nin nizamname hükümlerine uygun olarak iç tüzük düzenlenecekti. Şirket nizamnamesinin tamamlanması suretiyle Beyrut Su Şirketi'ne ait olan haklar Osmanlı Anonim Şirketi'ne devredilecekti. Böylece 9 Eylül 1872 tarihli nizamname yeniden gündeme gelecek ve üzerinde birtakım düzenlemeler yapılacaktı.

Nizamname, onaylandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde *Beyrut Vilayeti Gazetesi*, *Takvim-i Vekayi* ve Ticaret Nezareti'ne ait günlük yayınlarda ilan edilecekti. Bununla birlikte yayın ücreti şirkete ait olmak üzere ilanlar verilmeye devam edilecekti. Şirketin her sene yapacağı hissedarın genel toplantısında kabul edilen kararları içeren zapt nameler olduğu gibi ilan edilecekti.

Kurulacak olan şirketin dâhili nizamnamesi 24 Ocak 1909 tarihinde neşredildi. Nizamname, 10 fasıl 41 maddeden meydana gelmekteydi. Nizamname içeriğinde şirketin ismi, maksadı, sermayesi, tahvilat, borçlar, hisse senetleri, hissedarlar, yöneticiler, muhasebe ve ticari işlemlerin uzatılması ya da feshi gibi konular yer almaktaydı.

Osmanlı kanunlarına ve mahkemelerine bağlı olmak üzere şirketin ismi “Beyrut Anonim Su Şirketi” oldu. Şirketin merkez idaresi Beyrut'ta bulunmakla birlikte Osmanlı şehirlerinde veya yabancı memleketlerde yetkili şube bulundurabilecekti. Şirketin amaçları ise şunlardı;

- Beyrut şehrine su ulaşımı ve dağıtımını imtiyazını işletmek
- Temiz suyun ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olan inşaat ve tamiri yapmak
- İmalat faaliyetlerinin sürdürülebilmesi amacıyla imalathaneler, fabrikalar, idarehaneler ve çeşitli binaları satın almak ya da inşa etmek. Ayrıca imalat güzergâhında bulunan bina ve arsaların, sahiplerinin rızasıyla satın alınması veyahut haber verilmesi
- İmalatın tamamen ya da kısmen taliplerine satmak ve iltizam yoluyla ihale etmek

¹⁶³ BOA, A.} DVN.MKL., 48/9

¹⁶⁴ BOA, İ.. TNF., 6/40

- Suyun getirilmesi ve dağıtılmasıyla ilgili imalatın yapılması için devletten taleplerde bulunmak
- Hükümetin uygun görmesi şartıyla Beyrut Anonim Su Şirketi ve Şirket Osmaniye'nin beyanlarının Şerait Dairesi'nde birleştirilmesi
- Osmanlı hükümeti tarafından açık arttırma yolu ile ihale edilecek su dağıtım imalatını ne zaman olursa olsun üzerine almak ve uygulamak
- Diğer şirketlere veya şahıslara verilmiş olan su getirme imtiyazlarını satın almak ve işletmek

Bu amaçlar doğrultusunda uygun olan her türlü ticari işlemleri yapılması konusunda şirketin izinli olduğu belirtildi. Şirketin imtiyaz müddeti ise fesh veya sürenin uzatılması gibi bir durum olmadığı takdirde 21 Temmuz 1950 tarihine kadar olacaktır.

Beyrut Su Şirketi'ne ait nizamname ile karşılaştırıldığında merkez idarenin yurtdışında olmaması göze çarpmaktadır. Ayrıca şirket maksatları incelendiğinde geçmişte yaşanan problemlerin tekrarlanmaması amacıyla ilave hususların eklendiği görülmektedir. Örnek olarak; önceki hükümete takdim edilen haritada suyun güzergâhında bulunan bina ve arsalar satın alınırken mülk sahiplerinin rızasının alınması ya da haber verilmesi gösterilebilir.

Hatırlanacağı üzere Mösyö Thévenin yönetimindeki su kumpanyası, inşaat faaliyetlerini gerçekleştirirken usulsüz olarak güzergâh üzerinde bulunan değirmenleri satın alarak ulaştırılması gereken suyu istediği yerden alabileceğini savunmuştu. Bu çabasına rağmen inşaat faaliyetlerinin durdurulma kararına engel olamamıştı.¹⁶⁵ Meclis-i Nâfia tarafından verilen kararda faaliyetlerin sürdürülmesi için mülk sahiplerinin sudan faydalanmasına engel olunmaması ayrıca zarara karşılık tazminat verilmesi kararlaştırılmıştı.¹⁶⁶ Bu örnekten yola çıkarak gerekli düzenlemeler doğrultusunda şirketin yanlış bir faaliyette bulunmasının önüne geçilmek istendiği görülmektedir.

Şirketin sermayesi 4.000.000 franktan yani 178.000 liradan ibaret olup, her biri 500.000 frank veya 22 adet Osmanlı lirası kıymetinde 8000 hisseye bölünecekti.¹⁶⁷ Meclis-i Umumiye'nin kararıyla şirket, sermayesini %50 oranında çoğaltmaya hakkı olacaktı. Meclis-i Umumiye tarafından sermayenin arttırılması konusunda karar alınması halinde hissedar taksitlerini zamanında ödemekle yükümlü olacaktı. Fakat her taksitin talebinden 21 gün önce

¹⁶⁵ BOA, ŞD., 2270/27

¹⁶⁶ BOA, ŞD., 2270/27

¹⁶⁷ Beyrut Su Şirketi'nin tahvili için Ek 8'e bakınız.

Dersaadet ve memleketin çeşitli yerlerinde haber verilecekti. Hissedar, taksitini zamanında ödememesi halinde senedi %6 hesabıyla faiz vermeye mecbur olacaktı.

Şirket, taksitlerini zamanında ödemeyen kişilerin hisse senetlerini Beyrut'ta veya çeşitli yerlerde satabilecekti. Ayrıca hisse senetlerinin zararı taksitlerini ödemeyen kişilerin hesabında kalacaktı. Bu hisse senetlerinden elde edilecek kazanç ise hissedarların faydasına kullanılacaktı. Şirket %5 faizle 5.000.000 frank yani 220.000 Osmanlı lirası kadar borç senetlerini satabilecekti. Bu borç senetleri anaparanın imtiyaz süresi içerisinde ödenmesini elde etmek üzere uygun aşınma payı bedelini tahsis edecekti. Bu miktardan fazla borç senetlerinin satılması Meclis-i Umumiye'nin kararına ve Hükümet Seniyye'nin onayına bağlı olacaktı.

Beyrut Su Şirketi'ne ait nizamname ile kıyaslandığında sermaye artırımıyla ilgili faaliyetlerin geçerli olabilmesi için Osmanlı hükümetinin onayı alınması şartı her iki nizamnamede yer almaktaydı. Şirket sermayesinin artırılmasıyla ilgili bir sınır bulunmama ile birlikte 24 Ocak 1909 tarihli nizamnamede %50 oranında belirlendiği görülmektedir. Ayrıca hissedarların ödemesi gereken taksiti geciktirmeleri halinde ödeyecekleri faiz miktarı eski nizamnamede %10 olmasına karşın %6 olarak belirlenmiştir.

5.2. Beyrut Su Şirketi'nin Yeni Yönetim Kurulu

Şirket, Meclis-i Umumiye'ye bağlı olmak üzere en fazla dokuz vekil altı üyeden oluşan bir yönetim tarafından idare edilecekti. Üyelerin çalışma süreleri en fazla altı seneye sınırlı olmakla birlikte manevi olarak iki sene de bir yeniden seçilecekti. İdare meclisi üyeleri seçim tarihinden itibaren sekiz gün içerisinde elli adet hisse senedini şirket sandığına teslim etmeye mecbur olacaktı. Bu üyelerin görev süreleri içerisinde teslim edilen hisse senetleri satılacaktı. Toplantı için başkan ile bir ya da iki başkan yardımcısı seçilecekti. Başkan ve yardımcılarının önceki toplantı ile sınırlı olmak üzere yönetecek kişi hazır bulunan üyeler tarafından seçilecekti. Meclis üyelerinden birinin vefat, istifa veya başka bir sebepten dolayı olmamaları durumunda vekil tayin edilebilecekti. Fakat vekilin yerine geldiği üye Osmanlı vatandaşıysa kendisinin de öyle olması şarttı.

Meclis-i idareyi ilgilendiren konular karara bağlanacaksa toplantı yapılması şarttı. Toplantıda alınacak kararlar sayıca çoğunluğun sağlanmasıyla uygulanacaktı. Eşitlik durumunda meclis başkanının seçtiği tarafın isteği kabul olunacaktı. Üyeler eşlerini vekil tayin edebilmekteydi. Vekâleti üzerine alan başka bir üye kendi oyu dâhil olmasıyla birlikte en fazla iki hakkı olabilecekti. Meclis-i idarenin müzakereleri zapt name denilen defterlerde kayıtlı

olacaktı. Toplantıyı yöneten başkan tarafından zapt namenin imzalanmasıyla alınan kararlar uygulanacaktı.

Meclis idaresinin şirket adına işleri yürütmeye yetkisi bulunmaktaydı. Şirkete ait menkul ve gayrimenkulleri satmak ya da takasta kullanmak üzere her türlü anlaşma yapmaya yetkiliydi. Bununla birlikte kefil olmak, borç ve avans vermek gibi ticari işlemlerin yanında borçlanma anlaşması yapmak gibi yetkilerde bulunmaktaydı. Fakat borç senetlerinin satılması konusunda üst düzey toplantı yapılacak ve hissedarın genel meclisi kararına bağlı olacaktı. Maliyet hesaplarının düzenlenmesiyle birlikte devlet borç senetleri, genel hisseler ve evrak nakdiyle ilgili ticari işlemleri gerçekleştirmede yetki olacaktı. Şirketin ticari faaliyetlerde bulunan dairelere memurlar tayin etmek, acenteler kurmak ve bunlara verilecek vazife ile ücretleri belirlemek gibi yetkilerde bulunmaktaydı. Hissedarın genel meclisinde verilecek bilanço hakkında şirketin ticari işlemleriyle ilgili genel rapor düzenleme ve dağıtılacak kazanç hisselerinin teklif edilmesi yetkisi vardı. İlk altı aylık bilançodan sonra hisse kazancını hesaba geçirmek suretiyle bir miktar tadilat icra edebilecekti.

Meclis idaresi sahip olduğu yetkilerin tamamını ya da bir kısmını üyelerine işlerin yürütülmesi adına ihale edebilirdi. Şirket işlerinin yürütülmesi adına görev alan kişi meclis idaresi kararlarına uymak zorundaydı. Aksi takdirde istenildiği zaman görevine son verilebilmekteydi. Maliye, bankerler, şirkete borcu olanlar ve depozito edenlere verilecek izinlerle ilgili üyelerden ikisi ya da birisinin imzasıyla birlikte yönetici veyahut müdür tarafından onayı şarttı. Üyeler sorumlu oldukları vazifelerinden dolayı mesuliyet almak istemezlerse mevcut görevlerini sürdürmeye devam edeceklerdi.

Yönetimin yaptığı faaliyetlerin denetimi önemli bir konuydu. Bu sebeple her sene hissedarların genel meclisi tarafından iki muhasebe müfettişi gönderilip gerekli incelemeler yapılacaktı. Müfettişlerin gerçekleştireceği çalışmalar her sene hissedarların genel meclisinde belirlenecekti.

Hissedarın genel meclisi, senelik hesapların tamamlanmasından itibaren altı ay içerisinde idare meclisinin belirleyeceği yerde toplantı yapacaktı. Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde toplantılar gerçekleştirilecekti. Hissedarın genel meclisi, on adet hisse senedine asaleten ya da vekâleten sahip olmak suretiyle davet ilanlarında belirlenen süre içerisinde durumunu ibraz eden kişilerden meydana gelecekti. Bu kişiler her on hisse için bir oy verme hakkına sahip olacaktı. Toplantıyla ilgili davetnameler bir ay önceden gazeteler aracılığıyla ilan edilecek ve Ticaret Nezareti gerekli bildirimleri yapacaktı. Hissedarın genel meclisindeki ilk toplantıda kararlaştırılan konular ikinci toplantıda sürdürülecekti. İki toplantının bildirim süresi

bir aydan fazla olmayacaktı. İkinci toplantı on gün evvel gazetelerde ilan olacak ve hisse senetleri beş gün önceden teslim edilecekti.

Hissedarın genel meclisini Meclis-i İdare başkanı yönetecekti. Bununla birlikte vekâleten başkan yardımcısı veyahut Meclis-i İdare tarafından seçilecek üyelere birisinin yönetiminde olacaktı. Hissedarın Meclis-i Umumiyesi'nde hazır bulunan ve en fazla hissese sahip olan iki kişi oy toplama görevini yapacaktı. Meclis kâtibini, başkan ile oyu toplamaya memur olan hissedarlar tarafından belirlenecekti. Hissedarın Meclis-i Umumisi'nde müzakere olan konular sayıca çoğunluk ile karar verilecekti. Müzakere olunacak konular liste halinde Meclis-i İdare tarafından düzenlenecekti.

Hissedarın Meclis-i Umumisi, Meclis-i İdare tarafından takdim olunan yıllık ile hesaplar hakkında müfettişlerin verdiği raporları değerlendirir ve hisse kazancını tespit eder. Meclis-i İdare'nin yetkileri şirket yönetimi konusunda gerektiğinde genişletilmekle birlikte sermaye arttırmaya izinli değildi. Hissedarın Meclis-i Umumisi'nin son toplantısından sonra Meclis-i İdare, muhasebe müfettişlerinin raporları, Heyet-i Umumiye toplantısı ve kabul edilen kararların bulunduğu zapt namelerden beşer nüsha Ticaret Nezareti'ne gönderilecekti. Bununla birlikte Hissedarın Meclis-i Umumisi'nin müzakereleri özel bir deftere kaydedilecekti. Her toplantıda hazır bulunan hissedarların ismi, ikametgâhı ve sahip oldukları hisselerin miktarı hakkındaki bilgiler düzenlenerek mevcut olanlar tarafından imzalatılacaktı. Hissedarın Meclis-i Umumisi'nin toplantı kayıtları ise Meclis-i İrade başkanı veya yardımcısı tarafından imzalanacaktı.

Meclis-i İdare tarafından şirketin alacakları ve meclisin faaliyetleriyle ilgili defter düzenlenecek ve hissedarın genel meclisinin onayını alacaktı. Müfettişlerin incelemeleri doğrultusunda hisse kazancı tespit edilecekti. Şirket tarafından yapılan tüm harcamalar, kazançlar ve borç senetlerine ait %5'lik faiz ile anaparanın ödenmesinde gerekli olan %1 seviyesindeki indirimle birlikte senelik net kazanç ortaya çıkacaktı. Bununla birlikte ihtiyat akçesi oluşturmak için net kazançtan %5 miktarında pay bölünecekti. Sermaye fazlası Beyrut Belediyesi'ne verilecek ve hissedarın beyanında bölünecekti. Bu sermayenin %10'u Meclis-i İdare üyesine %90'ı ise hissedarı dağıtılacaktı. Hissedarın meclisi tarafından faiz ve hisse kazançlarının ödenmesi kararı verilmesiyle birlikte Meclis-i İdare'nin belirlediği yer ve zamanda gerekli işlemler yapılacaktı. Belirlenen süreden itibaren on beş sene içerisinde talep edilmeyen faiz ve kazanç şirkete ait olacaktı. Bununla birlikte bir senenin hasılatı hisse başına %5 faiz verilmesine yetmediği takdirde ihtiyat akçesinden tedarik edilebilecekti.

Meclis-i İdare, hissedaran meclisini toplantı davetiyle şirket süresinin uzatılması feshi, ticari faaliyetin sonlandırılması ve başka bir şirketle birleşmesini teklif etmekte yetkiliydi. Fakat kararların geçerli olabilmesi için Hükümet-i Seniyye'nin onayı gerekliydi. Hissedarlar meclisi ise şirketin ticari faaliyetlerinin sonlandırılması ya da sürdürülmesine karar verileceği zaman memur tayin edebilecekti. Hissedarlar meclisi şirketin mevcut olduğu zamanlarda olduğu gibi ticari faaliyetlerin sonlandırılması sırasında işini sürdürmeye devam edebilecekti. Muhasebe memurları ise hissedaran meclisi ve Hükümet-i Seniyye'nin müsaadesiyle şirketin haklarını başkasına devredebileceklerdi.

Beyrut Su Şirketi kuruluşundan itibaren merkezi Londra'da bulunmaktaydı. İngilizlerin kontrolünde olan Beyrut Su Şirketi, 1909 yılında Fransız sermayedarlara devredilmesiyle birlikte merkezi Beyrut oldu. Fransız kuruluşları Crédit Lyonnais ve Banque de Financement de Crédit International şirket sermayesini sağlamaktaydı.¹⁶⁸

Yönetim Kurulu, her biri elli adet devredilemez hisseye sahip olmak üzere altı ila dokuz üyeden oluşacaktı. Şirketin ilk yönetim kurulu sekiz üyeden meydana geldi. Yönetim kurulunda bulunan üyeler; Isaac Fernandez, Nasry Misk, J. Menasché, André Gautheron, Elias Sabbag, Max Peter, Vicomte G. de Breteuil, Ch. Pattin isimlerinden oluşmaktaydı. Denetçiler ise MM. A. Loir et A. Le Magoarou'du.¹⁶⁹ Yönetim kurulu içerisinde yer alan Elias Sabbag, 1911 tarihinde şirketin başına geçti.¹⁷⁰ Şirketin ikinci yönetim kurulu ise altı üyeden meydana geldi. Yönetim kurulunda bulunan üyeler; Elias. Sabbag, F. Cottarel, Nasry Misk, M. Sursocq, O. Tattarachi, C. Eynard'du.¹⁷¹

5.2.1. Osmanlı Anonim Şirketi ile Beyrut Belediyesi Arasındaki İhtilaf

Osmanlı Anonim Şirketi, imtiyaz şartları gereğince dâhili nizamnamesini meydana getirmeyi başarmıştı. Nizamnamenin onaylanmasıyla birlikte şirket resmi olarak su faaliyetlerine başlayabilecekti. Bununla birlikte Osmanlı Anonim Şirketi'nin önemli bir avantajı bulunmaktaydı. Bu avantaj, Beyrut Su Şirketi'nin su faaliyetleri için meydana getirdiği kurulu bir düzenin bulunmasıydı. Kelp Nehri ile Beyrut şehri arasında bulunan su pompası, filtre yatakları, su tankı, iskele, tramvay hattı ve ofis binalarının bulunduğu bir su fabrikası vardı. Ayrıca Kelp Nehri üzerinde yer alan baraj, su kemerleri ve suyolları gibi yapılar

¹⁶⁸ O. Çapar, agt, s. 196.

¹⁶⁹ E. Pech (1911). *Manuel Des Societes Anonymes Fonctionnat En Turquie, Imprimerie Gérard Frères*, c.5, s. 209.

¹⁷⁰ O. Çapar, agt, s. 197.

¹⁷¹ Les Entreprises Coloniales Françaises (2016). *Cie Des Eaux de Beyrouth* [Erişim: 05.11.2016, http://www.entreprises-coloniales.fr/proche-orient/Eaux_de_Beyrouth]

bulunmaktaydı.¹⁷² Fakat Beyrut Belediyesi'nin fabrika ve diğer yapılar için dava açması şirket yetkililerinin karşılaştığı ilk ciddi problem olacaktı.

Beyrut Su Şirketi'ne ait imtiyaz süresinin sona ermesi sebebiyle Beyrut Belediyesi, fabrika, su boruları ve malzemelerin kendilerine iade edilmesi için Osmanlı Anonim Şirketi'ne tebligat gönderdi. Bunun üzerine şirket yetkilileri şikâyette bulundu. Bu konuyla ilgili Ticaret ve Nâfia Nezareti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 30 Haziran 1909 tarihli yazıda; şirkete ait imtiyaz süresinin 13 Kasım sene 1897 tarihinde imzalanan sözleşmeyle birlikte 40 sene daha uzatıldığı ve 21 Temmuz sene 1950 tarihine kadar belirlendiği ifade edildi. Devlet tarafından verilen ek sürenin önceki imtiyaz müddeti içerisinde olduğu ve şirketin elde ettiği haklara müdahale edilmemesi gerektiği belirtildi. Ayrıca Beyrut Belediyesi'nin mahkemeye müracaat etme hakkı olduğu ifadesi yer almaktaydı.¹⁷³

Beyrut Belediyesi, önceki imtiyaz mukavelenesinde yer alan sekizinci maddeyi öne sürerek Osmanlı Anonim Şirketi'ne dava açtı. Şirket yetkilileri ise yeni imtiyaz mukavelenesinin şartlarına uygun olarak hareket edildiği sürece haklarının korunacağını düşünmekteydi. Fakat dava sebebiyle şirket gelirlerinin bir bölümü harcanmaktaydı. Bu durum su faaliyetlerini olumsuz etkilemese de şirket kazancının düşmesine sebep olmaktaydı. Beyrut Belediyesi ile yaşanan davadan dolayı 1910 ve 1911 senelerinde şirketin yaptığı toplam harcama 150.270,12 lira (3.756.753 frank) idi.¹⁷⁴

Beyrut Gaz Şirketi müdürü tarafından Dâhili Nezareti'ne gönderilen 19 Mart 1910 tarihli telgrafta Beyrut Belediyesi tarafından tüm anonim şirketlere haksız olarak dava açtığı belirtilmekteydi. Beyrut Belediyesi'nin birtakım menfaatler elde etmek amacıyla davaları açtığı ve kazanmak için inkâr ve baskı gibi her türlü yola başvurduğu vurgulanmaktaydı.¹⁷⁵

Beyrut Belediyesi'nin dava yoluyla Osmanlı Anonim Şirketi'ne yaptığı baskılar şirket yönetimini uğraştıran önemli bir mesele olmuştur. Devlet yönetimiyle yapılan 13 Kasım 1897 tarihli mukaveleneye Osmanlı Anonim Şirketi'nin Beyrut Belediyesi karşısında elini güçlendirmiştir. Şirket, taşınmaz kullanım hakkını elinde bulundurmaya devam etmekle birlikte açılan davayı kazanması muhtemeldir. Bunun sebebi olarak yenilenen imtiyaz sözleşmesiyle şirketin mülk kullanma hakkının 21 Temmuz 1950 tarihine kadar uzatılmasıdır.

¹⁷² PLK.p, 16.

¹⁷³ DH.MKT., 2866/1

¹⁷⁴ Beyrut Vilayet Gazetesi (1 Haziran 1912). *27 Nisan Sene 912 Tarihinde Beyrut'ta İçtima Eden Beyrut Osmanlı Su Şirketi Meclis İdaresi Raporunun Suretidir.* s. 3.

¹⁷⁵ BEO, HR.TO., 501/1

Fakat davanın kısa sürede çözüme kavuşmaması sebebiyle şirketin maliyetleri artmıştır. Bu maliyet yükü Beyrut şehri ve civarına su ulaşımını aksatacak miktarda olmamıştır.

5.2.2. Osmanlı Anonim Şirketi'nin 1910-1911 Tarihli Bilançosu¹⁷⁶

Beyrut Su Şirketi'nin Osmanlı Anonim Şirketi'ne devriyle birlikte su faaliyetleri kaldığı yerden devam etmekteydi. Beyrut şehrine yeterli miktarda suyun ulaştırılması, dağıtılması ve devamlılığı sağlanmaktaydı. Bununla birlikte imtiyaz şartlarına uymak zorunda olan şirket idaresinin hissedarına karşı sorumlulukları vardı. Bu sebeple nizamname şartları gereği belirli dönemin bilançosu şirket yönetimi tarafından ilan edilmesi gerekiyordu.

Beyrut'ta yapılan 27 Nisan 1912 tarihli toplantı neticesinde 1910-1911 senesine ait bilanço onaylandı. Şirket idaresi tarafından *Beyrut Vilayet Gazetesi*'nde 11 Haziran 1912 tarihinde toplantı nüshası yayınlandı. Nizamname şartlarına uygun olarak tereddüt bırakmayacak şekilde yapılan harcamalar, kazançlar, kar ve zarar ifade edilmekteydi. Ayrıca şirket komiserinin ifadeleri ve hissedar genel meclisinde alınan kararlar yer aldı.

Toplantı nüshasında, yaz mevsiminde Kelp Nehri suyunun azalması neticesinde dönen çarkların iş yapamadığı belirtilmekteydi. Bu sebeple kömür alındığı ve uygun fiyatta buharlı makinelerin kurulduğu ifade edildi. Teftişler doğrultusunda işletmeye ait masrafların indirildiği ve su satışının arttırılması amacıyla tedbirler alındığı belirtildi. Bununla birlikte Beyrut civarında suyollarının uzatılması için birçok müracaatın olduğu haberi verilmekteydi.

Osmanlı Anonim Şirketi'nin su faaliyetlerini devralmasıyla birlikte yoğun çalışma dönemine girdiği görülmektedir. Bunun sebebi uzun süre boyunca dalgalanmalar yaşayan şehir nüfusunun 1908 tarihinden itibaren hızla artması gösterilebilir.¹⁷⁷ Beyrut civarında ilave suyollarının yapılması için müracaatların olması bu anlamda örnek teşkil etmektedir. Ayrıca yeni imalat masraflarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bilanço incelendiğinde imtiyaz, arsa, bina, fabrika, alet ve edevat için yapılan harcamalar şunlardır;

- Yeni buharlı makineler ve tulumbalar 353.457,32 lira (8.836.433 frank)
- Kelp Nehri'nde döndürme harçlı dar köprü inşaatı 120.000 lira (3.000.000 frank)

¹⁷⁶ Şirket bilançosu için bakınız: Beyrut Vilayet Gazetesi (1 Haziran 1912). *27 Nisan Sene 912 Tarihinde Beyrut'ta İçtima Eden Beyrut Osmanlı Su Şirketi Meclis İdaresi Raporunun Suretidir.* s. 1-4.

¹⁷⁷ K. Çelik (2010). *Osmanlı Hâkimiyetinde Beyrut 1839-1918.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, s. 179.

- Yeni su yollarının yapılması, genişletilmesi ve dağıtılması 55.566 lira (1.389.150 frank)

İmalat faaliyetleri için yapılan harcamaların toplamı 529.021,52 lira (13.225.538 frank) olduğu görülmektedir. Şirket bilançosunda bir önceki dönem belirlenen toplam miktarın 28.935.271,1 lira (723.381.777 frank) olduğu gösterilmekteydi. Bu döneme ait olan masrafların ilave edilmesiyle birlikte 29.464.294,4 lira (736.607.360 frank) olmaktadır. Fakat belirtilen miktardan 247.304,6 lira (6.182.615 frank) indirilmesi gerekiyordu. Bunun sebebi önceki bilançoda bulunan su saatleri ve kullanılmakta olan malzemelerin maliyetlerinden düşülecek olmasıydı. Böylece 30 Eylül 1911 tarihli bilançonun ilave edilmesiyle imtiyaz, arsa, bina, fabrika, alet ve edevat için yapılan harcamaların toplam miktarı 29.216.989,8 lira (730.424.745 frank) olduğu belirlendi.

Şirketin su kazancından elde ettiği kar 2.034.800,88 lira (50.870.022 frank) idi. Ancak bir önceki seneye kıyasla 3.695,12 lira (92.378 frank) eksik kazanç elde etmişti. Bunun sebebi 1 Ekim 1910 tarihinden itibaren belediye tarafından belirlenen 600 lira (15.000,00 frank) gelirin, aboneler tarafından 563.048,8 lira (14.076.22 frank) ödenmesinden kaynaklanmaktaydı. Şirketin toplam abone sayısı 2300 idi.

Şirket su kazancına ilave olarak akçe değeri ve faiz oranındaki artışı neticesinde 37.998,04 lira (949.951 frank) kar elde etti. Ayrıca saat, ölçü mili ve özel mülk içerisinde yapılan imalat faaliyetlerinden elde edilen gelir 66.696,16 lira (1.667.404 frank) idi. Bu gelirlerin su kazancına ilave edilmesiyle birlikte elde edilen toplam paranın 2.139.495,8 lira (53.487.377 frank) olduğu görülmektedir.

Şirket su faaliyetleri neticesinde elde ettiği kazanç karşılık yaptığı masraflarda göze çarpmaktadır. Şirket idaresi tarafından yapılan masraflarda en büyük pay 798.950 lira (19.973.750 frank) ile borç senedi kuponlarına aitti. Şirkete ait Beyrut ve Paris'te şubelerinin genel masrafı 692.079,64 lira (17.301.991 frank) olmakla birlikte ikinci büyük payı meydana getirmekteydi. Kelp Nehri'nin taşması sebebiyle yapılan imalat harcamalarının miktarı 303.027,6 lira (7.575.690 frank) idi. İmtiyazın uzatılması sebebiyle belediye ile yaşanan davadan dolayı masrafların incelenmesi ve vekil ücretleri dâhil ödenmesi gereken toplam meblağ 54.675,88 lira (1.366.897 frank) tutmaktaydı. Meclis idaresine ayrılan ödenek 46.000 lira (1.150.000 frank) olmakla birlikte kira, vergi ve sigorta masrafları 14.100,8 lira (352.520 frank) idi. Çeşitli sebeplerle şirket tarafından tahsili mümkün olmayan alacakların miktarı 442,12 lira (11.053

frank) olarak gösterilmektedir. Böylece şirket idaresinin bir dönem boyunca yaptığı çeşitli harcamaların toplamı 1.909.276,4 lira (47.731.901 frank) olarak tespit edilmişti.

Bu döneme ait kar ve zarar incelendiğinde kazancın 230.219,04 lira (5.755.476 frank) olduğu görülmektedir. Fakat 15 Eylül 1911 tarihinde belirlenen 61 adet borç senedi ikramiyelerin toplam bedeli 140.300 lira (3.507.500 frank) idi. Bu ikramiyelerin dağıtılmasıyla birlikte net kazanç 89.919,4 lira (2.247.976 frank) olmaktadır. Şirket nizamnamesi gereğince % 5 oranında ihtiyat akçesine ayrılması gereken para 4.491,92 lira (112.298 frank) idi. Böylece kardan kalan net miktar 85.423,12 lira (2.135.578 frank) olmaktadır. Bu miktar önceki seneden devrolunan kazanca ilave edildiğinde 1.056.747 liraya (26.418.675 frank) ulaşmaktaydı.

Şirket idaresinin, nüfus artışı, doğal afetler ve belediye tarafından yıllık ödeneğin 1 Ekim 1910 tarihinden itibaren %50 oranında düşürülmesi sebebiyle zor bir döneme girdiği görülmektedir. Şirket idaresi, tüm olumsuzluklara rağmen 1910-1911 tarihli bilançoyu kar ederek kapatmıştır. Bu başarının gerçekleşmesinde Heyet-i umumiye tarafından 18 Nisan 1911 tarihli karar ile idare meclisine ayrılan 92.000 liranın (2.300.000 frank) %50 oranında indirmesi de etkili olmuştur.

5.3. Birinci Dünya Savaşı'nda Beyrut Su Şirketi

Osmanlı Anonim Şirketi, faaliyete geçtiği günden itibaren birçok sorunla karşılaşmıştı. Beyrut Belediyesi'yle yaşanan ihtilaf, doğal afetler ve nüfus artışı şirket harcamalarını arttıran problemlerdi. Bununla birlikte şirketin 1910-1911 bilançosunda zarar etmemesi, sorunların üstesinden geldiğinin göstergesiydi. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte şirket, iflasın eşiğine gelecekti.

Birinci Dünya Savaşı sebebiyle Osmanlı Devleti iktisadi tedbirler almak zorundaydı. Osmanlı Devleti'nin hali hazırda bütçesi denk olmamakla birlikte ekonomisinde yapısal problemler bulunmaktaydı. Bu sebeple ordu ihtiyaçlarının karşılanması için "tekâlif-i harbiye" adı altında halktan araç, gereç ve erzak alınması, yükümlülüğü olanların askerlikten muaf tutulmaları için "muafiyet-i askeriye" vergisi ödeme olanağı sağlanması gibi tedbirler alındı.¹⁷⁸

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iktisadi politikalar Beyrut'ta bulunan işletmeleri de etkiledi. Beyrut Limanı ile Cebel-i Lübnan Tramvayı, Beyrut, Şam ve Hama demiryollarının idarelerine devlet tarafından el koyulmaktaydı.¹⁷⁹ Balta Limanı Antlaşması'yla uygulanan

¹⁷⁸ Z. Toprak (1981). Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Finansmanı ve Para Politikası, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S.1979-1980 Özel Sayısı, s. 207-208.

¹⁷⁹ BOA, DH. ŞFR., 446/119

liberal ekonomi, savaş sebebiyle terk edilmekteydi. Bununla birlikte bazı şirketlerin yönetimine müdahalede bulunulmadı. Beyrut'ta kurulan su, tramvay, gaz ve elektrik şirketlerine el koyulmaması hakkında Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden gönderilen şifreli telgraf bulunmaktaydı.¹⁸⁰ Böylece Beyrut halkının temel ihtiyaçlarını sağlayan şirketler, Osmanlı kanunlarına bağlı kurumlar olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam edecekti.

Beyrut Su Şirketi, savaş öncesinde olduğu gibi faaliyetlerini sürdürmeye devam etmekteydi. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik zorluklar, şirketi olumsuz etkilemeye başladı. Nâfia Nezareti'nin Şûrâ-yı Devlet'e gönderdiği 16 Aralık 1917 tarihli yazıda, olağanüstü şartlar sebebiyle Beyrut'ta bulunan tenvir elektriği ve su şirketlerinin tarife fiyatlarını sınırlı ölçüde arttırdığı belirtildi. Demiryolu şirketlerine ait imtiyaz mukavelenamelerinde, ihtiyaç görüldüğü zaman tarifelerini hükümet izniyle belirlenen sınırdan daha yüksek fiyata çıkarılması hakkında kayıt olduğu ifade edildi. Benzer faaliyetleri yapan Osmanlı Anonim Şirketi'nin içerisinde bulunduğu birçok şirketin mukavelenamelerinde böyle bir maddenin yer almadığı hatırlatıldı. Tarife fiyatlarının sınırlı kalması sebebiyle şirketlerin talep edilen hizmetleri yerine getirmekte zorlandığı belirtildi.¹⁸¹

Beyrut Su Şirketi dâhil birçok kuruluş ekonomik şartların ağırlaşması sebebiyle işletme masraflarını karşılamakta zorlanmaktaydı. Savaşın etkisiyle kömür fiyatlarındaki artış ve borç senedi sahiplerinin faiz geliri elde edememesi, şirketlerin ihtiyat akçesinden harcama yapmasına sebep olmaktaydı. Ayrıca şirket gelirleri masraflarının yarısına bile karşılık gelmemekteydi. Bu durum devam ettiği sürece iflas kaçınılmazdı.¹⁸²

Beyrut Su Şirketi'nin ekonomik şartlar sebebiyle faaliyetlerini durdurması, Beyrut şehri ve civarını olumsuz etkileyecekti. Akdeniz'in önemli liman şehirlerinden olan Beyrut'un nüfus yoğunluğu ve yurtdışından gelen birçok insanın etkileşim halinde olması salgınlara sebep olabilirdi. Kentin sıcak ve nemli bir iklime sahip olmasının yanı sıra eski Beyrut'un üstü örtülü dar sokakları insan sağlığını olumsuz etkilemekteydi.¹⁸³ Ayrıca yük hayvanlarının ihtiyaç duyduğu suyun verilmesi ve topraklı yolların sulanması gibi faaliyetleri olumsuz yönde etkileyecekti.

Bu sebeple Nâfia Nezareti tarafından yazılan evrakta günlük faaliyetlerin sürdürülebilmesi için şirketlere destek olunması gerektiğinin ikazını yapılmaktaydı. Beyrut Su

¹⁸⁰ BOA, DH. ŞFR., 46/193

¹⁸¹ BOA, ŞD., 512/17

¹⁸² BOA, BEO., 4507/337985

¹⁸³ F. Küskü, agm, s. 152.

Şirketi'nin içerisinde bulunduğu birçok kuruluşun faaliyetlerini sürdürebilmesi için alınacak tedbirler ilgili öneriler sunuldu. Şirketlerin masraflarını karşılayacak miktarda tarife ücretlerinin arttırılması, hükümet ve belediyelerin bütçelerinden destek olunması gibi tedbirlerin değerlendirilmesi için resmi evrak Şûrâ-yı Devlet'e ulaştırıldı.¹⁸⁴

Meclis-i Vükela tarafından 12 Mart 1918 tarihinde alınan kararda, Beyrut tenvir elektriği ve su şirketlerinin savaş sebebiyle zor durumda kalmalarından dolayı tarifelerini arttırmasına müsaade edildi. Savaşın sona ermesinden itibaren, altı ay süreyle şirketlerin devamına yetecek nakit miktarına ulaştırılması için mukavelenamelerin düzenlenmesi maksadıyla gerekli incelemelerin ve evrakın hazırlanması uygun görüldü.¹⁸⁵ Böylece Beyrut'ta faaliyetlerini sürdüren Osmanlı Anonim Şirketi iflas etmekten kurtulmuş olacaktı.

Beyrut Su Şirketi'nin su faaliyetlerini gerçekleştirmekte başarılı olduğu görülmektedir. Beyrut Su Şirketi'nin İngilizlerin kontrolünde olduğu dönemde su faaliyetleri için meydana getirdiği altyapı ve fabrikanın faydasını görmüştür. Şirket su faaliyetlerinin sürdürülmesi amacıyla mevcut altyapıya ilave olarak yeni suyolları yapmıştır. Ayrıca yazın Kelp Nehri suyunun azalması sebebiyle çarkların dönmesi için buhar gücüyle çalışan makineler yurtdışından getirilmiştir. Şirket aldığı tedbirlerle Beyrut'ta artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmıştır.

Beyrut şehrine su ulaştırılması amacıyla başarılı çalışmalar yapan Beyrut Su Şirketi'nin birçok problemle karşılaştığı görülmektedir. Şirketin yaşadığı problemlerin temeli ekonomik sebepler olmuştur. Beyrut nüfusunun artması sonucunda yeni altyapı çalışmalarının yapılması zorunluluğu ve doğal afetlerin yaşanması sebebiyle maliyetler artmıştır. Bununla birlikte Beyrut Belediyesi ile yaşanan mahkeme süreci ek harcamalara sebep olmuştur. Bu sürecin eş zamanlı yaşanması şirket bütçesini zorlamıştır.

Beyrut Su Şirketi tüm zorluklara rağmen kar etmeye devam etmiştir. Fakat ekonomik problemlerin etkisi azalmaya başlarken Birinci Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi sebebiyle şirket iflasın eşiğine gelmiştir. Özellikle şirketi zorlayan en önemli husus kömür fiyatlarındaki artış olmuştur. Bu sebeple şirket tarifelerini arttırmak için devlet yetkililerine taleplerde bulunulmuştur. Devlet yetkilileri gerekli incelemeleri gerçekleştirdikten sonra şirket tarifelerinin arttırılması ve savaş sonundan itibaren altı ay boyunca zararın karşılanması için destek olmuştur. Böylece Beyrut Su Şirketi, bölge halkına hizmet etmeye devam etmiştir.

¹⁸⁴ BOA, BEO., 4507/337985

¹⁸⁵ BOA, MV., 211/116

6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu çalışmanın ortaya koyduğu gibi Beyrut Su Şirketi, taahhüt ettiği şartların birçoğunu yerine getirmekte başarılı olmuştur. Yeni yöntemlerle hanelere suyu ulaştırmakla birlikte şehirde yaşanan kolera salgının önüne geçilmeye çalışıldı. Beyrut'un merkezinde şebeke sisteminin gelişmesini sağlayan şirket, Kelp Nehri civarında bulunan değirmen ve tarla sahipleri için ilave su kanalları açtı. Ayrıca yapılan su imalatları imtiyaz süresi bitiminde olduğu gibi yerel yönetime geçecekti. Şirketin, Osmanlı Devleti'nde çoğu imtiyazlarda uygulananageldiği gibi yap-işlet-devret modeliyle faaliyetlerini sürdürmüş olduğu görülmektedir.

Şehrin su ihtiyacının gidermeye çalışan Beyrut Su Şirketi'ni Osmanlı Hükümeti ve yerel yönetimler de desteklemiştir. Bu cümleden olarak gümrük muafiyetleri, istimlak ve imalat faaliyetlerine verilen ek süreler ile mukavele şartlarında yapılan değişiklikler; şirketin su faaliyetlerini kolaylıkla sürdürebilmesini sağlamıştır. Doğal afetler, savaşlar, salgınlar ve anlaşmazlıkların yanı sıra uzun süren mahkemeler şirketi olumsuz etkilemesine rağmen devlet desteğini sürdürdü. Bununla birlikte Beyrut Limanı'na gelen vapurlara izinsiz su satılması ve belirlenen boru hattı güzergâhının değiştirilmesi gibi usulsüzlüklere de izin verilmedi. Yerel yönetim, su ulaşımının hızla tamamlanması adına imtiyaz şartlarına uygun olarak şirket faaliyetlerinin devam etmesini istemekteydi.

Beyrut Su Şirketi, İngiliz ve Fransızlar arasında el değiştirdiği dönemin şartnameleri kıyaslandığında, Fransızların Osmanlı'dan elde ettiği teminat akçesi daha düşük idi. Abone için su fiyatlarında aşamalı olarak düşüş gözlenmektedir. Şirkete verilen teminat akçesinin azaltılmasıyla birlikte diğer kamu hizmetleri için ayrıca kaynak sağlandı. İngilizlerin kontrolünde olduğu dönemde yapılan fabrika ve altyapı, su fiyatlarının düşmesinde etkili oldu. Hükümet, yenilenecek olan şartname üzerinde daha titiz davranarak hukukî boşlukların önüne geçmeye çalışmıştı.

Beyrut Su Şirketi, kamu kuruluşlarına ve umumi alanlara bedava su ulaştırarak yerel halka fayda sağlamıştır. Beyrut kentine, dönemin modern şartlarına uygun olarak su altyapısı kazandırmıştır. Bununla birlikte yapılan usulsüz faaliyetler sebebiyle Osmanlı yöneticilerinin, hukuki tedbirler almasına sebep olmuştur. Beyrut Su Şirketi yaptığı olumlu ve olumsuz faaliyetlerle diğer su şirketlerine rol model olmuştur. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ilk defa kurulan yabancı su şirketi unvanını elinde bulundurmaktadır.

6.2. Tartışma

Osmanlı Devleti'nde yabancı su şirketi unvanıyla ilk kez kurulan Beyrut Su Şirketi, yaptığı olumlu ve olumsuz faaliyetlerle benzer kuruluşların öncüsü oldu. Osmanlı Devleti'nde yabancı su şirketlerinin artmasında, Beyrut Su Şirketi'nin yaptığı olumlu faaliyetlerin etkisi vardı. Fakat literatür çalışmalarında, Beyrut Su Şirketi'ne yeterince yer verilmemesi önemli bir eksiklik idi. Beyrut Su Şirketi'yle ilgili nizamname yazısı ve imtiyaz şartları dışında, faaliyetlerine değinilmemesi sebebiyle benzer şirketlerle kıyas yapılamamaktaydı. Bu sebeple kuruluş sürecinin başlamasında hangi etkenlerin olduğu, inşaat faaliyetleri, usulsüzlükler, Selim Faris'in imtiyaz alma süreci, II. Meşrutiyet Dönemi ve I. Dünya Savaşı sırasında şirketin genel durumu çalışmada yer aldı.

Tez çalışmasında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan belgeler, bu araştırmanın ana bilgi kaynaklarını teşkil etmektedir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin sona erdiği 1922 senesinden itibaren, Beyrut Su Şirketi'ne ait arşiv bilgilerine ulaşılamadı. Fransa, Londra ve Lübnan'da bulunan arşivler, maddi kısıtlık, ulaşım ve zaman problemleri sebebiyle incelenemedi. Dolayısıyla yapılan çalışma sınırlı kaldığı için devam eden süreçte Beyrut Su Şirketi'nin yaptığı faaliyetler bilinmemektedir.

6.3. Öneriler

Tez çalışması ve güncel kaynaklar incelendiğinde, Beyrut Su Şirketi'nin 1950 senesine kadar faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Tez çalışmamızda, I. Dünya Savaşı sebebiyle Beyrut Su Şirketi'nin yaşadığı zorluklar ifade edilmişti. Bu dönemden itibaren 1929 yılındaki ekonomik kriz ve II. Dünya Savaşı'nın şirket üzerindeki etkileri araştırılabilir. Beyrut Su Şirketi'nin aldığı tedbirlerin neler olduğu tespiti yapılabilir. Böylece Beyrut Su Şirketi'yle ilgili 1950 senesine kadar bilinmeyen faaliyetler açıklığa kavuşturulabilir.

Beyrut Su Şirketi'yle ilgili yapılacak araştırmada, genel ve bölgesel olarak ortaya çıkan doğal afet, salgın, savaş ve ekonomik etkilerin gözlenmesi yapılan uygulamaların anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca Beyrut şehrinin nüfus, iklim ve yönetimini bilmek, şirket tarafından yapılan çalışmaların ne derecede faydalı olduğunun tespiti yapılmasına katkı sağlar. Böylece dönemin şartlarına göre benzer kuruluşlarla kıyaslama yapılması kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

Ada, H. (2011). *Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Akyıldız, A. (2001). *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*. Tarih Vakfı Yayınları.

Alpar, C. (1995). "Yabancı Sermaye", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* c.2, s. 507-518.

Ayar, M. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgını İstanbul Örneği (1892-1895)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Babanzade, İ. H. (2002). *Beyrut'tan Kuveyt'e Irak Mektupları*, Büke Yayınevi.

Beyrut Vilayet Gazetesi.

Beyrut Vilayet Salnamesi, 1311 H. (1893-1894 M.).

Civelek, Y. (1997). *Ahmed Faris Eş-Şıdyak Edebi Şahsiyeti ve El Cevaib Gazetesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Collas, M. B. C. (1861). *La Turquie*, A. Frangk Kitabevi.

Çal, H. (1997). Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri, *Vakıflar Dergisi*, 26, s. 391-400.

Çapar, O. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Fransız Sermayesi (1838 1914)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çelik, K. (2010). *Osmanlı Hâkimiyetinde Beyrut 1839-1918*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Çetin, A. (1991). "el-CEVAİB", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, s.435-436.

Dereci, Ş. (2019). *Dünya-Ekonomi Sistemi Bağlamında 19. Yüzyılda Beyrut Limanı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.

Dursun, D. (1992). "Beyrut", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.6 s. 81.

Dûstur Tertib: 1, (1873). 2, Matbaa-i Âmire.

Erdem, E. (2016). Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zaafiyetleri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 48, s. 17-44.

Genç, M. (2015). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat Yayınevi.

Geyikdağı, V. Necla. (2008). *Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye 1854-1914*, Hil Yayınları.

İlhan, M. (2008). Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27, s. 41-66.

İmtiyazat ve Mukavelat Mecmuası, (1302). Matbaa-i Osmaniye.

Karademir, Z. (2014). Osmanlı Sosyo-Ekonomik Yaşamında Su: 18.Yüzyıl Eyalet-i Rum Örneği, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29(1), s. 189-212.

Karakaya, E. (2009). ''Su Kemerı'', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.37, s. 444-446.

Kassir, S. (2010). *Beirut*, University of California Press.

Kazancıoğlu, H. (2016). Mihrırah Valide Sultan Su Bendi, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(34), s. 93-123.

Koyuncu, N. & Yılmaz, Y. (2019). 19. Yüzyılda İktisadi Liberalizm Akımının Osmanlı Ticaret Kanunamesi'nin Kabulüne Etkisi, *Adalet Dergisi*, 62-63, s. 383-401.

Küskü, F. (2019). Müslüman Seyyahların Gözüyle Beyrut Şehri (1890-1914), *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.3, S.1, s. 143-168.

Kütükoğlu, M. S. (1976). *Osmanlı-İngiliz Münasebetleri II (1580-1838)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Les Entreprises Coloniales Françaises, (2016). *Cie Des Eaux de Beyrouth* [Erişim: 05.11.2016, http://www.entreprises-coloniales.fr/proche-orient/Eaux_de_Beyrouth]

Mandacı, E. (2020). Yeni Asur Krallarının Bayındırlık Faaliyetleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), s. 435-458.

Martal, A. (1988). XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk, *Belleten Dergisi*, 53(205), s. 1585-1653.

Martal, A. (2010). ''Suyolcu'', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.38, s. 1-2.

- Memiş, E.** (2012). *Eskiçağda Mezopotamya*, Ekin Yayınevi.
- Ortaylı, İ.** (1984). 19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 4(4), s. 145-164.
- Ortaylı, İ.** (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat Yayınevi.
- Önsoy, R.** (1984). Tanzimat Döneminde Sanayileşme Politikası (1839-1876), *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), s. 5-12.
- Öztürk, N.** (1990). 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Sanayileşme ve 1827'de Kurulan Vakıf İplik Fabrikası, *Vakıflar Dergisi*, 21(21), s. 23-80.
- Öztürk, P.K.** (2006). *Urban Transformation of Ottoman Port Cities in The Nineteenth Century: Change From Ottoman Beirut To French Mandatory Beirut*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, S.** (2019). Osmanlı Su Yapılarında Vakıfların Rolü: Tesis, Onarım ve Hizmet Giderlerinin Finansmanı, *Vakıflar Dergisi*, 80, s. 135-157.
- Pamuk, Ş.** (2005). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pech, E.** (1906). *Manuel Des Societes Anonymes Fonctionnat En Turquie*, Imprimerie Gérard Frères.
- Pech, E.** (1911). *Manuel Des Societes Anonymes Fonctionnat En Turquie*, Imprimerie Gérard Frères.
- Sezer, B.** (1979). *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, Kitapevi Yayınları.
- Shwayri, R.** (2015). *Beirut on the Bayou: Alfred Nicola, Louisiana, and the Making of Modern Lebanon*, State University of New York Press Albany.
- Şahin, E.** (2018). *Arap Gazeteci Selim Faris'in Hayatı (1826-1898) Faaliyetleri ve Sosyal Çevresi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, E.** (2020). 19. Yüzyıl Sonlarında Avrupa'da Bir Arap Muhafif: Necib Hindiye ve Hilafet Gazetesi, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(38), s. 1-30.

Şirin, İ. & Kılıç, M. (2005). Halil Halid Efendi ve Londra Sefareti Seniyyesi Rezaili, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 18, s. 395-411

Tan, T. (1968). Osmanlı İmparatorluğunda Yabancılara Verilmiş Kamu Hizmeti İmtiyazları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22(2), s. 285-326.

Tekeli, İ. (1983). “Türkiye'deki Şirketlerin Gelişimi ve Kapitalin Yoğunlaşma Süreci”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.9, s. 2386-2396.

Toprak, Z. (1981). Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Finansmanı ve Para Politikası, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayısı, s. 233-266.

Thobie, J. (1986). “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.3, s. 724-739.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 752/56351.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 784/58739.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 859/64407.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 1178/88328.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 1241/93018.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 1295/97066.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 2333/174915.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âlî Evrak Odası, (BOA, BEO.), Dosya/Gömlek No 4507/337985.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, (BOA, DH.), Dosya/Gömlek No 597/41628.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, Defterler, (BOA DH. SAİDd.), Dosya/Gömlek No 2/100.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, Mektubi Kalemi, (BOA, DH.MKT.), Dosya/Gömlek No 2866/1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, Şifre Kalemi, (BOA, DH. ŞFR.), Dosya/Gömlek No 46/193.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, Şifre Kalemi, (BOA, DH. ŞFR.), Dosya/Gömlek No 446/119.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, İdare, (BOA, HR.İD.), Dosya/Gömlek No 2007/30.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, İdare, (BOA, HR.İD.), Dosya/Gömlek No 2007//31.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Londra Sefareti, (BOA, HR.SFR.3.), Dosya/Gömlek No 382/30.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Londra Sefareti, (BOA, HR.SFR.3.), Dosya/Gömlek No 469/4.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Londra Sefareti, (BOA, HR.SFR.3.), Dosya/Gömlek No 722/26.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Londra Sefareti, (BOA, HR.SFR.3.), Dosya/Gömlek No 481/50.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Mektubi Kalemi, (BOA, HR.MKT.), Dosya/Gömlek No 804/38.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Mektubi Kalemi, (BOA, HR.MKT.), Dosya/Gömlek No 883/4.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Tercüme Odası, (BOA, HR.TO.), Dosya/Gömlek No 396/64.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Tercüme Odası, (BOA, HR.TO.), Dosya/Gömlek No 501/1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Tercüme Odası, (BOA, HR.TO.), Dosya/Gömlek No 1897/7.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İrade, Taltifat, (BOA, İ. TAL.), Dosya/Gömlek No 65/54.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İrade, Taltifat, (BOA, İ. TAL.), Dosya/Gömlek No 225/77.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İrade, Taltifat, (BOA, İ. TAL.), Dosya/Gömlek No 396/28.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İrade, Ticaret ve Nâfia Nezareti, (BOA, İ. TNF.), Dosya/Gömlek No 6/40.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İrade, Ticaret ve Nâfia Nezareti, (BOA, İ. TNF.), Dosya/Gömlek No 7/19.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Maarif Nezareti, Mektubi Kalemî, (BOA, MF.MKT.), Dosya/Gömlek No 112/57.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Maarif Nezareti, Mektubi Kalemî, (BOA, MF.MKT.), Dosya/Gömlek No 120/77.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, (BOA, MV.), Dosya/Gömlek No 93/47.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları, (BOA, MV.), 211/116.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Plan-Proje-Kroki, (BOA, PLK.p.), Gömlek No 16.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadaret, Mukavelenameler, (BOA, A.} DVN.MKL.), Dosya/Gömlek No 12/16.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadaret, Mukavelenameler, (BOA, A.} DVN.MKL.), Dosya/Gömlek No 48/9.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadaret, Mühimme Kalemî Evrakı, (BOA, A.} MKT.MHM.), Dosya/Gömlek No 571/6.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadaret, Mühimme Kalemî Evrakı, (BOA, A.} MKT.MHM.), Dosya/Gömlek No 572/8.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadaret, Umum Vilayat Evrakı, (BOA, A.} MKT.UM...), Dosya/Gömlek No 241/3.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 512/17.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2269/57.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2269/60.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2270/27.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2211/07.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2285/21.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2287/10.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 2287/30.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 1191/5.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 1204/4.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Şûra-yı Devlet, (BOA, ŞD.), Dosya/Gömlek No 1209/9.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız, Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik, (BOA, Y.. PRK.EŞA.), Dosya/Gömlek 27/86.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız, Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik, (BOA, Y.. PRK.EŞA.), Dosya/Gömlek 27/99.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız, Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik, (BOA, Y.. PRK.EŞA.), Dosya/Gömlek 28/8.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız, Esas Evrakı, (BOA, Y.. EE..), Dosya/Gömlek No 15/62.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız, Ticaret ve Nâfia Nezareti, (BOA, Y.. PRK.TNF.), Dosya/Gömlek No 1/2.

Yarçı, G. (2015). 19.Yüzyılda Kudüs-ü Şerif ve Beyrut'un Su Kaynakları: Yüzyıl Boyunca Yerli ve Yabancı Şahıs ve Şirketlere Verilen Su İmtiyazlarından Bazı Kesitler. Şakir Batmaz & Özen Tok (Ed.). *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller II: Uluslararası Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller Sempozyumu Bildirileri*, s. 691-722.

Yurdakul, İ. (2010). *Aziz Şehre Leziz Su*, Kitabevi Yayınları.

EKLER

EK 1: BEYRUT SU ŞİRKETİ MUKAVELENAME SURETİ¹⁸⁶

Birinci madde: Saltanat-ı seniyye Beyrut şehri ma-i leziz mevcudunun tezyit ve teksir için iktiza eden imalat-ı fiile götürmek imtiyazını şerait-i atıye ve kar ve zararı kendisine ait olmak üzere Fransa Devleti tebaasından mühendis Mösyö Thévenin'e ita eder.

İkinci madde: Mumaileyh Mösyö Thévenin taraf-ı Devlet-i Aliye ye taktim etmiş olduğu keşif haritasında gösterildiği vecihle miyah-ı lazımevi Nehrülkelp'in Bahr-i Sefid'e münasip olduğu mahale yakın bir noktadan alacak ve işbu sular evvel emirde süzülüp bade nehrin mecrası üzerinde bulunan arazinin iskasına ve değirmenlere sekte vermeyecek surette yapılıp işleyecek olan su fabrikası vasıtasıyla çıkarılacaktır.

Üçüncü madde: Sahib-i imtiyaz madde-i atıye hükmünce taraf-ı Devlet-i Aliye'den kendisine itası mukarrer olan altmış bin frank iane-i seneviyeye mukabil yirmi dört saatte üç yüz elli bin litre suyun bilabedel memlekete itasına taahhüt eder. Gece gündüz daimi surette cereyan edecek olan işbu sular bervech atı tevzi ve taksim olunacaktır. Şöyle ki Daire-i Belediye'nin muahharan tayin edeceği mahallerde mumaileyhin yapacağı beş adet umumi çeşmelere iki yüz elli bin litre yani ölçek ve ikisi hariç şehirde bulunan başlıca on yedi cami şerif ile yirmi adet kilise ve senevilere ve kışla-ı hümayun ile nizamiye hastahanesine ve hükümet konağına yüz bin litre su icra olunacak ve işbu yüz bin litre sudan hiçbir miktarı umuma ve hususa satılmayacaktır. Boru ve musluklar ile çeşmelerin altındaki teknelerin ve çeşmelere ve mevaki saire-i mahzuraya su icrası için iktiza eden kâfi imalatın masarifi sahib-i imtiyaza aittir.

Dördüncü madde: Alelumum imalatın ve bunların bütün müddet imtiyaziye tarafında tamir ve muhafazası ve işletilmesi masarifi sahib-i imtiyaza ait olacağından masarifi vakıa-ı mumaileyhe maktuan tesviye etmek üzere suyun Beyrut'a celbiyle madde-i sabıkada beyan olunan miktar miktarının icrasına mübaşeret olunduğu günden itibaren hitam müddet imtiyaziye ye değin altı aydan altı aya maksatla tediye olunmak üzere senevi altmış bin frank tayin ve tahsis olunmuş ve işbu meblağ-ı senevi Beyrut şehrinin tezyinatına medar olmak üzere taraf-ı saltanat-ı seniyyeden müsaadatan terk buyrulan kasaphane debbağhane ve tahmishane tellaliye ve kireç rüsumatı bedelatından tefrik ve ita kılınacaktır. Müddet-i imtiyaziye zarfında hanelerine su icra etmek isteyenlere suyu satmaya sahib-i imtiyaz mezundur.

¹⁸⁶ *İmtiyaz ve Mukavelat Mecmuası*, İstanbul 1302, s.478-485; *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, 1311-1312/1894, s.262-269.

Beşinci madde: Satılacak suyun fiyat-ı muayenesi bir hektolitre için nihayet sekiz pare olup fakat sahib-i imtiyaz suyun Beyrut'a icrası tarihinden itibaren dört ay zarfında bütün imtiyaz müddetince yevmi iki bin metreküp ve ziyade su huruç edecek kadar abone peyda ettiği halde işbu iki bin metre mikap suya nısf-ı fiyat ile vakar abonelerin alacakları suyun miktarı iki bin metreküp'e baliğ olmaz ise fiyat-ı muayeneden yüzde yirmi tenzil ile satmaya taahhüt eder. Zikr olunan iki bin metre mikap ile memlekete ita olunacak üç yüz elli bin litre sudan maade suları sahip imtiyaz istediği gibi satmaya mezun olup fakat hiçbir halde balada tayin olunan nihayet fiyatın hududuna tecavüz edemeyecektir.

Altıncı madde: Sahib-i imtiyaz küşat olunmuş ve bundan sonra açılacak olan umumi sokaklara kendi masrafiyla su boruları vaz edecek ve bu sokaklarda su ahzına talebi alakalı on hane buldukça üç yüz metre tuulünde borular vazına mecbur olacaktır. Bunlardan efrad-ı ahaliyenin hanelerine yapılacak şube borularının masarifi abonelere ait olup şu kadar ki sahib-i imtiyaz bunların imalatına hasta nezaret edecektir. Suların suret-i tevziye ve abone olacakların muamelatı evvelce Beyrut Meclis Belediyesi'nin tasdikine arz olunacak bir nizam-ı mahsus ile tayin kılınacaktır.

Yedinci madde: Beyrut'a icra olunacak suyun miktarı her yirmi dört saatte lalal dört bin metre mikap olmak üzere tayin olunmuştur. Su berrak olup mizan-ü'l mai tehir olunan alette yirmi dereceden ziyade göstermeyecektir. Suların birikeceği mukassimler ve nüfus-ı Beyrut ile etraf-ı cevanibinin kâffesine su icrası mümkün olmak için lüzumu kadar mürtefi mahallerde tesis ve icra olunacaktır. Mukassimlerin her biri dahi suyun adem-i kifayetinden veyahut makinelerin tatil hareketinden dolayı tevzi-i miyah maddesine durağanlık gelmemek üzere cesametli yapılacak ve bu işte tecerrü makineleri istimal olunacak olduğu halde suyu mukassimlere çıkarmak maddesi kemalen tatil olunamamak için iki takım makine vasıtasıyla icra kılınacaktır. Mezkur'ül-miktar suyun ileride gayr-ı kâfi görüldüğü halde sahib-i imtiyaz ihtiyacat-ı memlekete ma-ziyadat kifayet edecek derecelerde tezyit ve teksirine mecbur olacak şu şartla ki Hükümet-i Seniyye işbu fazla suyun alınacağı mahalli eda-i edecektir. Bu şartın ifasından sonra sahib-i imtiyazın ziyade su celbinde imtina-ı vuku bulur ise evvel halde Beyrut İdare-i Belediyesi şehre muktezi olan suya doğrudan doğruya veya başka kumpanya vasıtasıyla celp edecektir. Burası mukadderdir ki imtiyaz mebhüs hiçbir suretle evkaf ve su ashabı ve sakaların hukukuna hâlel getirmeyecek ve şehre ve cevvi bere ile daha başka suların cereyanına velhasıl her abone olan şahsın hanesinde medhur olan suya meccanen istediği ademe ita eylesine mâni olmayacaktır. Fakat balada tayin ve beyan olunan halik-i gayriyesinde yani su

celbinde imtina vuku bulunmadığı takdirde su celp ve fütuhâtı için bir yeni kumpanyanın teşkiline cevaz gösterilmeyecektir.

Sekizinci madde: Müddet-i imtiyaziye kırk sene olup imtiyaz Ferman-ı Aliyesi tarihinden itibaren olunacaktır. Müddet mezkurenin hitamında imtiyaz müteallik ne kadar fabrika ve alet ve edevat ve suyolları vesaire var ise cümlesi meccanen İdare-i Belediye'nin tasarrufuna geçecek ve evvel günden itibaren idare-i mezkure imtiyazın hukuk ve fevaidinden müstefit olmaya başlayacaktır. Bütün müddet-i imtiyaziye için abone bulunanların daimî suretle bu sıfatlarını muhafaza etmek istedikleri halde bunun için hitam-ı müddet imtiyaziyede Beyrut Meclis-i Belediyesi tarafından tanzim ve cenap Bâb-ı Âlîye'den tasdik olunacak olan tarife mucibince bir miktar bedel vereceklerdir.

Dokuzuncu madde: Boruların bir kısmı dökme ve bir kısmı neftlü tahta ve demirden ve birtakımı dahi kurşundan olacaktır. Boruların iç tarafı suların cereyanından muzır-ı sıhhat birtakım mevat-ı ecnebiye ile imtizaç ve ihtilat edemeyecek surette yapılacak ve boruların ve zana ve alelumum bu teşebbüse müteallik imalat müddet-i medide teyellini bilecek bir halde inşa kılınacaktır. İmalat-ı mezkureye İdare-i Belediye tarafından ifa-i nezaret olunarak hitam-ı müddet-i imtiyaziyede bunlar işlemeye salih ve mükemmel bir halde idare-i mezkureye teslim olunacaktır.

Onuncu madde: Su alınacak mahalde inşa kılınacak set ile fabrika ve mukassimlere vesair yapılacak bilcümle imalata muktezi olan arazi-yi miriye müteallik ise taraf devletten meccanen terk olunacak ve efradın malı bulunduğu takdirde sahib-i imtiyaz tarafından bedelinin tediyesiyle alınacaktır. Ahz ve işтира veyahut muvakkaten işgal olunacak arazinin kıymetinden dolayı münazaat vukuunda menafi-i umumiye için alınan emlak nizamına tatbiken muamele kılınacaktır.

On birinci madde: Bir güne sebep-i mecburi mebni olmayıp fakat inşaat veya amire-i idarece vuku bulan kusurdan dolayı sular yirmi dört saatten ziyade cereyandan kaldığı halde sahib-i imtiyaz bu su için meclis-i beledi ile aboneler tarafından tediyesi miktar olan akçenin iki misline muadil şehre ve abonelere bir ceza-i nakdi verecek ve işbu ceza-i nakdi suların durduğu müddetçe akıtılmayan lülelerin adedine mütenasip olacaktır.

On ikinci madde: İmtiyaz Ferman-ı Aliyesi'nin suduru tarihinden itibaren sekiz maha kadar inşaat mübaşeretle inşaat-ı mezkure nihayet iki senede itmam ve ikmal kılınacaktır. Yedinci madde de tayin ve beyan olunduğu üzere yirmi dört saatte dört bin metre mikap su icrasına iktidar hasıl olduğu günden itibaren imalatı bitmiş nazarıyla bakılacaktır. Müddet-i

muayyene-i mezkure zarfında imalat itmam ve ikmal olunmadığı halde tehir eden her mah için sahib-i imtiyaza senevi tediyesi miktar olan meblağın ilk taksitinden ikişer bin frank tevkif kılınacak ve fakat imalatın müddet-i muayenesinden ziyade imtidatı muhakkakü'l vuku olan bir sebep mecburiden neşet etmiş ise hiçbir şeyin tevkifi caiz olmayacaktır. Velhasıl imalatın emri ikmalince olan tehir bir seneye kadar temadi eder ise evvel halde Mösyö Thévenin imtiyazını kayıp edecek ve Hükümet-i Seniyye vücuda getirilen imalatı kumpanyadan mubayaa edip etmemek hususlarında muhtar olup mubayaa ya rağbet ettiği halde tarafının intihabıyla teşkil kılınacak bir ehlihbre komisyonu marifetiyle tayin olunacak kıymetinden yüz de yirmi noksanına olarak iştirâ edebilecek ve etmediği taktirde yine Hükümet-i Seniyye'nin inzımm malumatıyla ahire satmaya sahip imtiyaz mezun olacaktır.

On üçüncü madde: İmalatın hin-i inşasında sahib-i imtiyaz Beyrut sokaklarının vesair yerlerin mesrud ve uburi tas'ib ve işgal olunmayacak surette hareket edecek ve borular vaz olunacak hendeklerin hafrı esnasında menafü'l amme için mevcut asara vesair şeylere dokunmayıp bunların mukataan bozulması takdirinde dahi kendi masrafiyla her şeye hal-i aslisine iade eyleyecektir.

On dördüncü madde: Sahib-i imtiyaz Ferman-ı Ali tarihinden itibaren ilk üç senede suyun icra ve tevzine mahsus götürüleceği makine ve borular ile alet ve mai kireç ve çimento ve dökme ve sade demir ve bakır ve kurşun Beyrut'ta ve Nehrülkelb'e varınca sahil boyunda resmi gümrükten muaf olacak ve eşya ve levazımat mezkurenin başka mahale sarf olunmayıp imalat-ı mezkurede istimal olunduğunun tahkikatı hükümet-i mahalliye tarafından kemal-i serbesti ile icra olunacaktır.

On beşinci madde: Sahib-i imtiyaz bu işe muktezi olan sermayeye tedarik için Ferman-ı Ali tarihinden itibaren sekiz mah zarfında anonim olarak veyahut başka bir usulde teşkil edeceği şirketin nizamat-ı dâhiliyesi layihasına cenap devlete arz etmeye mecbur olup layiha-i mezkure iki ay zarfında tasdik buyurulacaktır. Nizamat-ı mezkure taraf saltanat seniyyeden kabul ve tasdik olunmadıkça bu iş için kabil-i buyu ve şera bir güne hisse senedi tedavüle çıkarmaya sahib-i imtiyaz mezun değildir. Her halde yeni kararlaştırılacak suret her ne ise ve sermaye gerek hususiyet ve gerek umumiyet vecihle hisse ve senedatının imza ve neşriyle hangi tarihinde ve kaç defada teşkil olunacak olur ise olsun bu sermayeden İdare-i Belediye ile su aboneleri ve bunlardan sonra Beyrut sermayedarını kendi talepleriyle hissedar olmak isterler ise sahib-i imtiyaz sermayenin alakalı bir sülüsü için bunları sairlerine tercih etmeye mecbur olacaktır. Ve bu maksadın husulü zımnında yeniden hisse çıkarılacak oldukça üç ay evvel buna müteallik olan ilanât Beyrut şehrinin her bir tarafında neşr ve işaa kılınacaktır.

On altıncı madde: Beyrut suları idaresinin ikametgâhı Beyrut'ta bulunacak ve gerek idare ve gerek teşkil edecek kumpanya heyetiyle Devlet-i Aliye'nin kavanin ve nizamatına tabi olacaktır. Akd olunan kontratların icra-yı ahkâmından ve imalatın inşasından ve suların tevziinden dolayı kumpanya ile aboneler veyahut abonelerin gayrı beyninde vukua bulacak her türlü deavi ait oldukları mehakim-i Devlet-i Aliye'de ruiyyet ve fasl olunacaktır. İşbu mukavelename ahkâmının tevîl ve icrasınca Devlet-i Aliye ile sahib-i imtiyaz beyninde tahaddüs edecek ihtilafat Şûra-y- Devlet'te fasl ve hasm olunacaktır.

On yedinci madde: Sahib-i imtiyaz kefalet akçesi olmak üzere Ferman-ı Aliye'nin kendisine hin-i tesliminde hazine-i celileye yirmi beş bin frank kıymet-i hakikisi olan bir miktar esham-ı umumiyyeyi tevdi ve ita edecek ve işbu kefalet akçesinin nısfı imalata bed' ve mübaşeretinde ve nısf-ı diğeri imalatın hitamında kendisine ret ve iade kılınacaktır.

On sekizinci madde: Kumpanya ile aboneler beyninde akd olunacak bil cümle kontoratolar hükümet-i mahallîye marifetiyle yaptırılacak ve sureti kayıt olunacaktır.

Fi 5 Cemaziyülevveli sene 1287

Hatime

İşbu mukavelename Şûra-yı Devlet heyet-i umumiyesinde dahi bil-etraf mütalaa ve tetkik olunarak taraf-ı eşraf-ı padişahaneye dahi arz ile lede'l-istizan ber minval-i muharrer icrası hususuna irade-i seniye-i cenab-ı hilafet-penahi müteallik ve şeref sudur buyurulmuş olmakla iki nüsha olarak tahrir ve Nâfia Nezaret-i celilesi ve mumaileyh tarafından imza ve temhir kılınarak nezaret-i müşarünileyhyla mumaileyh beyninde teati kılındı. Tahrire fi'l yevmü'l hamse min şehri Cemaziyülevveli li's-sene seba ve semanin ve milteyni ve elf.

Beyrut suyunun suret-i tevzine dair kararnamedir

Birinci bend: Beyrut suyunun efrad-ı ahaliden abone olacaklara suret-i tevzi imtiyaz mukavelenamesinin şerait-i umumiyesiyle ziirde münderiç mevadd-ı manzume ahkâmına tabidir.

İkinci bend: Su alacaklar bu kararnameye müstenit kontorato ile abone olacak ve iştirak müddeti bir seneden az olmayacaktır.

Üçüncü bend: Su şirketi ile akd edilecek husus ittifaklar müstesna olmak üzere bir günde yirmi nakle (haml) veyahut bir metre mik'ab miktardan ekl su için abone kabul olunmayacaktır.

Dördüncü bend: Su şirketi vereceği suya miktar-ı sarfiyatı tayin eder musluklar vasıtasıyla abonelere ita eder fakat miktar gayrı muayyen üzerine su almak isteyenler bulunur ise kumpanya ile ittifak etmesi lüzum gelir.

Beşinci bend: İmtiyaz mukavelenamesinin beşinci maddesinde gösterilen ahval müstesna olmak üzere üçüncü bentte kıymeti miktar ve muharrer olan suyun bedeli kıymet mezkure gerek sarf olunsun ve gerek olunmasın iki kuruştur. Ancak günde bir metre mi'ab ziyade su almak isteyenler ise evvel halde abone olanların kumpanya ile ittifak eylemeleri icap eder.

Altıncı bend: Abone bedelatı her ayda veyahut her üç ayda bir kere ber-vechi peşin idare sandığına tediye olunur bedelat-ı mezkurenin tehir-i tediyesi halinde şirketin abone hükmünü feshetmeye hakkı olur.

Yedinci bend: Umuma mahsus havuzlar Beyrut ahalisiyle şehrin umur-ı tanzifiyyesine muhtas olduğundan yerli olmayan mürekkep cariye için bunlardan su ahzı gayrı caiz ve teati vukuunda şirketin menaa hakk-ı emri barizdir.

Zirde vazü'l-imza sahib-i imtiyaz tarafından işbu kararname bi't-tanzim takdim olunmuştur.

Fi 15 Kânunusani sene 1872 [27 Ocak sene 1872]

İmza: Thévenin

İşbu kararname imtiyaz mukavelenamesinden münderiç şeraite muvafık olmasıyla mukavelename-i mezkurun altıncı maddesi mucibince Beyrut Beledi Meclisi tarafından tasdik olunmuştur.

Fi 9 Zilkade sene 1288 ve Fi 8 Kânunusani sene 1287 [20 Ocak sene 1872]

Altıncı bendin muadilidir

Abone bedelatının işbu kararnamenin altıncı bendi mündericatına tevfikân mah-be mah tahsil ve istifası birtakım sevabat ve müşkülâtı dâi olduğu Beyrut Su Kumpanyası'nın müdürü İbrahim Sabit Efendi tarafından beyan olunmasıyla ve bedelat-ı mezkure-i selefe istifa olunacağı bend-i mezkurede misra olmasına nazaran bedelat-ı mebhüs-ı inhanın her üç ayda bir kere selefe istifası halinde madde-i mezkure hükmü haricine çıkılmamış olacağı derkar bulunmasıyla kararname-i mezkurun sair bentleri ahkâmı kemakân baki olmak üzere mezkur

abone bedelatının her üç ayda bir kere berveche peşin tediyesi şartının ilavesi suretiyle mezkur altıncı bent hükmünün tadili meclis-i beledi heyetince taht-ı karara alınmıştır.

Fi 2 Muharrem sene [12]92 ve 27 Kânunusani sene [12]90 [8 Şubat sene 1875]

EK-2: BEYRUT SU ŞİRKETİ MUKAVELESİNE ZEYL¹⁸⁷

Beyrut şehrine su celbi zımında akd ve teati olunan 12 Cemaziyülevvel sene 1287 ve 26 Ağustos sene 1286 tarihli mukavelenameye zeylidir.

Bir taraftan Devlet-i Aliye namına hareket eden Nâfia Nazırı ile diğer taraftan Beyrut'a su celbi sahib-i imtiyazı Fransa Devleti tebaasından mühendis Mösyö Thévenin namına hareket eden beyninde mevadd-ı atıye kararlaştırılmıştır¹⁸⁸

Birinci madde: Ağustos sene 1286 tarihli mukavelenamenin sekizinci maddesinde muharrer olan kırk sene müddet-i imtiyaziye işbu mukavelename ile otuz sene daha temdit edilmiştir.

İkinci madde: Temdit olunan otuz sene müddet imtiyaziye evvel ki kırk senelik müddet-i imtiyaziyenin hitamından bed edecek ve işbu temdit-i müddetin inkızasında evvel ki mukavelenamenin sekizinci maddesinde beyan olunan mevadın ahkâmı icra olunacaktır.

Üçüncü madde: Berveci-bala temdit-i müddet-i imtiyaziye mukabil sahib-i imtiyaz tarafından hususat-ı atı kabul olunmuştur.

Evvela: İptidaki mukavelenamenin üçüncü maddesi mucibince taraf-ı Devlet-i Aliye'den sahib-i imtiyaza itası mukadder olan altmış bin frank iane-i seneviyenin otuz bin frangı işbu mukavelenamenin tarih-i teatisinden itibaren sahib-i imtiyaz mahali belediyesine terk ile hitam-ı müddet imtiyaziye-i haliye değin sene-be-sene yalnız otuz bin frank talep ve istifa eyleyecek ve müddet-i mezburenin hitamında işbu ikinci otuz bin frangın ahzından dahi sarf nazarla bakiye-i müddet-i imtiyaziye olan otuz sene zarfında taahhüdât vakasının icrası için belediyeden ve Hükümet-i Seniyye'den hiçbir şey aramayacaktır.

Saniyen: Mukavelename-i mebhusun yine üçüncü maddesinde muharrer tesisattan maada sahib-i imtiyaz daire-i belediye tarafından tayin ve irae olunacak mahalde müceddeden üç çeşme daha inşa edecek ve mezkûr çeşmeler için başkaca olmak üzere yirmi dört saatte yüz elli bin litre su tahsis ve icra eyleyecektir.

Salisen: Sahib-i imtiyaz Beyrut Limanı'nda vakt hazır ve seferde tekarundan ikamet olacak sefain-i emiriye-i şahaneye lüzum olan suyu meccanen ita eyleyecek ve bunun için sahib-i imtiyaz hükümet-i mahalliyyenin tasvibi vecihle mahsus bir çeşme inşa edecektir.

¹⁸⁷ BOA, Y..PRK.TNF., nr. 1/2.

¹⁸⁸ Cümledeki boşluklar antlaşma metninde tarafların isimlerini yazabilmeleri için bırakılmıştır.

Rabian: İptidaki mukavelenamenin dördüncü maddesi hükmünce Daire-i Belediye tarafından tediyesi taahhüt olunan ve bervech-i bala tadil edilen meblağ-ı senevi için kasaphane ve debbağhane ve tahmishane dellaliye ve kireç rusumatına dair hukukundan sahib-i imtiyaz feragat eylemiştir.

Hamsen: Yine evvel ki mukavelenamenin beşinci maddesinde muharrer su fiyatı tadilen ve işbu mukavelenamenin tarih-i teatisinden itibaren sahib-i imtiyaz bir metre mik'ab ve daha ziyade su alanlara mezkûr suyun beher metre mik'abında yani bin litresine nihayet altmış pareye ve bir metre mik'abdan dîn su alanlara dahi beher metre mik'abı nihayet yetmiş pareye yani bir hektolitre suya nihayet yedi pareye fûrut edecektir.

Dördüncü madde: Eski mukavelenamenin işbu mukavelenameyle ahkâm-ı tadil veya fesh edilmemiş olan mevaddı kemakân bakidir.

EK-3: BEYRUT SU ŞİRKETİ DAHİLİ NİZAMNAMESİ¹⁸⁹

**Beyrut'a su celb ve taksimi için teşekkül edecek olan anonim şirketinin
nizamname-i dâhiliyesi suretidir**

Şirketin isim ve maksadı ve sermayesi beyanındadır

Birinci madde: Şirketin ismi Beyrut Su Ameliyatı Şirketi olacaktır.

İkinci madde: Şirketin merkezi Londra'da olup, başlıca ikametgâhı Beyrut'ta olacaktır.

Üçüncü madde: Şirketin muamelatı evvela taraf-ı Devlet-i Aliye'den Mösyö Thévenin'e ihsan buyurulan imtiyazın hükmüne tevfikan Beyrut şehrine su götürmeye iktiza eden imalatı icra etmek saniyen imtiyazın ahkâm ve şeraitine tevfikan suların vaz ve idhar ve taksimine lazım gelen inşaatı icra ve tamir etmek salisen imalat-ı mezkurenin icrasına muktezi olan alet ve edevatın imaline mahsus mağazalar ve memurların ikameti için odalar ve taraf-ı devlete takdim olunan haritada muayyen olan suyun güzergâhına tesadüf edip imalat-ı mezkureye bilhakkın muktezi olan ebniye ve arsalar işтира veyahut isticar eylemek ve a'ba imalat-ı mezkurenin cümlesini veya bazısını taleplerine bil-ihale inşa ettirmekten ibaret olup bundan maada su celb ve icrasına müteallik sair imalat-ı Nâfianın icrası için devletten başkaca istida-yı imtiyaz etmeye ve evvelce ruhsat-ı Devlet-i Aliye istihsal olmak şartıyla şirket-i mezkureyi sair şirket ile birleştirmeye şirketin salahiyeti olacaktır.

Dördüncü madde: Hissedarın mesuliyetleri mahduttur.

Beşinci madde: Şirketin sermayesi beş yüz bin İngiliz lirası olup her biri yirmi İngiliz lirası kıymetinde olmak üzere yirmi beş bin hisseye münkasım olacaktır.

Sermayenin tezyidine dairdir

Altıncı madde: Şirketin maksadı olan su ameliyatının icrası için sermayenin tezyidine Cemiyet-i Umumiye'ce lüzum ve hacet görüldüğü ve bu lüzumun taraf-ı Saltanat Seniyye'den dahi kabul ve tasdik buyurulduğu halde direktörler yeni hisse senedatının ihracıyla şirketin sermayesini tezyit edebilecekler ve işbu yeni hisselerin şeraitini kendileri tayin ile devletse arz ve teklif eyleyeceklerdir.

Yedinci madde: Sermayenin tezyidi için ihraç olunacak yeni hisse şirketin sermaye-i aslisi acezesinden ma'dud olup eski hisseler hakkında cari olan usul vukuatta tab olacaktır.

¹⁸⁹ İmtiyaz ve Mukavelat Mecmuası, İstanbul 1302, s.569-590.

Tediye-i sermaye akçesine dairdir

Sekizinci madde: İmtiyazın hitam-ı müddetinde şirketin sermayesi mevcut sandık bulunmak ve bu sermaye hissedarın beyanında hisselerinin adedi nispetinde taksim olunmak üzere imtiyaz müddetince her sene şirketin sermaye-i aslisinden yüzde ... kadarına muadil bir meblağ evvel senenin temettuatından efrac ve hıfz olunacak ve işbu efrac olunacak akçenin miktarı hissedarın Cemiyet-i Umumiyesi tarafından tayin ve Devlet-i Aliye'nin tasdikine arz kılınacaktır.

Dokuzuncu madde: Direktörler lüzumu takdirinde şirketin ebniyesiyle alet ve edevatının tamiri ve tecdidi veyahut şirketin aleyhinde zuhur edecek metaliben tesviyesi zımında şirketin akçesinden münasip görecekları miktar-ı şeyi sarf edebileceklerdir.

Tahvilata dairdir

Onuncu madde: Tahvilat ihracına Cemiyet-i Umumiye'ce lüzum görüldüğü halde Cemiyet-i mezkure tarafından tayin olunacak meblağa kadar direktörler tahvilat ihraç edebilecekler ve işbu tahvilat bedelatının miktarıyla hamilleri tarafından şirkete vakit ve sürat tediyesi ve şirket tarafından kendilerine ifa ve iadesi miadları ve miktar-ı faizi direktörler ile mezkur tahvilatı alacak olanlar beyanında tayin olunacaktır ve tahvilat-ı mezkure şirketin inşaatı üzerine birinci derecede imtiyazlı ad ve itibar olunacaktır.

On birinci madde: Bazı tahvilatın ya re'sü'l-malı yahut güzeştesi şirket tarafından tediye olunmayıpta tahvilat-ı mezkurenin madde-i sabıkada beyan olunan imtiyazından dolayı ashabından birisi davaya kıyam eylediği halde tahvilat-ı mezkurenin sair hamilleri dahi işbu davadan istifade ile tahvilatlarını faiziyle beraber metalibe edebileceklerdir. Fakat emri tediyyede kusur vukua bulmadıkça zikr olunan imtiyaz bir nevi teminat-ı ihtiyatıyeden ibaret kalıp şirketin buyu' ve fûruhta vesair muamelatın men'e ve ashab-ı tahvilatın iddialarına kıyamlarına sebep ve alet olamayacaktır.

Hisse senedatına dairdir

On ikinci madde: İmtiyaz mukavelenamesinin dördüncü maddesi ile on beşinci maddesinin ahkâmına halel gelmemek üzere direktörler gerek sermaye asli hisselerinden ve gerek işbu nizamnamenin beşinci ve altıncı maddeleri mucibince ihraç olunacak yeni hisselerden bir miktarını şirkete satılan eşyanın veya edilen hizmetin tesviye bedelatına tahsis edebilecektir. Ve hisse senedatı ihraç olundukça bir sülüsü tercihan Beyrut şehrinde bulunan müşterilere satılacak ve hisse senedatının ihracından üç mah mukaddem keyfiyet ilan kılınacaktır.

On üçüncü madde: Çend adet hisseye havi olan bir senede müştereken mutasarrıf olup isimleri şirketin defterinde mukayyet bulunanlardan her biri o hisselerine ait olan temettü için makbuz senedi verilebilecek ve bu senet şirketçe makbul olacaktır.

On dördüncü madde: Hissedarından her biri Cemiyet-i Umumiye tarafından tayin olunacak ve beş mislini tecavüz etmeyecek olan bir meblağın itasıyla mutasarrıf bulunduğu hisse veya hisseleri ve bunlara mahsuben ita olunmuş olan akçenin miktarını mabeyn şirketin mühürle memhur-ı mahsus ilmuhaber alabilecek ve bu ilmuhaber yırtılır yahut kaybolur ise beş misline yahut Cemiyet-i Umumiye’ce tayin olunacak daha az bir meblağ alınarak yeniden ilmuhaber verebilecektir.

On beşinci madde: Şirketin mecmu hisseleri satılmazdan mukaddem bile direktörler tensip ettikleri halde muamelata bed’ ve devam edebileceklerdir.

Hisse senedatı taksitlerinin tediyesine dairdir

On altıncı madde: Direktörler münasip gördükleri vakitlerde hisselerin baki kalan taksitlerin tediyelerini talep edebilecekler ve fakat her bir taksitin talebinden yirmi bir gün evvel ilan-ı keyfiyet olunacaktır. Her bir hissedar talep olunan taksiti direktörlerin tayin ve ilan edecekleri vakit ve zamanda idare-i şirkete yahut muayyen olan ahir mahal ve şahsa tedaviye edeceklerdir.

On yedinci madde: Talep olunan taksiti yevm-i muayyenesinde tedavi etmeyen hissedarın tehir ettikleri müddet için senevi yüzde on hesabıyla faiz vermeye mecbur olacaktır.

On sekizinci madde: Direktörler henüz tediyesi talep olunmayan taksitlerin cümlesini veya bir miktarını hissedarında bervech peşin kabul edebilecek ve o evvel suretle alınan meblağ ya şirkete ikraz olunmuş akçe nazarıyla bakılıp şeraitin tarafına bil ittifak tayin edecek veyahut şirketin temettüatından bervechi peşin verilen meblağa mütenasip bir hisse almaya hissedarına hak verecektir.

Hisse senedatının ferağına dairdir

On dokuzuncu madde: Şirketin hisse senedatının ahire terk ve ferağı ferağ ile mefruğ Aliyye beyanında icra olunacak ve ferağ olan mefruğ aleyhin ismi deftere kayıt oluncaya değin hisse senedatının sahip ve mutasarrıfı ad ve itibar kalınacak ve hisse senedatının ferağına havi olan ferağnameler usul ve kaidesi ve cümle tanzim olunarak şirkette bırakılacaktır.

Yirminci madde: Ferağ olunacak hisse şirkete borcu olan hissedarından birinin malı olduğu takdirde ferağnameyi deftere kayıt etmekten imtina edebilecektir.

Yirmi birinci madde: Senevi vukua bulacak Cemiyet-i Umumiyye'nin içtimainden on dört gün mukaddem ferağ defterleri kapanacaktır.

Hisse senedatının intikaline dairdir

Yirmi ikinci madde: Şirket hissedarından biri vefat eder ise terk edeceği hisse senetleri varisine intikal edecektir.

Yirmi üçüncü madde: Bir hissedarın vefatı veya iflas veyahut adem-i iktidarı ve bir hissedar kadının izdivacı cihetlerle hisselerine mülk ve mutasarrıf olacak olanlar direktörlerin talebi üzerine hukuk vakıalarını badel ispat şirketin hissedarını defterine kayıt olunabilecekleri istedikleri halde mefruğ Aliye sıfatıyla yerlerine ahirlerini kayıt ettirebilecek ve bu halde bir feragatname tanzim etmeğe mecbur olacaklardır.

Hissedarının hisse senedatı üzerine olan hukukundan sükûtlarına dairdir

Yirmi dördüncü madde: Hissedarından biri tayin olunan gün de taksiti ifa etmediği halde direktörler mezkûr taksitin tehirinden dolayı lazım gelen güzeştesiyle beraber tediyesi talebini havi hissedara bir ihtar name irsal eyleyecektir.

Yirmi beşinci madde: İhtar namede taksitin güzeştesiyle beraber tediye olunacağı yevm ve mahall-i tayin ve tediye olunmadığı halde hissedarın hisseleri üzerinde olan hukukundan takit olacağı tasrih kılınacaktır.

Yirmi altıncı madde: Mezkûr ihtarnamede muayyen olan yevm ve mahalde taksitin faiziyle beraber tediye olunmadığı halde yevm-i mezkureden bir mah sonra direktörlerin kararıyla hisselerin hükmü sakıt olacaktır.

Yirmi yedinci madde: Bervech-i muharrer hükmü sakıt olan her bir hisse şirketin malı ad olunarak direktörlerin münasip görecekları surette buyu' ve fûruht olabilecek ve bu vecihle satılan hisselerin esman hasılasından masarîf-ı vakıası bade't-tenzil bakisi mezkûr hisseler ashabının şirkete olan borçlarına mahsup olunacak ve duyunlarından noksan zuhur ettiği halde hissedarlar mesul olacağı misillü fazlası zuhurunda dahi kendilerine ait olacaktır.

Yirmi sekizinci madde: Hükmü sakıt olan hisseleri iştirâ edecek olanların yedlerine eski sahiplerinin iddialarına karşı bir senet olmak üzere husus-ı mezkurenin sukût-i hükmü esbabına havi bir beyanname ile verilen bedelata mukabil direktörlerin ikisi tarafından mümzi bir kıta makbuz senedi ve satılan hisseler tasarruflarını müeyyid bir ilmuhaber dahi ita olunacak ve fakat sakıt olan hissedarın herhalde şirket aleyhinde davaya salahiyeti olacaktır.

Yirmi dokuzuncu madde: Mezkûr hisselerin sakıt olduğu tarihten itibaren bir seneye kadar ashabının şirkete olan zimmetlerini ve sükût-i keyfiyetten dolayı zuhura gelen masarif-i tediye ve ifa ettikleri halde bunun kabulüyle sükût-i hükmünü lağv etmeğe direktörlerin ihtiyarındadır.

Cemiyet-i Umumiye'ye dairdir

Otuzuncu madde: Birinci Cemiyet-i Umumiye şirketin tesisi gününden itibaren dört mah zarfında direktörlerin tayin edecekleri mahalde akd olunacak ve beher sene kezalik direktörlerin tayin edecekleri vakit ve mahalde içtima eyleyecektir.

Otuz birinci madde: Cemiyet-i Umumiye'nin in'ikadından la-kal otuz gün mukaddem olan keyfiyet olunacak ve ilanda içtima olunacak saat ve mahal gösterilecektir.

Otuz ikinci madde: Marü'l-beyan Cemiyet-i Umumiyeler'den başka direktörler her ne vakit tensip ederler ise bir cemiyet-i umumiye-i fevkalade davet etmeye muktedir olacak ve cem'an elli bin liralık hisseye mutasarrıf olan hissedaranın tahriren vukua bulacak talebi üzerine böyle bir cemiyet-i fevkaladeyi davete mecbur bulunacaktır.

Otuz üçüncü madde: Hissedarın tarafından akdi talep olunan Cemiyet-i Umumiye-i fevkalade bir madde-i muayene için olmak iktiza edecek ve bu bapta bir kıta ihbarname merkez-i idare-i şirkete ita veyahut posta ile irsal olunacaktır.

Otuz dördüncü madde: Direktörler mezkûr ihbarnameyi aldıklarında Cemiyet-i Umumiye-i fevkaladeyi davet edecek ve ihbarnamenin tarihinden itibaren otuz gün zarfında davet etmedikleri halde cemiyet-i mezkureyi bilzat talep eden hissedaran davet etmeye muktedir bulunacaktır.

Otuz beşinci madde: Cemiyet-i fevkaladenin in'ikat için la-kal yirmi bir gün evvel ilan-ı keyfiyet olunup içtima olunacak yevm ve saat ve mahal ve müzakere olunacak mevad tayin olunacak ve gerek adı ve gerek fevkalade cemiyetlerin davet ilan namesi hissedaranın buldukları mevakin başlıca gazetelerinde tab olunacaktır.

Otuz altıncı madde: Her bir hissedarın adı fevkalade cemiyetlerde şirketin umur ve hususatına müteallik olup cemiyetin (daveti ilanından evvel merkez-i şirkete irsal veya tebliğ eylemiş olduğu) her bir teklifatı mevki-i bahis ve müzakereye koymaya hakkı olacaktır.

Otuz yedinci madde: Cemiyet-i Umumiye'de la-kal elli bin liralık hisseler ashabı veyahut vekilleri hazır olmadıkça hisse-i temettü tayininden başka hiçbir madde üzerine bahis ve müzakere cereyan etmeyecektir.

Otuz sekizinci madde: Cemiyet-i Umumiye'nin içtima için tayin olunan saatten bir saat sonra hazır bulunan hissedaran veya vekilleri müzakereye girilmek için adet-i kâfide olmadığı halde cemiyet hissedaranın talebi üzerine davet olunduysa fesh olunacak ve hissedaranın talebiyle davet olunmadığı halde sekiz gün sonra yine ol mahal ve ol saatte içtima olunmak üzere tehir edilecek ve içtima-ı sanide hazır bulunacak hissedarların veya vekillerin adedi ne kadar olur ise olsun cemiyet-i müzakereye ibtidar edecektir.

Otuz dokuzuncu madde: Direktörlerin reisi Cemiyet-i Umumiyeler de riyaset edecektir.

Kırkıncı madde: Reis-i mumaileyh Cemiyet-i Umumiye'nin içtima için tayin olunan saati bir çerik geçtikten sonra ispat-ı vücut etmediği halde hazır bulunan direktörler içlerinden birini riyaset etmek üzere intihab edeceklerdir.

Kırk birinci madde: Reis bulunan zat aza-i hazıranın muvafakatiyle vakti aharda ve diğer bir mahalde içtima olunmak üzere cemiyeti dağıtabilecektir. Ve fakat muahharan akd olunacak cemiyette ancak evvel ki mevzu bahis olan mevad müzakere olunacaktır.

Kırk ikinci madde: La-kal beş hissedar tarafından rey hakkı talep olunmadıkça el kaldırılarak rey verilecek dermeyan olunan hususun kabul ve reddi reisin zabt defterlerine kayıt ve terkim olunacak ifadesiyle ispat olunacaktır.

Kırk üçüncü madde: Beş nefer veyahut daha ziyade hissedar tarafından rey hakkı itası talep olunur ise işbu reyler reisin tensibi ve cümle toplanacak ve hâsıl olacak neticeye karar nazarıyla bakılacaktır. Tesavi ara vukuunda reisin reyi manzum olduğu taraf tercih kılınacaktır.

Kırk dördüncü madde: Cemiyet-i Umumiye'nin zapt varakaların defatir-i mahsusada mukayyet olacak ve işbu varakalar Cemiyet-i Umumiye 'ye riyaset eden zat veyahut direktörler reisi tarafından bulunduğu halde mevad-ı mündericatların sıhhatine delil olarak başka türlü ispata hacet kalmayacaktır.

Hissedarların reylerine dairdir

Kırk beşinci madde: Hissedarın her biri hisseler için bir reyi olacaktır.

Kırk altıncı madde: Bir veyahut müteaddit hisse senedatına iki veyahut daha ziyade kimseler müştereken mutasarrıf olup isimleri defterde mukayyet bulunduğu halde bunlardan hangisinin ismi evvel kayıt olunmuş bulunur ise ol kimse münferiden beyan rey etmeye haklı olacaktır.

Kırk yedinci madde: Zimmetinde bulunan tekasıtı kâmilten tediyeye etmemiş olan hissedar hiçbir Cemiyet-i Umumiye 'de bulunamayacak ve rey veremeyecektir.

Kırk sekizinci madde: Hissedarlar bil zat veyahut bil vekile ita-i rey ederler.

Kırk dokuzuncu madde: Bir vekilin tayini için icab eden vekâletname tahriren ve nizamen mer'î olan surete tefrikan tanzim olunacak ve müvekkilin imzasını ve şayet müvekkil bir heyet ise heyetin mühr-i mahsusunu ve bir veyahut birkaç kimselerin şehadetine muhtevi olacaktır.

Ellinci madde: Vekâletnameler Cemiyet-i Umumiye'nin içtimaidan alakalı kırk sekiz saat evvel cemiyet Beyrut'ta olacak ise şirketin ikametgâhına ve ahir mahalde olacak olduğu halde idare tarafından tayin ve irae olunacak mahale teslim olunacak ve fakat tarih-i tanzimden on iki mah mamur eylemiş olan vekâletname muteber olacaktır.

Direktörlere dairdir

Elli birinci madde: La-kal yirmi beş hisseye mutasarrıf olan her bir hissedar direktör intihab olunacaktır.

Elli ikinci madde: Direktörlerin adedi dörtten noksan ve ondan ziyade olmayacaktır.

Elli üçüncü madde: İlk tayin olunacak beş nefer direktör şirketin nizamname-i esasısını imza eden zevat tarafından intihab olunacak ve şirketin ikinci Cemiyet-i Umumiyesinden mukaddem her ne vakit isterler ise mezkûr direktörler üç nefer direktör daha bil intihab kendileri ilave etmeye muktedir olacaktır.

Elli dördüncü madde: Mevadd-ı sabıka mucibince tayin olunacak direktörler şirketin suret-i katiyede tesisinden sonra dördüncü defa olarak vukua bulacak Cemiyet-i Umumiye'nin zaman-ı içtimaine değin umur-i memurelerini ruiyyet ve temşiyete devam edeceklerdir.

Elli beşinci madde: Dördüncü defa olarak vukua bulacak ondan sonra bir müddet içtima edecek olan Cemiyet-i Umumiye'de direktörlerin bir sülüsünün ve bunların adedi üçe kabul taksim olmadığı halde sülüse en yakın olan miktarının memuriyetlerine hitam verilecektir. Ve bu vecihle çıkacak direktörlerin yerlerine ahirlerinin tayini için Cemiyet-i Umumiye'ce diğer bir suret kararlaştırılmadığı halde rey-i hafiyeye müracaat olunacaktır.

Elli altıncı madde: Cemiyet-i Umumiye ber-vechi muharrer çıkan direktörlerin yerlerine diğerlerini tayin edecek ve çıkan direktörler tekrar intihab edilebilecektir.

Elli yedinci madde: Çıkan direktörlerden dolayı açık kalan yerlere sairlerini tayin için vukua bulacak Cemiyet-i Umumiye emri intihab bir neticeyi müntic olmaz ise cemiyet-i mezkure sekiz gün sonra yine ol mahal ve ol saatte içtima eder ve işbu ikinci içtimada dahi intihab olunamadığı takdirde çıkan direktörler sene-i atiyenin Cemiyet-i Umumiyesi'nde yerlerine diğerleri tayin olununcaya kadar memuriyetlerine devam edeceklerdir.

Elli sekizinci madde: Cemiyet-i Umumiye direktörlerin adedini teksir veya taklil vazifelerini tadil ve becaişlerini icra edebilir.

Elli dokuzuncu madde: Direktörler içlerinden birisinin yeri münhal olur ise bir başkasını tayin edebileceklerdir. Şu kadar ki o suretle tayin olunan direktörlerin müddet-i memuriyetleri halefinin müddetinden baki kalan müddeti tecavüz etmeyecektir.

Altmışınca madde: Şirketi Cemiyet-i Umumiye'nin kararıyla müddet-i memuriyeti hitam bulmayan direktörlerden birini tebdil ile yerine bir başkasını tayin edebilecek ve ol vecihle tayin olunacak adem yalnız selefinin memuriyetinden baki kalan müddetçe ifa-yı memuriyet edecektir.

Altmış birinci madde: Direktörler ile şirketin memur-i sairesi ve bunların varisi memuriyetlerinden dolayı ve şirkete celb menfaat etmek maksadıyla vukua bulan masarif-i mahsusa ve şirketin namına olarak hasene niyetle akd ettikleri mukavelattan münbais masarif-i saireyi şirketin mevcudundan ahza müstahak olacaklardır. Burası mukarrerdir ki memur-i merkuma bu misillü masarif-i mahsusa vesaireye Cemiyet-i Umumiye huzurunda ispat etmeye mecbur olup cemiyet dahi masarif-i mezkurenin keyfiyet ve kıymetini takdir ve tayin edecektir.

Direktörlerin iktidarına daırdır

Altmış ikinci madde: Umur-u şirket direktörleri marifetiyle idare olunacak ve şirketin tesis ve teşkili mülabesesiyle vukua gelen kâfi masraf onlar tarafından tesviye kılınacaktır. Direktörler işbu nizamname ahkâmınca Cemiyet-i Umumiye'ye ait olan hususattan maada şirketin kâfi masalihini rivayet ve tesviye edecek ve fakat her halde işbu nizamnamede muayyen olan ve Cemiyet-i Umumiye tarafından tayin olunabilecek olan kâfi kavaide tab olacaklardır. Ancak cemiyet-i umumiyenin vaz edeceği bir kaide direktörlerin ondan evvel vukua bulan ve muteber olması lazım gelen bir muamelelerini fesh ve iptisal edemeyecektir. Direktörler içlerinden bazıısı mevcut olmasa bile icra-i memuriyet edebilecekler ise de bu halde müzakereleri muteber olmak için mevcut bulunanların adedi dört neferden aşağı olmamak iktiza edecektir.

Altmış üçüncü madde: Direktörler Cemiyet-i Umumiye'nin kabul ve tasdiğiyle şirketin su ameliyatının ihtiyacı için lazım görecekları mablağı istikraz edebileceklerdir.

Altmış dördüncü madde: Şirketin su ameliyatının ihtiyacı için istikraz olunacak kâfi meblağ henüz istifa olunmamış olan hisse senedatı taksitleri karşılık gösterilmesiyle veyahut şirketin tensip edeceği sair şerait ve teminat ile alınacak ve fakat mühren olunan bir istikraz ondan evvelki istikrazın teminatına hâlel vermeyecektir. İstifa olunmamış olan taksitler şirket tarafından bazı istikraza verilen teminatta dâhil ise direktörler işbu teminatın hâkimi zail oluncaya kadar zikr olunan taksitleri hissedarlardan talep ve istifa etmek hakkını icra için şirkete akçe ikraz etmiş olanların nezdine bir veya birkaç memur resmi tayin edebileceklerdir. İşbu memur resimler tarafından taksitlerin tediyesi için vukua bulacak talebe direktörler tarafından vukua bulmuş nazarıyla bakılacak ve taksitlerin istihsali için direktörlerin müracaat edegeldikleri esbap ve vesaitte müracaat edilecektir.

Altmış beşinci madde: Direktörler şirketin ihtiyacat vakıası için şirketin namına olarak poliçe veya makbuz senedi imzasına ve kabul ve itasına muktedir olacaklardır.

Altmış altıncı madde: Direktörler şirketin leh ve aleyhinde vukua gelen kâffe-i deavi ve münazaat ve metalibi muhakeme nakl veya sulhen tesviye veya feragat veyahut hükümlere havale eylemek hususlarına muktedir bulunacaklardır.

Altmış yedinci madde: Direktörler mesuliyeti şahsiyeleri tahtında olmak üzere münasip görecekları bir veya daha ziyade kimseleri direktör jeran yani müdir-i umur sıfatıyla tayin ve istedikleri vakit onları azledebileceklerdir. Ve işbu nizamname ahkâmca kendilerine tevdi olunan ve zaif ve iktidarın mecmuunu veya bir kısmını mezkûr müdür veya müdürlere ihale ve bunların maaşlarını tayin ve şirketin yazıcılarını ve efkaf ve sarraf ve sair memurlarını tayin ve tebdil eylemeye muktedir olacaklardır.

Altmış sekizinci madde: Direktörler şirketin masalihini ruiyyet veya sulhen tesviye etmek veyahut şirketin namına akd mukavele eylemek için içlerinden birkaçına veya şirketin memur ve müstahdemlerinden bazısına iktiza eden ruhsat ve mezuniyeti ita edebileceklerdir.

Altmış dokuzuncu madde: Direktörler şirketin umuruna lüzumu olmayıp mevcut olan akçeyi münasip görecekları teminat ile istirbah etmeye muktedir olacaklardır.

Yetmişinci madde: Şirketin sermayesiyle su celb ve taksimi imalatını inşaya ve bu işte müteahhitler kullanmaya ve imalatı mezkurenin mecmua-i veya bazıları için her türlü mukavele ve kontratı akdına direktörlerin salahiyeti olacaktır.

Yetmiş birinci madde: Cemiyet-i Umumiye'nin tasdiki altında olarak direktörler tarafından vukua bulan her nevi buyu ve şera muamelelerine ve akd olunan kontratı ve mukavele namelerin icra-i ahkâmına hiçbir sebep ve alet ile hissedarın tarafından müşkülât ve mevani ika edilmeyecektir.

Yetmiş ikinci madde: Şirket kendisine mahsus bir mühür istihsal etmeye ve işbu nizamnamesini Ticaret Nezareti celilesin de kayıt ettirmeye mecbur olacak ve direktörler şirketin umuru için mühür resmisini istimal eylemek salahiyetiyle memalik-i ecnebiye de birer acente veyahut komisyon tayin etmeye muktedir olacaklar ve işbu mühürlerin istimalini münasip görecekları suretle tahdit edebileceklerdir.

Direktörlerin muamelatına dairdir

Yetmiş üçüncü madde: Direktörler birinci içtimalarında içlerinden birini reis intihab edeceklerdir.

Yetmiş dördüncü madde: Direktörler ruiyyet-i masalih için tensip edecekleri vakitlerde içtima edecek ve direktörlerin içtimaları Dersaadet ve Beyrut ve Londra ve Paris'te olacaklardır. Direktörlerin meclisinde mevzu bahis olunan mesail ekseriyet-i ara ile kararlaştırılacak tesavi-i ara vukuunda reisin reyi manzum olduğu taraf merci tutulacaktır. Bir direktör istediği vakit direktörleri içtima-i davet edebilecektir.

Yetmiş beşinci madde: Direktörlerin içtima için muayyen olan saatte reis hazır bulunmadığı halde mevcut bulunan direktörler içlerinden birini bu meclise riyaset etmek üzere intihab edeceklerdir.

Yetmiş altıncı madde: Direktörler iktidar ve vazaif-i memurelerinin cümlesini veyahut bir kısmını içlerinden münasip görecekları bazı zevattan mürekkep komitelere ihale ve tevdi edebilecekler ve bazı direktörler memalik-i Devlet-i Aliye'de ikamet üzere buldukları halde bunlara bir komite itibar olunacaktır. Bervech-i muharrer teşekkül eden komitelerin kafisi uhdelerine ihale olunacak vazai fin icraatına direktörler heyetin ita eyleyeceği talimata tevfi k-i harekete mecbur olacaklardır.

Yetmiş yedinci madde: Direktörlerin reisi dâhil bulunduğu her bir komiteye riyaset edecek ve kendisinin gıyabı veya komitede âdem-i vücudu halinde komiteler azası içlerinden münasiplerini reis tayin eyleyeceklerdir.

Yetmiş sekizinci madde: Komiteler lüzum görüldükçe içtima edecek ve dermeyen olunan mevad hakkında ekseriyet-i ara ile karar verilecek ve tesavi-i ara vukuunda reisin reyî munazzım olduğu taraf merci olacaktır.

Yetmiş dokuzuncu madde: Direktörler harekât ve muamelat-ı vakıılarından dolayı hissedaranın Cemiyet-i Umumiyesi nezdinde mesul olacaklardır.

Sekseninci madde: Direktörlerden her biri su celp ve taksimi ameliyatının icrası veya idaresine lazım olacak eşya ve edevatın buyu ve itası ve şirketin sair her türlü imalatın inşası için şirket ile her türlü mukavele akd edebilecek ve fakat bu makule imalat ve muamelat bahsinde ita-i reye muktedir olamayacaktır.

Seksen birinci madde: Direktörlerin heyeti veya bir komitesi veyahut direktör sıfatıyla hareket eden her bir kimse tarafından vukua bulan muamelat işbu direktörlerin veyahut bir direktör sıfatıyla hareket eden kimsenin intihabında kusur ve hata vukua bulduğu veyahut bunların artık memuriyetleri olmadığı muhharan tayin etse bile muamelat-ı mezkure mukayyet olacaktır.

Seksen ikinci madde: Bir direktör vazaif-i memuresinin icrasında kusur eder veya izhar-ı iflas eyler veyahut aklına hiffet götürür veya irtikâp ile müttehem olur ise azl ve tebdil olunacaktır.

Direktörlerin maaşlarına dairdir

Seksen üçüncü madde: Direktörlerin maaşları Cemiyet-i Umumiye de toptan tayin olunacak ve işbu maaş direktörler kendi beyanlarında tayin edecekleri vech üzere taksim edilecektir.

Temettüatın tevzine dairdir

Seksen dördüncü madde: Direktörler Cemiyet-i Umumiye'nin muvafakatiyle hisseler bedelatına mahsuben tediye olunmuş olan veya tediye olunmuş hükmünde ad olunan mebalîğ nispetinde taksim olunmak üzere hissedarına bir hisse temettü itasına karar verebileceklerdir.

Seksen beşinci madde: Tevzi ve ita olunacak hisse-i temettü mutlaka şirketin muamelat vakiasından husule gelen kar ve temettüattan olmak şarttır.

Seksen altıncı madde: Direktörler hisse-i temettüun taksimi teklif etmezden evvel muhtemelü'z-zuhur olan ahvalde müdür olmak veya şirketin tahvilatını iştirâ etmek veyahut şirkete müteallik imalatı tamir ve muhafaza veya teksir eylemek için şirketin hasılat-ı

vakasından münasip görecekları bir miktarını ifraz edebilecekler ve direktörler meblağ-ı mefruzeyi ihtiyat akçesi olmak üzere tensip edecekleri teminat ile istirbah edebileceklerdir.

Seksen yedinci madde: Direktörler taksitlerin âdem-i tediyesinden ve cihat-ı saireden dolayı şirkete deyni olan her bir hissedarın hisse temettünden medyun olduğu meblağı tenzil edebileceklerdir.

Seksen sekizinci madde: Tayin olunan hisse-i temettü hissedaranın her birine tebliğ ve ihtar olunacak ve temettün tayini tarihinden itibaren beş sene müddet zarfında talep olunmayan her bir hisse-i temettü direktörler tarafından şirkete ait olmak üzere zapt olunabilecektir.

Seksen dokuzuncu madde: Vaktinde talep ve istihsal olunmayan hisse-i temettü için şirketten faiz istenilmeyecektir.

Muhasebeye dairdir

Doksanıncı madde: Direktörler şirketin varidat ve masarafatıyla matlubat ve zimmetinin esbab ve hakayıkı anlaşılır surette muhasebe-i sahihasının tanzim olunmasına dikkat ve ihtimam etmeye mecburdurlar.

Doksan birinci madde: Her sene Cemiyet-i Umumiye'nin in'ikadından bir ay evvel bir muhasebe cetveli tanzim olunarak Cemiyet-i Umumiye'ye taktim olunacak ve muhasebe defterleri şirketin mahal idaresinde mahfuz olacaktır.

Tetkik-i muhasebeye dairdir

Doksan ikinci madde: Şirketin hesapları lâ-kal sene de bir defa bir veya birkaç müfettiş marifetiyle ruhiyyet ve tetkik olunacak ve icmal-i muhasebesinin sıhhati onlar tarafından tasdik kılınacaktır.

Doksan üçüncü madde: İlk müfettişler direktörler tarafından ve ondan sonrakiler Cemiyet-i Umumiye canibinden tayin kılınacaktır.

Doksan dördüncü madde: Müfettişler hissedarandan ve gayrılarında tayin olunmak caizdir. Fakat bir kimse hissedar olsun olmasın şirketin bir maslahatında alaka ve medhali olur ise müfettiş intihab olunamayacak ve müddet-i memuriyetlerinde direktörler vesair memurin şirkete dahi müfettiş tayin kılınamayacaktır.

Doksan beşinci madde: Müfettişler intihabı her sene Cemiyet-i Umumiye'de icra olunur.

Doksan altıncı madde: İlk müfettişlerin maaşları direktörler tarafından ve sonrakilerin maaşları Cemiyeti Umumiye canibinden tayin olunacaktır.

Doksan yedinci madde: Müfettişler inkiza-i müddet memuriyetlerinde tekrar intihab olunabilecektir.

Doksan sekizinci madde: Cemiyet-i Umumiye tarafından tayin olunan müfettişlerce hal vaki olur ise ahir biri intihab olunmak üzere direktörler derhal Cemiyet-i Umumiye fevkaladeyi davete mecbur olacaklardır.

Doksan dokuzuncu madde: Müfettişler intihabı Cemiyet-i Umumiye'de icra olunmamış ise la-kal beş hissedar tarafından vukua bulacak talep üzerine Ticaret Nezareti senesi cariye için bir müfettiş tayin ve hizmet-i vakıasına mukabil şirket tarafından verilecek maaşı dahi takdir eder.

Yüzüncü madde: Her bir müfettiş icmal-i muhasebesinin bir suretini alacak ve onu tahkik ve defatir ve evrak-ı saire-i müteferria ile tatbik eylemeye mecbur olacaktır.

Yüz birinci madde: Müfettişlerin her birine şirket tarafından tutulacak kâffe-i tefatirin pusulası ita olunacak ve bunlar her vakit münasip saatlerde şirketin tefatir ve hesabatına bakmaya mezun olacağı gibi hesapların tetkiki ve muayenesinde kendilerine muavenet etmek üzere şirketin masrafıyla bazı muhasib veya sair kimseleri istihdam ve hesabat-ı mezkureden dolayı gerek direktörleri ve gerek şirketin sair memurin ve hademesini isticvap etmeye muktedir olacaktır.

İlanata dairdir

Yüz ikinci madde: Bazı hisse senedatına bil iştirak mutasarrıf olan hissedarlara gönderilecek ihbarnameler şirket defterinde en evvel ismi yazılmış bulunan hissedara isal olunacaktır. Ve bu suretle isal olunan ihbarname sair hissedarlar için dahi kâfi ad olunacaktır.

Yüz üçüncü madde: İhbarnameler posta ile gönderilir ise Fransa ve İngiltere için postaya verildiğinin ferdası ve Dersaadet için sekiz gün sonra mahalline teslim olunmuş nazarıyla bakılacak ve bundan dolayı iddia vukuundan zikr olunan ihbarnamelerin üzerleri matlup ve cümle yazılıp postaya teslim olunmuş ettiğinin ispat olunması tebri zimmete kafi olacaktır.

Ahkâm-ı mütenevvia

Yüz dördüncü madde: Bir direktör veya bir hissedar münferiden ve gerek diğer bir hissedar veya direktör veyahut hissedar olmayan sair bir şahıs ile müştereken şirketin inkızayı

müddet-i imtiyaziyesinden evvel feshi ve kat-ı muhasebesi vukuunda vücuda getirilen imalatın mecmuanı veya bir miktarını imtiyaz mukavelenamesinin ahkâmına hâlel gelmemek üzere mubayaa edecektir.

Yüz beşinci madde: İmtiyaz mukavelenamesinin on altıncı maddesi mucibince şirket kavanin ve nizamat Saltanat-ı Seniyye'ye tabi olacak ve kontratların tevili ahkâmı ve imalatın icrası ve suyun taksimi hususlarından dolayı şirket ile efrat beyinde zuhura gelecek olan bil cümle deavi ve münazaat icap eden mehakim-i Devlet-i Aliye'de ruiyyet ve fasl olunacaktır.

Yüz altıncı madde: Devlet-i Aliye ile şirket beyinde imtiyaz mukavelenamesinin tevil ve icra-i ahkâmından dolayı tekevvün edebilecek her türlü ihtilafat Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'de bulunan muhakemat dairesinde fasl ve hal olunacaktır.

Yüz yedinci madde: Hissedarın Cemiyet-i Umumiyesi işbu nizamnamesinin mevad münderesince lüzum gördüğü tadilatı cenab-ı saltanat-ı seniyyeye arz ile kabul ve tasdik buyrulduktan sonra icraya mezun olacaktır.

Fi 6 Recep sene 1289 ve Fi 28 Ağustos sene 1288 [9 Eylül sene 1872]

EK-4: BEYRUT SU KUMPANYASININ NEHRÜLKELP'DEN BEYRUT'A SU GETİREBİLMESİ İÇİN ALDIĞI RUHSATNAME¹⁹⁰

Cebel-i Lübnan'da vaki Nehrülkelb'den Beyrut'a celp olunacak su kumpanyasına zikr olunan suyun tebdil-i mehazı için verilen ruhsatnamedir.

Cebel-i Lübnan'da vaki Nehrülkelp'den Beyrut'a celp olacak su kumpanyasına merbut haritalarda muayyen mehaz-ı ceditten su alması için şerait-i atıye ile ruhsat verilmiştir. Şöyle ki:

Evvela: Mezkûr kumpanya imtiyaz ferman-ı Alisinde münderiç olduğu vecihle Nehrülkelp Vadisi'nden Beyrut'a su celbi için mezkur vadide icra edeceği ameliyattan dolayı ashab-ı emlaka tertip edecek kafi zarar ve ziyanı hükümet-i mahalliyece tayin olunacak mühendislerin tahmini vecihle ifa edecektir.

Saniyen: Mezkûr kumpanya su almak için müceddeden tayin ettiği mahallerde bulunan ashab-ı emlaka aded-i kadime vecihle su verecektir. Kumpanyanın ameliyattan dolayı duçar-ı hasar olan arazi ve emlak için ashabına tediye olunacak tazminat yalnız Nehrülkelp Vadisi'nde vaki emlak ve araziye münhasır olmayıp imtiyaz ferman-ı Alisi'nde münderiç olduğu vecihle Beyrut nesline kadar ameliyatın icra olunduğu kâfe-i mahallerde bulunan arazi ve emlaka terettüp eden zarar ve ziyan dahi şamildir.

Fi 3 Teşrinievvel sene [12]90

[Nâfia Nezareti'nin Mührü]

¹⁹⁰ BOA, A.}DVN.MKL, nr. 12/16; *İmtiyaz ve Mukavelat Mecmuası*, İstanbul 1302, s.746-747.

EK-5: SELİM FARİS İLE TİCARET NEZARETİ ARASINDA YAPILAN MUKAVELE¹⁹¹

Osmanlı askerlerinin su tüketiminden ücret alınmayacağına dair Beyrut suyu imtiyaz sahibi Selim Faris'in şirketinden yeni bir taahhütname alınması

Beyrut şehrine su isalesi hakkında seksen yedi senesinde Fransa Devleti fehimesi tebaasından Mösyö Thévenin'e kırk sene müddet ve şerait-i saire ile ita kılınmış olan imtiyaz tarih inkızasından itibaren yine kırk sene müddetle Selim Faris Efendi'ye ihsan olunmuş olduğundan bu bapta mukaddema ita olunan emr-ü alişanda dermeyan olunan şeraite muvafık taahhüdatı müstevi olarak mumaileyh Selim Faris Efendi'nin vekili Colonel Grantley Norton ile Umur-ı Ticaret ve Nâfiamız Nezareti beyninde tanzim kılınan mukavelename evrak-i müteferia ile beraber Bâb-ı Âlîmize irsal kılınmış ve lede'l istizan mucibince irade-i seniye-i mülükhanem müteallik ve şeref sudur olmuş olmağın salifü'z-zikr imtiyazın kırk sene müddetle mumaileyh Selim Faris Efendi'ye ihsan edildiğine mutazammın Divan-ı Hümayun'dan işbu emr-i celilü'l-sadırım ısdar ve hükm-i münifi mezkur mukavelenamenin tamamını icrasına muallak olmak üzere mumaileyh canibine ita kılındı. Tahriren fi'l-yevm ve es-seman vel'ışrin min şehri cemeziyelahir li sene hamse ve selasemie.

Mukavelename

Bir taraftan hükümet-i seniye namına hareket eden Ticaret ve Nâfia nazırı devletlü Mahmut Celalettin Paşa hazretleriyle diğer taraftan Beyrut su imtiyazına nail olan Selim Faris Efendi'nin vekâletini haiz Colonel Grantley Norton beyninde şerait-i ati karargir olmuştur. Şöyle ki:

Birinci Madde

İmtiyaz müddetinin temdidi imtiyaz-ı hazır müddetinin inkızasından itibaren kırk sene olacaktır.

İkinci Madde

İmtiyazın temdidine dair irade-i seniyenin sureti tarihinden itibaren gerek imtiyaz-ı hazır müddetinin hitamına değin ve gerek müceddeden temdit edilen kırk sene müddetin nihayetine kadar imtiyaz-ı hazır mucibince suyun her mikap metresi için sağ para olarak muayyen olan seksen para eğer yevmiye bir mikap metre su alınır ise yine sağ pare olmak üzere altmış beş pareye tenzil edilecektir ve eğer yevmiye la-kal yarım mikap metre alınır ise metrenin

¹⁹¹ BOA, HR.SFR.3, 548/27.

fiyatı sağ akçe olarak yetmiş para olacaktır ve yevmiye yarım mikap metreden noksan alınır ise seksen para ifa olunacaktır.

Üçüncü madde

Şimdi ki kumpanya tarafından devair-i emiriye ve müessesat-ı umumiye-ı saireye mahsus olarak yevmiye verilen üç yüz elli mikap metre su mukabilinde hükümet-i seniyyeden imtiyaz-ı hazır mucibince senede altmış bin frankla alınmakta ise de temdit-i imtiyaza dair irade-i seniyyenin suduru tarihinden itibaren imtiyaz-ı hazrın hitamına kadar meblağ-ı mezbur otuz bin franga ve şimdiki imtiyaz müddetinin hitamından dahi yani temdit-i cedid müddeti bed ettikten kırk sene nihayetine kadar meblağ-ı mezkur senede on beş bin franga tenzil edecektir.

Dördüncü Madde

Su şirket-i hazırası tarafından ve devair-i emiriye ve müessesat-ı umumiyyeye yevmiye verilmekte olan üç yüz elli mikap metre sudan maada marü'z zikr irade-i seniye tarihinden itibaren asakir-i berriye ve bahriyyeye ve de devair-i saireye dahi yevmiye iki yüz elli mikap metre daha su verilecek ve buna bedel hiçbir şey ilave-i talep olunmayacaktır.

Beşinci Madde

Hükümet-i seniyyenin veyahut tensibi üzerine Beyrut Meclis-i Belediyesi'nin şimdi ki kumpanyanın temettüatından atide zikr olunan şerait üzere hisse olunmaya hak ve salahiyeti bulunacaktır. Şöyle ki evvela suyun hasılat-ı safiyesinden kumpanyanın eshamına yani obligasyonuna (obligation) iktiza eden faiz verildikten (ki bu faiz şimdiye kadar yüz de altı iken ba-dema yüz de dörde tenzil olacaktır.) ve birde yüz de birden ibaret olan amortisman bedeli tediye olunduktan ve irade-i seniye tarihinden itibaren hisse senedatına mebni aksiyona (action) mahsus olan senevi yüz de iki faiz verildikten sonra baki kalan hasılat-ı safiyyenin bir sülüsü hükümet-i seniyyeye veyahut tensibi üzerine Beyrut Meclis-i Belediyesi'ne ait olacaktır. Şayet hisse senedatı faizlerince bir güne tedahül vuku bulur ise bedeli ber-vecihle tebaaya ad olunmayıp maiyet-i atiyeye hasılatından tediye olunmak meşruttur.

Altıncı Madde

Şimdi ki kumpanya ya verilmiş olan imtiyazın işbu şartlar ile tadil edilmeyen şerait ve ahkâmı temdit-i müddet imtiyaz hitamına kadar kafi eylemek kemafi's-sabık mer'i ve mutabık tutulacaktır.

Yedinci Madde

Sahib-i imtiyaz marü'z-zikr şartları altı ay zarfında tamamen şirket-i hazıraya kabul ettirmeyi taahhüt eder ve suret-i kabulünün hükümet-i seniyyeye tebliğini taahhüt eder.

Sekizinci Madde

Sahib-i imtiyaz taahhüdat-i vakiasının icrası için müddet hakkında imtiyaziyenin iktizasından olunan şirket hakkında nizamname-i dâhiliyesi ahkâmına tevfikân behemehal bir anonim şirketi teşkil etmeye mecburdur.

Fi 22 Cemaziülahir sene 315 ve Fi 6 Teşrinisani sene 313

Ticaret ve Nâfia Nazırı

[18 Kasım sene 1897]

(İmza)

Mahmut [Celaleddin]

Mühr-i Nezaret

Londra Sefaret-i seniyyesine yazılan Fi 4 Mayıs sene 315 tarih ve on numaralı tahriratın suretidir

Müddet-i hazırâ-i imtiyaziyenin inkızası tarihinden itibaren kırk sene müddetle Selim Faris Efendi'ye ita buyrulan Beyrut suyu imtiyazına dair mumaileyhin vekili ile teatti edilen Fi 22 Cemaziülahir sene 315 ve 3 Teşrinisani sene 317 tarihli mukavelenamenin dördüncü maddesinde muharrer iki yüz elli metre suyun her vakit için kifayet edemeyeceği mülahazasına mebni ahval-i fevkalade de askeri şahane ile donanma-yı hümayun her yöne her ne miktar lüzum olur ise bil bedel itasını dahi şirket-i hazıraya kabul ve taahhüt ettirmeye çalışmakta olduğu mumaileyh Selim Faris Efendi tarafından mukaddema makam-ı nezarete bildirilmiş olduğu gibi mumaileyhin 19 Şubat sene 314 tarihli tahrirat-ı Aliye-i sefiraneleriyle varit olan mektubunda dahi ol bapta şirket-i merkumeden alınan taahhütnamenin Devlet-i Aliye Şehbenderhanesi'nden musaddakan gönderildiği bildirilmesine mebni leffiyle Bâb-ı Âlî ye'ye arz-ı keyfiyet kılınmış idi. Cevaben şeref varit olan tezkire-i samiye de şirket-i mezkureye ahiren ve temdiden ita olunan imtiyazın müddet-i devamınca temdidi veyahut ahara devri halinde cenab-ı hükümet-i seniyyeden Beyrut'a kuva-yı berriye veyahut bahriye sevk olunacak olur ise kuva-yı mezkurenin Beyrut'ta tarif ettiği müddetçe lüzumu olan suyu kumpanyanın iktidar ve ameliyat ve edevatın vüsati dairesinde bila ücret tedarik ve ita edeceği ve mahaza suyu icra için lazım gelen masarifi istifa eyleyeceği mezkur taahhütnamede muharrer olup suyun icrası için istiza edileceği beyan olunan masarîfın haddi ve masarîf-i icraiyyenin ne gibi şeyler olunacağı temdit ve taahhüt edilmediğinden istifzar-i mütalaa buyrulmakla tetkikat-i

lazıme lede'l icra mezkur Beyrut suyu 5 Cemazielahir sene 1287 tarihli imtiyaz mukavelenamesinin üçüncü maddesi hükmünce mahalline ve emakin ve mevaki-i muameleye verilecek su ameliyatının kaffe-i masarifinin şirkete aidiyeti musarih olunduğu anlaşılıp bu şartın salif'ül-zikr mukavele-i ahire mucibince asakir-i berriye ve bahriye ve devair-i saireye başkaca ita olunacak iki yüz elli metre suyada şumulü olmasına göre şirketin kuvva-yı berriye ve bahriye ye lüzumu derecede su vereceğine dair olan şimdiki taahhüdün da şart-ı mezkura tabi olması lazım geleceği gibi kuyut-i sairedende azade bulunması icap edeceğinden zikr olunan taahhüt nameden (suyu icra için lazım gelen masarifin istiza edileceğine tazammun eden şart ile bu taahhüdün imtiyazın temdit veya ahara devrine) kaydın dahi tay ve ihracı ve birde kumpanyanın iktidar ve ameliyat ve edevatının vüsati hakkında dermeyan olunan kuyudun salifü'l beyan mukavele namelerle itası mukarrer bulunan miktarlara şamil olmayıp onların fazlasına münhasır idiğünün dahi tasrihi suretiyle bir taahhütname itasına şirketin istihsal-i muvafakiyetine gayretle neticesinin nezarete inbası hususunun mumailiyh Selim Faris Efendi'ye tebliğine himem-i Aliye-i asafhaneleri derkar buyrulmak babında

EK-6: BEYRUT SU ŞİRKETİ DAHİLİ NİZAMNAMESİ¹⁹²

Beyrut'a su celb ve tedariki için teşekkül eden Osmanlı Anonim Şirketi'nin nizamname-i dâhiliyesidir

Fasıl Evvel

Şirketin İsim ve Tabiiyet ve Maksat ve Müddeti Beyanındadır

Birinci madde: Ferâmin-i seniye ile müyyed olan fi 5 Cemaziyelevvel sene 1287 ve fi 22 Temmuz sene 1286 tarihli ve fi 22 Cemaziyelahir sene 1315 ve fi 6 Teşrinisani sene 1313 tarihli mukavelenameler mucibince şirket-i sabıka haiz olduğu imtiyazı ve ondan mütevellit hukuk ve menafî ve vezaif ve taahüdatı bu kere teşekkül eden Osmanlı Anonim Şirketi'ne devr ve terke mezun kılınmış olduğundan Şirket-i Cedide işbu hukuk ve menafî ve vezaif ve taahüdatta birine kaim olacaktır ve bi't-tabi şirket-i sabıkanın fi 6 Recep sene 1289 ve fi 28 Ağustos sene 1288 tarihli nizam-ı dâhiliyesi mefsub ad olunacaktır.

Mezkûr Anonim Osmanlı Şirketi ziirde suret-i ihdas ve ihracı kararlaştırılan hisse senedatı ashabı beyinde şerait-i atiyeye tevfiikan teşkil edilmiştir.

İşbu şirketin maksadı olan taraf-ı devlet-i Osmaniye'den ita olunan imtiyazın hükmüne tevfiikan Beyrut şehrine su isale ve tevzi imtiyazını işletmek Saniyen mezkur imtiyazın ahkâm ve şeraitine tevfiikan suların vaz ve idhar ve tevziine mahsus inşaatı icra ve tamir eylemek salisen imalat-ı mezkurenin icrasına muktezi görülecek imalathaneler, fabrikalar, idarehaneler ve mebani saire mubayaa veya inşa etmek ve evvelce cenab-ı hükümet-i seniyyeye taktim edilen haritada muayyen olan suyun güzergahına tesadüf edip imalat-ı mezkureye bi-hakkın muktezi olan ebniye ve arsaları ashabının rızasıyla iştirak veyahut isticar eylemek Rabian imalat-ı mezkureyi tamamen veya kısmen taliplerine fûruht veya iltizamen ihale etmek Hamisne su celb ve isalesine müteallik sair imalat-ı Nâfianın icrası için devletten başkaca istida-yı imtiyaz eylemek ve işbu imtiyazatı işletmek sadisan Evvel be-evvel hükümet-i seniyyenin muvafakati istihsal edilmek şartıyla şirket-i mezkureyi diğer bir Şirket Osmaniye ile beyinlerinde kararlaştırılacak şerait dairesinde tevhit etmek sabian memalik-i Osmaniye'nin her ne sene de olur ise olsun hükümet tarafından bil müzayede ihale edilecek olan su tevzi ameliyatını deruhte ve icra eylemek saminen diğer şirketlere veya eşhasa verilmiş olan su celb ve tevziine müteallik imtiyazatı mubayaa etmek ve işletmektir. Maksat şirkete muvafık olan her türlü muamelatı ticariye ve sanayi ve maliyeyi icra etmeye dahi şirket mezun ve salahiyettardır.

¹⁹² BOA, A. }DVN.MKL., nr. 48/9.

İkinci madde: Şirketin ismi ‘‘Beyrut Osmanlı Su Şirketi’’ olacak ve tabiiyeti hasebiyle Devlet-i Osmaniye’nin kavanin ve nizamatına tabi bulunacaktır.

Üçüncü madde: Şirketin merkez-i idaresi Beyrut’ta olacak ve memalik-i Osmaniye’nin sair şehirlerinde veya memalik-i ecnebiye de acente veya şubeleri bulunabilecektir.

Dördüncü madde: Şirketin müddeti kable’l inkıza fesh veya temdit-i müddet gibi bir hal vukua gelmedikçe müddet-i imtaziyenin hitamı olan fi 21 Temmuz sene 1366 tarihine kadar münted olacaktır. Yani bin üç yüz altmış altı senesi şehr-i Temmuziyeye’nin yirmi birinci günü hitam bulunacaktır.

İkinci Fasl

Şirketin Sermayesi ve Hisse Senedatı ve Tahvilatı Beyanındadır

Beşinci madde: Şirketin sermayesi her biri beş yüz frank veya yirmi iki adet Osmanlı lirası kıymetinde hamiline ait olmak üzere yirmi bin hisseye muhkem olmak üzere dört milyon franktan yani yüz yetmiş sekiz bin liradan ibaret olup mecmuanın bedelatının nakden tesviyesi meşruttur. Fevkalade içtima edecek Meclis-i Umumiye’nin kararıyla işbu sermayenin inde’l hacce defaten veya tedricen yüzde elli derecesinde tezyidi haiz olacaktır.

Altıncı madde: Ber-muceb bala yüzde elliye kadar sermayenin tezyidi hissedarın meclis-i umumiyesince taht-ı karara alındığı takdirde iktiza eden taksitlerin dikkat-i tediyesi meclis-i idarece taht-ı karara alınacak ve fakat her bir taksitin talebinden yirmi bir gün evvel Dersaadet’ten ve memalik-i saire de neşr olunan resmi ve gayrı resmi üç gazete ile neşr ve ilan-ı keyfiyet edilecektir.

Yedinci madde: Vacibü’t-tesviye olan taksiti yevm-i muayyenede tediyeye etmeyen hissedarın tehir ettikleri müddet için bir güne ihtar ve ihbara hacet kalmaksızın senedi yüzde altı hesabıyla faiz vermeye mecbur olacaktır.

Sekizinci madde: Vacibü’t-tesviye olan taksitler tediyeye olunmadığı halde bir güne ihtar ve ihbara hacet kalmaksızın şirket meclis-i idaresi mezkûr hisse senedatını -zarar ve ziyana tehirat ika eden sahibine ait olmak üzere- Beyrut’ta veya sair yerlerde fütuht etmeye salahiyettardır işbu hisse senetlerinin numaraları biri memalik-i Osmaniye’de olmak üzere resmi ve gayrı resmi üç gazete ile neşr edilecektir. İşbu hisse senedatının furuhtundan mütehasıl mebalîğ hakk-ı tasarruftan iskat edilen hissedarın duyunlarının ber-muceb nizam-ı mahsup edilerek noksan zuhur eylediği halde ikmalinden mesul ve fazla zuhur halinde fazlasından müstefit olacaktır.

Dokuzuncu madde: Bir hisseye tasarruf şirketin nizamname-i dâhiliyesine ve meclis-i umumiyenin kararlarına muvafakati mütezammındır. Hisse senedatının terk ve devri sade teslimiyle hasıl olur.

Onuncu madde: Şirket sermayesinin makten tesviye olunmak suretiyle bir veya birkaç kere de tezyidi kararlaştırıldığı halde mütedavil hisse senedatı hamilleri meclis-i idarece zamm-ı sermaye vukuunun her defasında tayin edilecek şerait dairesinde yeni çıkarılacak hisseler için müşteri kayıt olunmaya hakk-ı rüçhanların olacaktır.

On birinci madde: İmtiyazın hitam-ı müddetinden evvel şirket sermayesinin tesviye-i reisü'l-mâlini temin zımında işbu nizamname-i dâhiliyenin otuz beşinci maddesinin üçüncü fıkrasında gösterileceği vecihle tesviye-i reisü'l-mâla muktezi mebalîğ beher sene temettüat-ı seneviyeden ifraz edilecektir. Hisse senedatının kıymet-i carisi kıymeti itibariyesinden dûn olduğu halde tesviye-i reisü'l-mâlborsadan mubayaa suretiyle ve kıymet-i cariyesi kıymeti itibariyesinden yüksek bulunduğu takdirde kur'a keşidesiyle ve kıymeti itibariyesi bedeliyle icra edilecektir. Bu suretle bedelatı tesviye edilerek itfa edilmiş olan hisse senedatı yerine yalnız temettuata iştirak hakkını haiz senedat verilecektir.

On ikinci madde: Şirket yüzde beş faizle beş milyon frank yani iki yüz yirmi bin liraya kadar tahvilat ihracına mezundur işbu tahvilat res'ül malını müddet-i imtaziye zarfında tesviyesi temin olunmak üzere ayrıca münasip amortisman bedeli tahsis edilecektir. Bundan fazla tahvilat ihracı fevkalade içtima edecek hissedaran meclis-i umumiyesi'nin kararına ve Hükümet-i Seniyye'nin tasdikine mütevakkıftır.

Üçüncü Fası

Şirketin İdaresi Beyanındadır

On üçüncü madde: Şirket meclis-i umumi canibinden mensup azami dokuz ve ekalli altı azadan mürekkep bir meclisi idare marifetiyle idare olunur. Reis dâhil olduğu halde azadan la-kal nısfı tebaa-i Osmaniye'den olması meşruttur. Aza-i mumaiylehinin müddet-i memuriyetleri altı seneden ibaret olup sülüsü maneviyaten her iki senede yeniden intihab edilecektir. Şu kadar ki çıkarılan azanın tekrar intihabı caizdir.

On dördüncü madde: İdare meclisi azasından her biri intihab tarihinden itibaren sekiz gün zarfında şirketin elli adet hisse senedini şirketin sandığına tevdi etmeye mecbur olup işbu senedat müddet-i memuriyetleri zarfında satılacaktır.

On beşinci madde: Meclis-i idare ilk içtimasında içinden tebaa-i Osmaniye'den bir reis ile umum aza meyanından bir veya iki reis-i sani intihab eder. Bunların mükarrerden intihab edilmeleri caizdir. Reis ve reis sanilerin gıyabından yalnız ol içtima münhasır olmak üzere vazife-i riyaseti ifa edecek zat hazır bulunan aza meyanından meclisçe intihab olunur.

On altıncı madde: Meclis-i idare azasından birinin vefatı veya istifası vukuundan veya sair bir sebepten dolayı münhal kalır ise meclis-i idarenin birine muvakkaten diğerini aza tayin etmeye salahiyettar olup ancak intihab-ı kat'i ilk gelecek alelade hissedaran Meclis-i Umumiyesi tarafından icra olunacaktır. Bu muvakkat aza Osmanlı azasının birine ikame olunacaksa yine Osmanlı tebaasından olmak şarttır. Keza sadrazam olarak intihabı mümkün olacak olan dokuz azanın miktarını itmam için meclis-i idare diğer azalar intihabına mezun ise de keyfiyetin ilk içtima edecek hissedaran meclisinin nazar-ı tasdikine arz edilmesi lazım gelecektir.

On yedinci madde: Meclis-i idarenin içtima-ı icab-ı maslahata tabi olacak ise de la-kal ayda bir defa akd-i içtima eylemesi lazım gelecektir. Ekseriyet tarafından talep olunduğu halde dahi akd-i içtima edecektir. Azadan biri rüfekasından birini ba-tahrirat tevkil edebilir ise de vekâleti deruhte eden azanın kendi rey-i dâhil olduğu halde ikiden ziyade reye malik olamayacaktır. Meclis-i mukarreratı müteber olmak için ekseriyetin bil-isale veya bil-vükela hazır bulunması lazım gelecektir. Meclis-i idarenin kararları asaleten veya vekâleten hazır bulunan azanın ekseriyet-i arasıyla muteber olur. Tesavi-i ara vukuunda meclis reisinin iltihak ettiği tarafın rey-i makbul ve muteberdir. Meclis-i idarenin müzakeratı mahsus bir deftere kayıt olunan zapt nameleriyle sabit olur. Vezir-i reis veya reis-i sani veya evvel içtima riyaset etmiş olan aza tarafından imza ettirilir.

On sekizinci madde: Hissedarlar meclis-i umumiyesi tarafından mensup meclis-i idare azası beher içtima için bir ücret-i muayyen alacaklardır. İcraat-ı mezkure hissedaran meclis-i umumiyesi tarafından takdir ve tayin edilir.

On dokuzuncu madde: Şirketin mesalih-i vakıasını idare ve temşite ve hususiyle atide zikr ve ta'adat olunacak hususatını tesviyeye meclis-i idarenin mezuniyet ve salahiyet-i kamilesi varittir. Şöyle ki: şirket namına kanun dairesinde her türlü emval-i menkule ve gayri menkulenin buyu' ve fûruht ve mebalia ve mübadelesini icraya ve fûruht veya âdem-i fûruhtu taahhüdünü mutazzamın olarak işbu emvale ve hukuk-i mezkureye ait her türlü icar ve isticar mukavelenamelerini akd ve imza etmeye ve her nev emval-i menkule ve gayri menkulesini elden çıkarmaya ve gerek müteselsire-i ve gerek mahduden olsun olmasın her türlü kefalet itaya ve ikraz ve avans muamelatını icra ve meclis-i idarece taht-ı karara alınan maksaten veya

defaten tesviyesi meşrut olarak doğrudan doğruya veya kararı küşadı tarikiyle istikrazat akdine (ve şu karar ki tahvilatın ihracı kaziyesi fevkalade içtima edecek hissedaran meclis-i umumiyesinin kararına mütevakkıf olacaktır) ve her türlü rehn ve kefalet-i iraesine ve şirkete ait emlaki her suretle idareye ve buyu' ve şeraya ait her türlü mukavelatın akdine ve keşif nameler tanzimine ve devlet tahvilatıyla esham-ı umumiye ve evrak-ı nakdiye-i sairenin diğerlerine devr veya bunların tebdiline ve nukudun ahz ve sarfına ve hacz ve istiflal muamelatının fekkine ve her türlü matlubatın terk ve devrine ve umur-ı şirket için hükme müracaata veya sulh ve ibraya ve her türlü imtiyazat-ı talep ve kabul ile bu yüzden her türlü taahhüdât ve vazaif deruhte etmeye ve her türlü senedat ve evrak-ı saireye imza vazzına res'ül mal ile faiz ve masarîf ve müteferiattan ibaret mebalîği ahz ve kabz ve tesviyeye ve bilcümle müessesat-ı maliye vesair bankerler nezdinde hesabat-ı cariye vesaire küşadına ve şirketin daire-i muamelatında bulunan yerlerde şubeler ihtas ve tesisime ve iktiza eden vekiller ile memuriyet ve acenteler nasp ve asline ve bunlara verilecek vezaif ile maaşat ve ucuratı ve ikramiyeleri tayin ve tahdide ve hissedaran meclis-i umumiyesine verilecek bilanço ve hesabâtı kat etmeye ve bu hesabat hakkında ve şirketin muamelat-ı umumiyesine dair bir rapor tanzimine ve tevzi olunacak temettü hisselerini teklif ve ilk altı aylık bilançodan sonra sene-i cariye hisse-i temettuna mahsuben bir miktar tadilat icra etmeye velhasıl mehakim huzurunda şirket namına müdde-i ve müdde-i aliye sıfatlarıyla icra-i vekâlete ve her türlü vaadinin kendi tarafından veya aleyhine ikamesi lazımeden olmakla ol suretle iktiza eden müstediyatı imzaya ve tebliğe mezun ve salahiyettardır balada derç olunan mevad bir ay ta'dat olup yoksa meclis-i idarenin umumi ve kati olan hukukunu tehdit eylemezler.

Yirminci madde: Meclis-i idare haiz olduğu salahiyetini tamamen veya kısmen azasından bir veya birkaçına ve hatta hariçten bir veya birkaç zata ba vekâlet ihale edebiliyor. Meclis-i idare azasından olsun olmasın vekâleti haiz olan zevat her vakit kabul-i azl olduğu gibi bunlar icra-i vazifede meclis-i idarenin mukarreratına riayet etmeye mecbur olup meclis-i mezkurun taht-ı nezaretinde ifa-i vazife ederler bundan başka meclis-i idare mevad-ı muayene için bia vekalet mahsusı tensip edeceği zat veya zevatı tevkil edebiliyor.

Şirketin mesuliyetini tazmin eden her muamele ve kambiyyalar ile müessesat-ı maliyeden ve bankerlerden ve şirkete medyun olanlarla depozito edenlerden vakıa olacak mehuzata müteallik evrak meclis-i idare azasından iki zat veyahut meclis-i idare azasından biriyle şirketin bir direktör veya şube müdürü tarafından imza eyleyecektir. Şu karar ki yalnız bunlardan birine veya başkaca hususu bir vekile verilmiş vekâlet-i mahsusa mucibince evrak-ı mezkurenin münferiden imza edilmesi caiz olacaktır. Meclis-i idare azası uhdelere terettüp eden vazifenin

ifasından dolayı şahsen bir meshuliyet deruhte etmezler ve ancak vazifelerinin hüs-i icrasından mesuldürler.

Yirmi birinci madde: Hissedarlar Meclis-i umumiyesince evvel be evvel mezuniyet verilmedikçe meclis-i idare azasından birinin şirketiyle bir güne alım satım veya iltizam hakkında akd mukavele etmesi memnudur.

Dördüncü Fasl

Müfettişler Beyandadır

Yirmi ikinci madde: Her sene hissedarlar meclisi tarafından müntehib iki müfettiş muhasib-i güzara eden senenin hesabatına tahkik ve tetkik ile ol bapta bir lahiya tanzim ederek evvel be evvel meclis-i idareye verecek ve işbu lahiya bade hissedarlar meclisinin hîm-i içtimanda irae ve ibraz olunacaktır. Müfettişlerin icraatı beher sene hissedarlar meclisi tarafından takdir ve tayin olunur.

Beşinci Fasl

Hissedarlar Meclis-i Umumisi Beyanındadır

Yirmi üçüncü madde: Suret-i muntazamada ticaret nezareti tarafından gönderilecek memurun huzuruyla akd-i içtima eden hissedarlar meclis-i umumisi alelumum hissedarların vekilidir.

Yirmi dördüncü madde: Hissedarlar meclis-i umumisi senede bir defa olarak sene hesabatının kat olduğu tarihten itibaren altı mah zarfında ve meclis-i idare tarafından memalik Osmaniyeye dâhilinde tayin olunacak mahalde suret-i adiyede akd-i içtima eder ve hissedarlar meclis-i umumisi la-kal on adet hisse senedatına asaleten veya vekâleten malik olup işbu hisse senedatını davet ilanında tayin olunan mühlet zarfında ve tarih-i inikattan la-kal on gün evvel irae edilen sandıklara ibraz ve tevdi eyleyen zevattan mürekkeptir hissedarlar meclis-i umumiyesine dâhil olan zevattan her biri bil'asale veya bil'vekale malik olduğu her on hisse için bir reye malik olacaktır.

Yirmi beşinci madde: Davetnameler yevm-i içtimadan la-kal bir mah evvel yirmi dördüncü madde de beyan edildiği vecihle gazetelerle ilan olunacak ve aynı zamanda ticaret nezaretinde tahriren ita-i malumat edilecektir.

Yirmi altıncı madde: Hissedarlar meclis-i umumisi şirket sermayesinin bir rubuna müsavi hisse senedatına malik hissedarların huzuruyla teşekkül etmiş ad olunur. Hissedarlar meclisinin defa-i evveli içtimanda hazır bulunan hissedarlarında asaleten ve vekaleten hamil

oldukları hisse senedatının miktarı derece-i kafiye de olmadığı halde ikinci içtimada hissedaran meclis-i umumisi hazır bulunan hissedaranın hisselerinin miktarı kaç bali olur ise olsun birinci içtimada mezkuresi mukarrer hususat hakkında icra-i müzakerat edecektir. Birinci içtima ile ikinci içtima beynindeki müddet bir mahdan ziyade olmayacak ve ikinci içtimanın davet-i ilanatı on gün evvel neşr edilecek ve hisse senedatı içtimadan beş gün mukaddem irae olunacak sandıklara tevdi olunabilecektir.

Yirmi yedinci madde: Hissedarlar Meclis-i Umumiyesi'nde Meclis-i idare reisi riyaset eder ve reis mevcut olmadığı halde reis-i sani veyahut Meclis-i İdare tarafından intihab olunan azadan biri riyaset eder. Hissedarlar Meclis-i Umumiyesi'nde hazır bulunup en ziyade hisseye malik olanlardan iki hissedar reyî toplamak hizmetini ifa ederler hissedaran meclis kâtibi reisi ile reyî toplamaya memur olanlar tarafından tayin olunur.

Yirmi sekizinci madde: Hissedarlar Meclis-i Umumisinde müzakere olunan hususata ekseriyet-i ara ile karar verilir müzakere olunacak mevadın cetveli Meclis-i İdare tarafından tanzim edilir. İşbu cetvele dâhil olacak mevât Meclis-i İdare'nin teklifatı ile hissedaran Meclis-i azasından olup hamil olduğu hisselerin bedeli şirket sermayesinin la-kal bir zimmete baliğ olan hissedaran tarafından yevm içtimadan la-kal yirmi gün evvel vuku bulacak teklifattan ibaret olacaktır. İşbu cetvele dâhil olan hususattan maada hiçbir hususun hissedaran meclisinde müzakere olunamaz.

Yirmi dokuzuncu madde: Beher sene akd-i içtima edecek olan hissedaran Meclis-i Umumisi şirketin umur ve mesalihine dair Meclis-i İdare tarafından taktim olunan lahiya-i seneviye ile hesabata dair müfettişler tarafından verilen rapordan kıraatine istima ve hesabat lede'l müzakere ya kabul veya ret eder ve hisse-i temettü tayin eyler. Tebdil-i iktiza eden Meclis-i İdare azasının yerlerine diğerlerini intihab ve nasp eder şirketin bil-cümle umur ve hususat hakkında bil-müzakere karar-ı kıta-i ita ve Meclis-i İdare'nin icap ederse derece-i salahiyetini tevsi eyler fakat hissedaran meclisi işbu nizamnamenin kırk birinci maddesi mucibince teşkil ettiği şirket sermayesinin tezyidine karar vermeye salahiyettar değildir. Hissedarlar meclisinin hitam müzakeratını müteakip meclis-i mezkurede kıraat olunan Meclis-i İdare ve muhasebe müfettişlerinin raporlarından ve heyet-i umumiyenin içtimasını ve cereyan eden müzakeratıyla ittihaz olunan mukarreratı natık tanzim olunan zapt namelerden beşer nüsha-i musdakası bil-tezkire Ticaret Nezareti'ne gönderilecektir.

Otuzuncu madde: Hissedarlar Meclis-i Umumisi'nin zapt olunan müzakeratı bir defter-i mahsusa kayıt ve ziri hissedaran meclisinin her içtimandan hazır bulunan hissedaranın esamisiyle ikametgâhını ve her birinin hamil olduğu hisselerinden miktarını mübeyyin bir

cetvel tanzim ile mevcut olanlar tarafından imza edilip zapt defterinin o günkü varakasına rapt ve talep vukuunda alakadaranına tebliğ olunur.

Otuz birinci madde: Lacelü'l-ictima ibraz olunacak hissedaran Meclis-i Umumisi'nin zapt sureti veya Fıkarât-ı müsteharrecesi Meclis-i İdare reisi veya vekili tarafından imza edilir.

Otuz ikinci madde: Hissedarlar meclisi tarafından işbu nizamname ahkâmına tevfiқан ekseriyet-i ara ile verilecek kararların kabulü kaybolan veya muhalif reyde bulunan hissedaran için mecburü'l icradır.

Altıncı Fasıı

Müfredat Defatiri ve Hesabat-ı Seneviye Beyanındadır

Otuz üçüncü madde: Şirketin sene-i maliyesi efrenсі Teşrinevvel iptidasından bed' ile Eylül'ün son günü hitam bulur

Otuz dördüncü madde: Meclis-i İdare her sene nihayetinde şirketin matlubatı ve düyunatı havi bir defter-i umumi tanzim ve işbu hesabat-ı hissedaran Meclis-i Umumisi'ne arz olunarak hissedaran meclisi dahi ya kabul veyahut devir eder. Müfettişlerin raporu istima olunduktan sonra hisse-i temettü hissedaran Meclis-i Umumisi tarafından kararlaştırılır.

Yedinci Fasıı

Temettuatın Suret-i Taksimi Beyanındadır

Otuz beşinci madde: Masarif-i umumiye ile bilcümle taahhüdünün ifasına ve tahvilata ait yüzde beş faiz ve resü'l malın tesviyesine muktezi yüzde bir raddesinde mebalığ bade't-tenzil kalan meblağ şirketin temettuat-ı safiye-i seneviyesini teşkil eder. Temettuat-ı safi-i mezkureden tercihen ve teselsilen mebalığ-i atıye ifraz edilir Şöyle ki: evvela ihtiyat akçesi teşkili için yüzde beş ifraz edilir. Ancak ihtiyat akçesi şirket sermayesinin rubuna müsavi olduğu halde ifrazat icrası mecburi olmayacaktır.

Saniyen şirket sermayesine senevi yüzde beş itibariyle hissedarana faiz tevzi için iktizaeden meblağ.

Salisen balada münderiç on birinci madde mucibince şirket sermayesinin yüzde bir itibariyle tesviye-i resü'l malına muktezi meblağ ifraz edilecektir.

Hasılat-ı mezkure fazlası Beyrut şehrine su isalesi imtiyazından mütevellit olduğu halde ol bapta ki mukavelat mucibince sülüsü Beyrut Belediyesi'ne verilecek ve sülüsatı hissedaran beyninde taksim edilecektir. Beyrut su imtiyazından maada işlerden mütevellit temettuatın

fazlası bit-tabii yalnız hissedarana ait kalacaktır. Her halde hissedarana ait olan temettuat hissesi veçhi atı üzere taktim edilecektir: Beyinlerinde taksim olunmak üzere Meclis-i İdare azasına yüzde on ertesine sene hesabına tamamen ve kısmen nakledilmek üzere Meclis-i Umumice karar verildiği takdirde müstesna olmak üzere hissedarana yüzde doksan tevzi edilecektir.

Hissedarlar meclisinin gerek faizin ve gerek hisse-i temettün tediyesi hakkındaki kararı üzerine tediyat-ı mezkure meclis-i idare tarafından tayin kılınan zaman ve mahalde icra olunacaktır. Tayin olunan vakit tediyeden itibaren on beş sene zarfında talep olunmayan faiz ve temettü şirket menfaatine mürur-i zamana tabii olacaktır.

Sekizinci Fası

İhtiyat Akçesi Beyanıdır

Otuz altıncı madde: İhtiyat akçesi otuz beşinci maddenin birinci fıkrası mucibince temettuat seneviyeden mefruz mebalığın terakiminden teşekkül edecek ihtiyat akçesi mevcut sermayenin rubuna müsavi bir raddeye bani oldukça hissedarlar meclisinin kararıyla beher sene ifraz olunan miktar ya tenzil olunur veyahut bundan böyle tamamıyla ifrazından sarfınazar edilir. Şayet bir senenin hasılatı hisse başına yüzde beş faiz itasına kifayet eylediği takdirde noksan ihtiyat akçesinden ahz ve ikmal edilebilecektir. Şirketin kalacak mevcudu ve ihtiyat akçesi hissedarlar beyninde azameten tevzi ve taksim olunacaktır.

Dokuzuncu Fası

Nizamnamenin Tadili Beyanıdır

Otuz yedinci madde: Hissedarlar meclisi zirdeki kırkıncı madde de gösterildiği vecihle teşekkül ettikten sonra Meclis-i İdare'nin teklifi üzerine işbu nizamnamede münasip göreceği tadilat-ı Hükümet-i Seniyye'nin nazar tasvip ve tasdikine arz eylemek şartıyla icra edebilecektir.

Onuncu Fası

Şirketin Temdidi ve Feshi ve Tasfiye-i Muamelat-ı Beyanıdır

Otuz sekizinci madde: Meclis-i İdare her ne vakit ve her ne sebeple olursa olsun hissedarlar meclisini içtimaa davetle şirketin temdit müddetini veya feshiyle tasfiye-i muamelatını veyahut sair şirket ile birleşmesini teklif edebilir. Şu kadar ki temdit-i müddet edilmesi veya icap ederse şirketin sair şirket ile birleşmesi maddeleri her halde Hükümet-i Seniyye'nin ruhsatına mütevakıftır.

Otuz dokuzuncu madde: Meclis-i İdare şirket sermayesinin üç rubbu zail olduğu halde şirketin feshine veya devamına karar verilmek üzere hissedaran meclisine davet etmeye mecburdur.

Kırkinci madde: Şirketin müddet-i münkaziye oldukça veya müddet-i tekmil olmaksızın feshi olundukta içtima eden hissedaran meclisi şirketin suret-i tasfiye-i muamelat ve hesabatına karar verecek ve kat'î hesap için bir veya birkaç memur tayin edecektir. Hissedarlar meclis-i şirketin mevcut olduğu zamanlarda olduğu gibi tasfiye-i muamelat esnasında dahi iktidar ve salahiyetini istimale devam edecektir. Kat'î muhasebe memurları hissedaran meclisinin kararı ve Hükümet-i Seniyye'nin müsaadesi ile şirket-i mefsuhanın hukuk ve senedat ve taahüdatını diğer bir şirkete veya ahar bir kimseye devr ve ferağ edebileceklerdir.

Kırk birinci madde: İşbu fasılda havi olduğu maddelerde gösterilen hususat ile tezyit-i sermayeye karar vermek üzere suret-i fevkalade de davet edilecek hissedaran Meclis-i Umumisi'nde şirket sermayesinin la-kal nisfina müsavi hisse senedatını hamil hissedarın hazır olmadıkça cereyan edecek müzakerat makbul ve muteber olamaz.

Hatime

İşbu nizamname-i dâhiliyenin tarih-i tasdikinden itibaren bir ay zarfında şirketin merkez idaresi olan Beyrut vilayeti resmi gazetesiyle ve Dersaadette neşr olunan resmi takdim ve kaim ve nezaretçe intisap olacak diğer yevmi bir gazete ile ücret-i ilaniyesi şirkete ait olmak üzere neşr ve ilanı mukarrerdir ve her sene şirketin vaki olacak hissedaran içtima-ı umumisinde Meclis-i İdare ve muhasib müfettişleri kıraat olunan raporlarıyla ittihaz olunacak mukarreratı natık zabıtnamelerin Meclis-i İdare tarafından musaddık birer kopyaları dahi aynı suret ve vesaitle neşr ve ilan edilecektir. İstatistik için muktezi olan malumatı havi olarak nezaret tarafından verilecek numuneye tevfikân beher sene bir cetvel imla ve itası usulüne dahi riayet olunacaktır.

Fi 2 Muharrem sene 1327 ve

Fi 12 Kanunisani sene 1324 [24 Ocak 1909]

Londra mukavelat muharrerliğinin efrenci 26 Teşrinisani sene 1908 tarihli vekâletnamesi mucibince Beyrut Su Şirketi vekili [imzası]

Beyrut Osmanlı Su Şirketi'nin işbu nizamname-i dâhiliyesi Ticaret ve Nâfia nezaretince tasdik kılınmıştır. [Ticaret ve Nâfia Nezareti mührü]

Fi 2 Muharrem sene 1327 ve

Fi 12 Kânunusani sene 1324 [24 Ocak 1909]

İşbu Beyrut Osmanlı Su Şirketi nizamname-i dâhiliyesi inayet-i mahsusa teyit edilerek tasdik kılındı. Fi 20 Kanunusani sene 324 [2 Şubat 1909]

EK-7: OSMANLI DEVLETİ'NDE 1888 ve 1914 YILLARINDA YABANCI SERMAYENİN DAĞILIMINI GÖSTEREN TABLOLAR

Tablo 4.2: 1888 Yılı Başında Yabancı Sermayenin Sektörlere Göre Dağılımı (Ödenmiş Sermaye ve Tahviller Toplamı; Bin İngiliz Sterlini Olarak)

	Fransız		İngiliz		Alman		Diğer Ülkeler		Toplam		Sektörün Toplamdaki Payı	
		%		%		%		%		%		%
Demiryolları	648	12,3	3.349	63,3	166	3,1	1.120	21,2	5.283	100,0	33,4	
Limanlar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Belediye Hizmetleri (su, gaz vb.)	87	5,9	961	65,3	—	—	424	28,8	1.427	100,0	9,3	
Bankacılık	2.500	50,0	2.500	50,0	—	—	—	—	5.000	100,0	31,6	
Ticaret	700	54,7	580	45,3	—	—	—	—	1.280	100,0	8,1	
Sanayi	900	47,5	795	42,0	—	—	200	10,6	1.895	100,0	12,0	
Madencilik	185	20,7	710	79,3	—	—	—	—	895	100,0	5,6	
Dış Borçlar Dışındaki Toplam	5.020	31,7	8.895	56,2	166	1,1	1.744	11,0	15.825	100,0	100,0	
1890 Yılında Dış Borçlar (İtibari Değeri)	44.600	37,6	27.400	23,1	13.800	11,7	32.700	27,6	118.500	100,0		

Tablo 4.3: 1914 Yılı Başında Yabancı Sermayenin Sektörlere Göre Dağılımı (Ödenmiş Sermaye ve Tahviller Toplamı; Bin İngiliz Sterlini Olarak)

	Fransız		İngiliz		Alman		Diğer Ülkeler		Toplam		Sektörün Toplamdaki Payı	
		%		%		%		%		%		%
Demiryolları	23.247	49,6	4.588	9,8	17.248	36,8	1.785	3,8	46.868	100,0	63,1	
Limanlar	2.206	69,1	409	12,8	576	18,1	—	—	3.191	100,0	4,3	
Belediye Hizmetleri (su, gaz vb.)	1.701	44,6	363	9,5	304	8,0	1.449	38,0	3.816	100,0	5,1	
Bankacılık	3.400	38,2	2.950	33,1	1.750	19,7	800	9,0	8.900	100,0	12,0	
Sigorta	450	81,8	100	18,2	—	—	—	—	550	100,0	0,7	
Ticaret	3.031	70,7	757	17,6	300	7,0	200	4,7	4.289	100,0	5,8	
Sanayi	1.220	30,8	1.665	42,1	300	7,6	774	19,6	3.959	100,0	5,3	
Madencilik	2.007	73,5	450	16,5	175	6,4	100	3,7	2.732	100,0	3,7	
Dış Borçlar Dışındaki Toplam	37.262	50,4	11.281	15,3	20.653	27,5	5.108	6,8	74.305	100,0	100,0	
Dış Borçlar (İtibari Değeri)	75.300	53,0	19.900	14,0	29.900	21,0	17.100	12,0	142.200	100,0		
Toplam	112.562	52,0	31.181	14,4	50.253	23,2	22.108	10,2	216.505	100,0		

Kaynak: Pamuk Ş. (2005). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.74-75.

EK-8: BEYRUT SU ŞİRKETİ'NİN TAHVİLİ (2 HAZİRAN 1909)

Kaynak: A. Akyıldız (2001). *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri, Tarih Vakfı Yayınları*, s.109.